

EN STUDIE AV
BOLIGMILJØET PÅ MELKEPLASSEN OG ARBEIDET MED
FORBEDRINGER AV DETTE

Christian Frønsdal
Masteroppgave i Samfunnsgeografi
Institutt for Geografi, Universitetet i Bergen

Vår 2006

Forord

Gjennomførelsen av denne oppgaven ville ikke latt seg gjøre uten god hjelp. Jeg vil rette en stor takk til alle som har bidratt i min arbeidsprosess frem mot ferdig masteroppgave. En spesiell takk til respondenter og informanter som har vist oppriktig interesse for temaet mitt, og var villige til å stille opp og ta seg tid til å bli intervjuet. Disse har vært grunnlaget for det empiriske materiale og jeg kunne ikke gjort dette uten deres bidrag. Feltarbeidet har på mange måter gitt meg veldig mye.

Jeg vil også takke medstudenter for fin støtte, for gode råd og for alltid å ta seg tid til å lytte. Ikke minst er jeg takknemlig for et givende sosialt samvær. Kjempstor takk også til venner og familie for oppmuntring, kyndig hjelp, og ikke minst for å ha holdt ut med meg og oppgaven min.

Til slutt vil jeg takke veileder Arild Holt-Jensen for en svært givende tid. Dette hadde jeg ikke klart uten ditt engasjement, dine kunnskaper og din evne til å ta vare på studentene dine.

Tusen Takk!

Bergen 2006-02-13

Christian Frønsdal

I. INNLEDNING

1.1	Tema og bakgrunn.....	1
1.2	Valg av feltområde.....	4
1.3	Problemstillinger.....	6
1.4	Oppbygging av oppgaven.....	6

II. TEORI

2.	UTSATTE BOOMRÅDER OG NÆRMILJØLØSNINGER	
2.1	Romlige oppfatninger.....	9
2.2	Sosial eksklusjon.....	13
2.2.1	Terminologisk diversitet.....	14
2.2.2	Sosial eksklusjon og rom.....	16
2.2.3	Et ”socio-romlig” fenomen.....	17
2.2.4	Bolig og nabolag som håndterlige element.....	19
2.2.5	Multidimensjonalitet og relasjonalitet.....	22
2.3	Kapitalperspektivet.....	25
2.3.1	Sosial kapital.....	26
2.4	Segregasjon.....	33
2.4.1	Definisjoner.....	34
2.4.2	Vitenskapsteoretiske perspektiv.....	36
2.5	Hvorfor bekjempe segregasjon og eksklusjonsprosesser?.....	37
2.5.1	Positive og negative sider.....	37
2.6	Hvordan bekjempe segregasjon og eksklusjonsprosesser?.....	40
2.6.1	Påvirkningsprosesser og nye forvaltningsutfordringer.....	41
2.6.2	”Forvaltningsmedvirkning”.....	45
2.6.3	Utfordringer ved forvaltningsmedvirkning.....	46
2.6.4	Boligpolitikk og sosialpolitikk i Norge.....	50
2.6.5	Forvaltningsmedvirkning i Norge.....	51
2.6.6	En inndeling av norske tiltak.....	54
2.6.7	Nøkkelfaktorer og suksesskriterier.....	55

III. METODE

3.	HVORDAN KAN MAN STUDERE DETTE?	
3.1	Hva er metode?.....	57
3.2	Kvantitativ metode.....	59
3.2.1	Spørreundersøkelser.....	60
3.2.2	Folketellingsdata fra SSB.....	60
3.2.3	Planskriv og dokumenter.....	61
3.3	Kvalitativ metode.....	61
3.3.1	Intervjusituasjonen.....	61
3.3.2	Informantintervjuer.....	63
3.3.3	Respondentintervjuer.....	64
3.3.4	”Insider-Outsider” – perspektivet.....	65
3.3.5	Utarbeidinge av spørreguider.....	65

IV. FELTPRESENTASJON

4.	MELKEPLASSEN SOM BOOMRÅDE OG NÆRMILJØ FØR OG NO	
4.1	Transformasjonen av Melkeplassen.....	73
4.1.1	Bondelandet.....	73
4.1.2	Ubåtbyen ("Ü-Stützpunkt Lager Prien").....	74
4.1.3	Det beryktede Melkeplassen.....	75
4.1.4	Mot dagens fysiske miljø.....	77
4.2	Melkeplassen som et utypisk nærområde i Bergen.....	79
4.2.1	Bolig, beliggenhet og fysiske forhold i nabolaget.....	79
4.3	Boligpolitikk i Bergen og "bergensmodellen".....	85
4.3.1	Kommunale utleieboliger i Bergen.....	86
4.3.2	Kommunale boliger og det sosiale bomiljøet på Melkeplassen.....	88

V. ANALYSE

5.a	EKSKLUSJONSPROSESSER OG SEGREGASJON (ANALYSEDEL 1)	
5.1	Innledning.....	91
5.2	Sosial kapital (første del).....	98
5.2.1	Sosiale nettverk, tilhørighet og nabokontakt.....	99
5.3	Sosial kapital (andre del).....	105
5.3.1	Beboermedvirkning og makt.....	105
5.3.2	Samtidig bygging og bruk av sosial kapital på Melkeplassen.....	111
5.b	BYPOLITISKE TILTAK OG ARBEIDSMÅTER (ANALYSEDEL 2)	
5.4	Nærmiljøtiltak for Melkeplassen.....	113
5.4.1	Kompenserende tiltak.....	114
5.4.2	Forebyggende tiltak.....	116
5.4.3	Sambrukshuset som kompenserende og forebyggende faktor.....	120
5.5	Forvaltningstilpasning for Melkeplassen-prosjektet.....	122
5.5.1	Forprosjektfasen.....	122
5.5.2	Områdeforvaltning og nærmiljøorganisering.....	123
5.5.3	Organisasjonsmangfold.....	126
5.5.4	Spesielle organisatoriske utfordringer.....	127

VI. OPPSUMMERING OG KONKLUSJONER

6.1	Oppsummering og konklusjoner av UP1.....	129
6.2	Oppsummering og konklusjoner av UP2.....	132
6.3	Oppsummering og konklusjoner av UP3.....	133
6.4	Oppsummering og konklusjoner av UP4.....	135
6.5	Sluttkommentar.....	136

VII. VEDLEGG

7.1	Intervjuguiden.....	139
7.2	Intervjuobjekter.....	143
7.3	Litteraturliste.....	144
7.4	Artikler og dokumenter.....	151

FIGURLISTE

- FIGUR 1: Grunnkretsen Melkeplassen i Bergen (Bergen Kommune 2005)
FIGUR 2: Kommunale utleieboliger på Melkeplassen (www.Finn.no 2005)
FIGUR 3: Kobling mellom problemstillinger og teori
FIGUR 4: Samtidig bygging og bruk av sosial kapital (Vestbye & Røe 2004)
FIGUR 5: Økning i antall "nongovernmental organizations", 1900-2000 (Knight, 1989)
FIGUR 6: Klargjøring av terminologi brukt i debatten rundt "governance" (Giersig 2005)
FIGUR 7: Det segmenterte styringssystemet (Amdam & Veggeland 1998)
FIGUR 8: Medvirkningstrappen (Arnstein 1969)
FIGUR 9: Laksevåg bydel 1 (Bergen Kommune 2005)
FIGUR 10: Prixbutikken og området rundt, egen revidering (Bergen Kommune 2005)
FIGUR 11: Bygningsstruktur på Laksevåg, egen revidering (Bergen Kommune 2005)
FIGUR 12: Skisseforslag til miljøprioritert gjennomkjøring 1:1000 (BBB, 1993)
FIGUR 13: Melkeplassens beliggenhet (Bergen Kommune 2005)
FIGUR 14: Melkeplassen og bykjernen (i grått), egen revidering (Bergen Kommune 2005)
FIGUR 15: Bolig og husstandens behov (Norconsult 2004)
FIGUR 16: BBB-boliger fordelt etter bydel (BBB årsrapport 2003)
FIGUR 17: Befolkning, etter husholdningstype og statistikkvariabel, Melkeplassen 2001 (SSB 2005)
FIGUR 18: Trivsel og flytteønsker (Norconsult 2004)
FIGUR 19: Fornøydhet med oppfølging av henvendelser (Norconsult 2004)
FIGUR 20: Kontakt med utleier i forbindelse med bolig (Norconsult 2004)
FIGUR 21: Prosjektorganiseringen (Prosjektplan. "Bo bedre i Bergen". BBB, 1993))
FIGUR 22: Ensomhetsfølelse blant ulike typer beboere (Norconsult 2004)
FIGUR 23: Fornøydhet med hjelp til dugnad og bomiljøaktiviteter (Norconsult 2004)

FOTOGRAFIER

- FOTO 1: Wohnbaracke fur Kraftfahrer
FOTO 2: Garasjene til "Kriegsmarines" motortransport-avdeling
FOTO 3: Ulike boligtyper på Melkeplassen
FOTO 4: Modell av Melkeplassen med innkjørsel (1993)
FOTO 5: Melkeplassens beliggenhet
FOTO 6: Melkeplassens beliggenhet
FOTO 7: Ødelagte benker ved prixbutikken
FOTO 8: Frøya sin fotballbane
FOTO 9: Prixbutikken sett fra Sverre Hjetlands vei
FOTO 10: Dugnad i prosjektperioden
FOTO 11: Ombygging til sambrukshus ("prixen" i forgrunnen)
FOTO 12: Nedslitte hus før prosjektstart
FOTO 13: Nedslitte hus før prosjektstart
FOTO 14: Opprusting av grøntområde i prosjektfasen
FOTO 15: Sambrukshuset

TABELLISTE

TABELL 1: Andel offentlige og sosiale utleieboliger i utvalgte europeiske land 2000/2001 (KRD-St.meld.nr.23 (2003-04))

BOKSER

BOKS	1: "OPS" som veiledningsverktøy i boligsosialtarbeid (www.husbanken.no)
BOKS	2: Statistikkloven: grunnlaget for offisiell statistikk og statistisk sentralbyrås virksomhet (www.ssb.no)

FORKORTELSER

NEHOM	: Neighbourhood Housing Models
IKUBB	: Integrasjon av Kommunale Utleieboliger i Borettslag og Boligbyggelag i Bergen (Undersøkelserapport i regi av Bergen Kommune, BBB, Norconsult, BOB, Stor-Bergen, og Husbanken 2004)
HEMIL	: Senter for forskning om helsefremmende arbeid, miljø og livsstil
HOST	: Hovedutvalget for Helse Og Sosiale Tjenester
KTU	: Kommunale Tekniske Utredninger
FKK	: Hovedutvalget for Fritid, Kirke og Kultur
KBY	: Kommunal Byutvikling
BBB	: Bergen Bolig og Byfornyning KF (Kommunalt Foretak)
BBE	: Bergen Bygg og Eiendom KF (Kommunalt Foretak)
HP	: Hovedproblemstilling
UP	: Underproblemstilling
OR	: Outsider-Respondenter
IR	: Insider-Respondenter
I	: Informanter

Heretter brukes disse forkortelser

I. INNLEDNING

1.1 Tema og bakgrunn

Dagens strømmer av sosial forandring skaper større ulikhet, ikke bare sosialt, men også romlig. I mange byer i det vestlige Europa er de viktigste fokusområder for den politiske agenda romlig oppsplitting mellom rike og fattige, mellom immigranter (og deres etterkommere) og ikke-immigranter, mellom ”de ekskluderte” og ”de inkluderte”. I mange byer fortsetter prosessen med oppsplitting av disse gruppene, noe som fører til økende segregering, eller i det minste opprettholdelse av segregasjonen som den er. Segregasjonen dukker opp i nye og til tider økende konsentrasjoner av depriverte grupper, ofte lokaliserte i spesifikke nabolag.

Et historisk tilbakeblikk kan gi innsikt når man skal forklare slike urbane segregasjonsprosesser: Økonomisk restrukturering i produksjons- og servicetjenester tidlig i 1970 – årene har, når det gjelder sosial forandring og omstilling, ført til en bekymringsverdig utvikling i vestlige europeiske byer i nyere tid. På bare et ti-år mistet mange byer en betydelig andel av deres ansatte i tungindustrien; noe som ble etterfulgt av relativt raske omstillinger i servicerelaterte industrier. Dette har ført til at de fleste byene har gjennomgått en temmelig frenetisk fase med transformering, særlig i kjernen av og indre deler av byene. Derfor refereres det nå ofte til såkalte ”postindustrial cities” (Ley, 1996, Mollenkopf, J & Castells, M 1991, Bell, D 1973).

Da slike bynære omstillinger sammenfalt med forandringer i arbeidsmarkedet, førte dette til en økende grad av opphopning av sårbare grupper. Derfor ble ulike sosiale grupper ikke bare romlig separert. Man fikk i tillegg påvirkninger på levestandard, livserfaringer- og forventninger. Forandringene kom imidlertid ikke bare på grunn av én faktor, selv om globalisering ofte skilles ut som den bakenforliggende årsaken. Demografiske forandringer som: familieoppsplitting, en inntekt, færre barn og unge, flere eldre, og mer etnisk diversitet, har i kombinasjon med økende rikdom og forandringer i deltagelsen i arbeidsmarkedet økt avstanden mellom husholdninger med to inntekter og husholdninger uten inntekt. Den industrielle restruktureringen og den tilhørende forandringen i kvalifikasjonene for ansatte har ført til ytterligere differensiering, både med tanke på velferds-forhold og på lønninger. Elimineringen av ufaglærte jobber gjennom de to siste ti-årene er en av de mest smertefulle

resultatene. Alt i alt, ser det ut til at disse forandringene har ført til mer ulikhet i byer, særlig i lys av et romlig perspektiv, som gjenspeiler trenden med økende segregasjon (Lipietz i Allen, Cars etc. edit 1998).

Et kjerneelement i forklaringer av romlig oppsplitting er fokus på segregasjonsprosessers egenart. Noe av fenomenets karakter ligger i det kompliserte samspillet mellom husholdninger's begrensninger og muligheter, tilgangen på boliger i nabolag, byer og regioner, og formelle og uformelle tildelingsmodeller. Noen forklarer måten segregasjon utvikler seg ved byers to-delning: det hevdes at global eksponering på byer fremmer segregasjonsprosesser og fører til to-delning av byer. Det essensielle elementet i "the dual city" konseptet (Castells, 1991 og Sassen, 1991) er en slik inndeling der byen oppdeles i områder med inkluderte og ekskluderte borgere. Imidlertid har flere (for eksempel: Holt-Jensen 2002) funnet at globaliseringsprosessene som fører til romlig segregering i byer, kan bli modifisert av steds- og individspesifikke forhold og valg, eksempelvis velferdsstat og private valg. Modifiseringer kan ha både nasjonale, regionale og lokale agenter. Individene kan for eksempel velge om de vil løsrive seg fra et sted, og operere globalt, eller knytte seg til et sted. Globaliseringen kan fremskynde letingen etter en lokal identitet i en mobil verden, eller det kan skape ønsker om omstilling til andre og mer "adopterte" globale leveformer (Jørgensen 1983).

Det er ikke tvil om eksistensen til storskalaforandringer, men de direkte effektene av dette er ofte ikke lett å finne. Og påvirkninger fra globalisering vil som nevnt variere fra sted til sted. Virkninger av globaliseringen på eksklusjon av mennesker avhenger av økonomisk struktur i byer og tilhørende region. Det avhenger også av staten sin rolle. I tillegg avhenger det av ferdighetene til menneskene som bor på steder. Slike erkjennelser tilsier at byer har mulighet å gjøre noe med sin egen situasjon. Og som Beauregard og Haila (2000) hevder, så bør byer:

not be seen as puppets dancing to the tune of outside forces, like globalization, European policies, and all kinds of economic, demographic, social, technological and political developments.

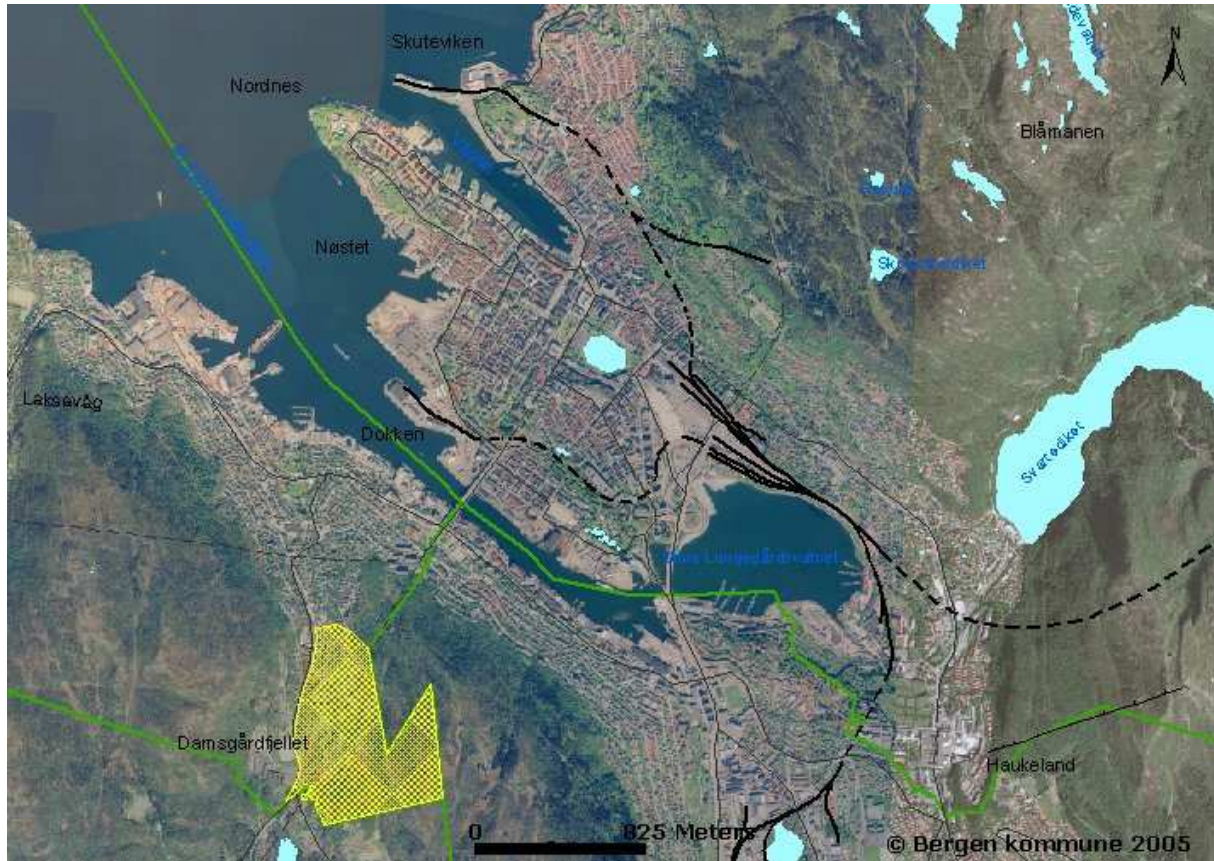
En kan imidlertid spørre seg hvordan byer i dag tilpasser seg, og hvordan de bør opptre i henhold til påvirkningsprosesser.

Et viktig utviklingstrekk i europeiske byer når det gjelder forsøk på å motvirke og modifisere problemer som kommer av fragmenteringsmønstrene, er de nye formene for politisk handling, som involverer et større mangfold av aktører: offentlige instanser, foreninger, privat næringsliv og borgere. De nye måtene å drive urban politikk blir ofte koblet til begrepet ”urban governance” (Goodwin & Painter 1996, Martinsson 2005), eller ”forvaltningsmedvirkning” som jeg kaller det (kapittel 2.6.2). Begrepet innebærer altså en bredere involvering av relevante partnere og aktører. Dette impliserer inklusjon av lokale offentlige instanser, så vel som aktører som representerer det private næringslivet og frivillige organisasjoner. En slik handlemåte antas å være en mer effektiv måte å takle mangfoldige og dynamiske sosiale problemer på innenfor byens domene.

Norges tilpasningsdyktighet til globale eksponeringsprosesser kan av ulike årsaker betraktes som større enn i andre europeiske land. Som jeg kommer nærmere inn på i teoridelen, har Norge en litt særegen plattform og rammeverk å tilpasse seg ut fra. På bakgrunn av dette blir effekter av eksponeringen på norske byer kanskje ikke i like omfattende som i andre europeiske byer. Norge blir likevel påvirket, og følger til en viss grad utviklingen av arbeidsmåter som kan hjelpe til å tilpasse norske byer og forvaltningsenheter de globale påvirkningsfaktorene. Men som jeg vil vise, ligger lignende planleggingsformer som ”forvaltningsmedvirkning” også til en viss grad forankret i norske planleggingsformer fra tidligere. I tillegg til disse kontekstspesifikke rammene for planlegging av bynære områder i Norge, er problem med stigmatisering og sosial deprivering i nabolag av liten betydning, i forhold til de fleste andre europeiske land. Dette kan tilskrives en velferdspolitik som har påvirket norsk boligpolitikk siden 2. verdenskrig. Et kjernepunkt er at myndighetene har vært overbevist om at spredning av vanskeligstilte mennesker er bedre enn å lokalisere dem i sosialt og fysisk segregerte områder. Myndighetene har prøvd å påvirke en slik spredning gjennom bynær planlegging, ved eksempelvis å planlegge boområder med forskjellige boligtyper, som det har vært gjort i Bergen. De fleste initiativer mot nabolag som er sett på som problematiske har i tillegg vært gjennomført som tverrsektorielle tiltak. I mitt studieområde finnes det etter hvert også mange forskjellige boligtyper. Allikevel har det fra gammelt av vært en oppsamling av kommunale boliger og vanskeligstilte der, med tilhørende problemer. Dette var utgangspunktet for Kommunens prosjekt for Melkeklassen i begynnelsen av 90-tallet.

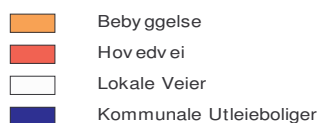
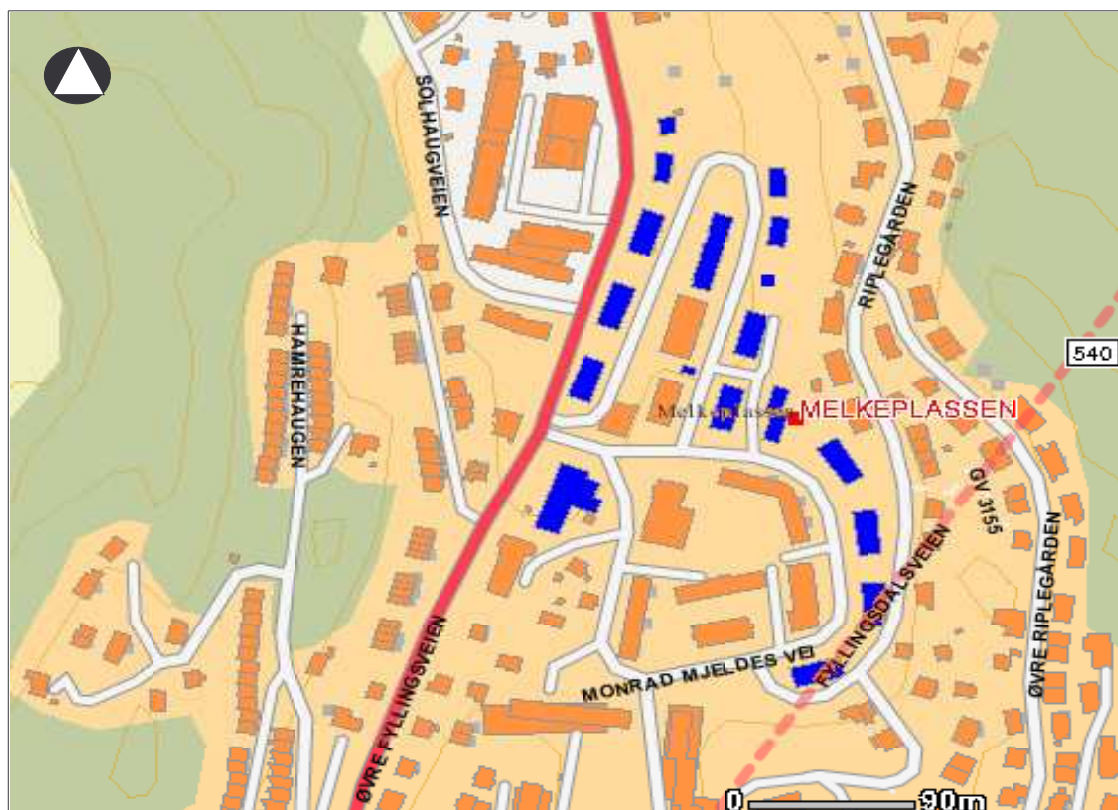
1.2 Valg av feltområde

Bystyret i Bergen vedtok i budsjettet for 1993 å investere 30 millioner kroner over to år for å oppruste bomiljøet i et eldre sentrumsnært boområde, Melkeplassen (se gult felt på kartet).

Figur 1. Grunnkretsen Melkeplassen i Bergen, egen revidering
(www.bergen.kommune.no)

Bergen Bolig og Byfornyelse (BBB) ble pålagt å gjennomføre oppgaven som et utviklingsprosjekt. Prosjektet var innrettet mot utbedring av de kommunale utleieboligene og bomiljøet rundt disse, med Melkeplassen som prosjektområde. Hovedgrunnen til at Melkeplassen ble valgt som prosjektområde var altså at det var et behov for rehabilitering av de kommunale boliger og uteområder (Figur 2), samt miljøproblemer.

Figur 2: Kommunale utleieboliger på Melkeplassen, egen revidering

(Kilde: GEODATA AS / www.Finn.no)

En del av behovene på Melkeplassen hadde blitt belyst av HEMIL-rapporten (Strumse 1993), en rapport om hjemløshet og rusmiddelbruk. Dette utgjorde kjernen i prosjektet. Opprustningsarbeidet foregikk innenfor rammen av et tverretattlig og tverrfaglig samarbeid, på grunn av at de problemer som ble registrert i området ikke bare kunne tolkes som et boliganliggende, men også som et levekårsproblem:

- *Flere beboere hadde utviklet tilleggsproblemer i form av rusmisbruk, sosiale og psykiske problemer.
- *De kommunale leietakerne hadde behov for mer vaktmestertjenester og flere hjelpetjenester i bo/nærmiljøet.
- *Området (Melkeplassen) ble opplevd av mange som fattig på fritids- og rekreasjonsmuligheter.

*Felles forsamlingssteder manglet i området.

*Økt boligbygging i området førte til en sterk økning i bilparken, uten at trafikale forhold var tilrettelagt for dette.

Man kan si at Melkeplassen var et område med mangler både på et fysisk og et sosialt plan. Man kan også si at man har en romlig segregering på Melkeplassen. Den romlige segregeringen vises ved kommunens plassering og disponering av de kommunale leilighetene. Dette gjenspeiler også situasjonen i Norge for øvrig når det gjelder kommunale leiligheter: At kommunene disponerer relativt få leiligheter og disse er i tillegg konsentrert innen enkelte områder. Som følge av denne situasjonen oppstår det i disse områdene ofte en konsentrasjon av marginaliserte grupper. I lys av disse stedsattributtene på Melkeplassen er området interessant i forhold til mine interessefelt.

1.3 Problemstillinger

Hovedproblemstilling:

Hvilke konsekvenser har utviklingen av bypolitikken for utsatte boområder med henblikk på inkluderingen/ekskluderingen av mennesker?

UP1: Hvordan er de sosiale nettverk blant beboere på Melkeplassen, hvordan og hvor dannes, og påvirkes de?

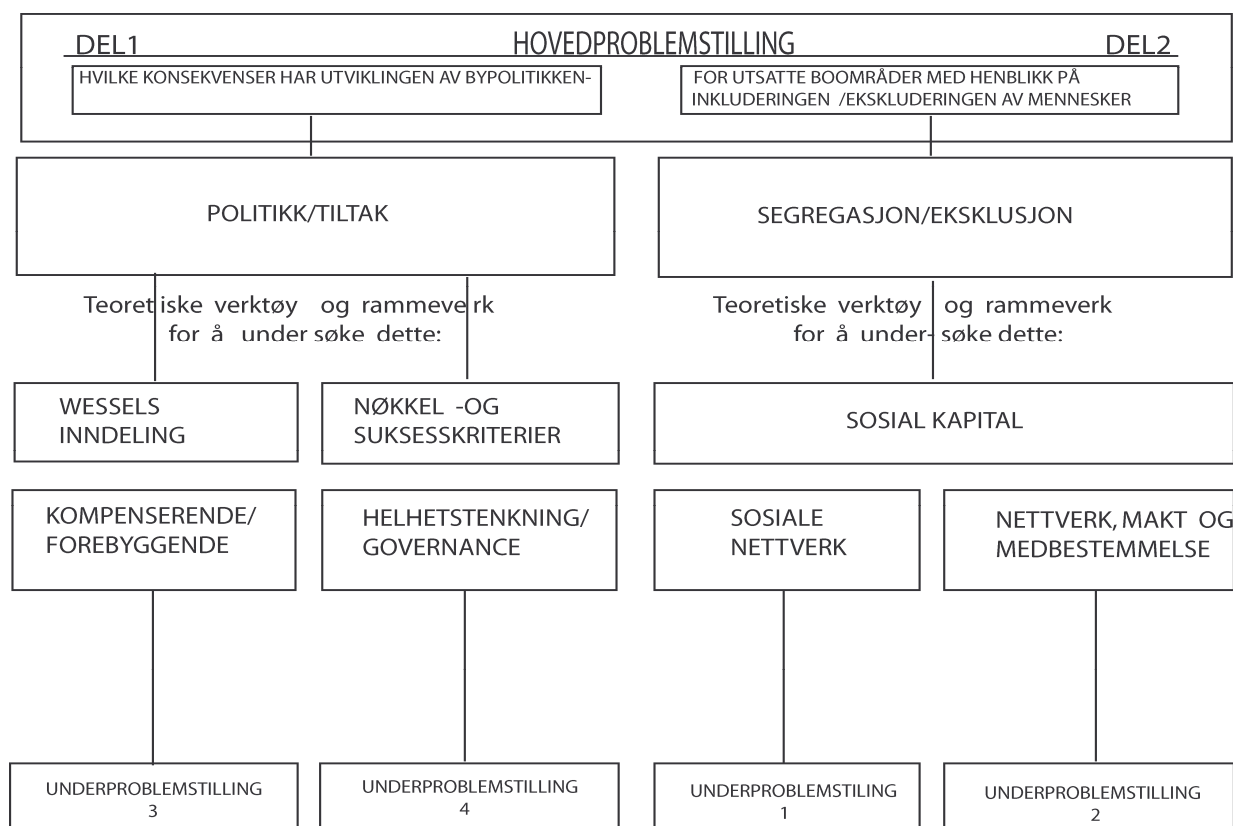
UP2: Hvilke muligheter for medbestemmelse og makt har beboere i de tiltak som er satt i verk?

UP3: Hvordan kan iverksatte tiltak og tiltaksprosesser på Melkeplassen påvirke segregasjonen og dens effekter på stedet?

UP4: Hvordan kan forvaltningsmekanismer og arbeidsmetoder for Melkeplassen ta hensyn til fenomenene sosial eksklusjon og segregasjon sin egenart?

1.4 Oppbygging av oppgaven

For å gi en bedre forståelse av strukturen i oppgaven min, innleder jeg med en fremstilling av koblinger mellom problemstillinger og teori (kapittel 2):

Figur 3. Kobling mellom problemstillinger og teori.

Det romlige i mine problemstillinger kommer frem ved å vektlegge hvordan mine ulike fenomen utspiller seg romlig: eksempelvis ved mitt fokus på segregasjon og romlige kategoriseringer (valg av insider/outsider-perspektiv og skala som nabolag og kommune). Det romlige fremvises også ved min og mennesker med tilknytning til Melkeplassen sine **romlige oppfatninger** (kapittel 2.1). Disse danner grunnlag for hvordan stedet forstås og får betydning for alle problemstillingene og tilkoblet teori (figur 3).

For å peile meg inn på hovedproblemstillingen skiller jeg i teoridelen ut 2 tematiske deler, som jeg i figur 3 henholdsvis har kalt **politikk/tiltak** (kapittel 2.6) og **social segregasjon/eksklusjon** (kapittel 2.2 og 2.4). En av de teoretiske innfallsvinklene jeg fokuserer på for å undersøke politikk/tiltak, er Terje Wessels begrep om kompenserende og forebyggende tiltak for segregasjon og dens effekter (kapittel 2.6.6). Dette kan knyttes til underproblemstilling 3 ved at et slikt fokus kan si noe om hvordan de iverksatte tiltakene kan påvirke segregasjon og effekter av dette på Melkeplassen. Den andre teoretiske innfallsvinkelen jeg tar i bruk er nøkkel- og suksesskriterier for tiltak mot sosial eksklusjon og segregasjonseffekter (kapittel 2.6.7), som omhandler helhetstenkning og ”governance”

(kapittel 2.6) i planlegging av steder. Ved å fokusere på nøkkelgrep mot eksklusjonsprosesser (som eventuelt har foregått på Melkeplassen) kan jeg si noe om hvordan forvaltningsmekanismer og arbeidsmåter for Melkeplassen tar hensyn til egenarten til eksklusjonsprosessene og segregasjon (underproblemstilling 4).

Den andre tematiske delen er segregasjon/eksklusjon (figur 3). For å undersøke sosial eksklusjon og segregasjon (kapittel 2.2 og 2.4) fokuserer jeg et **kapitalperspektiv** (kapittel 2.3). Fra ulike standpunkt i tilknytning til begrepet sosial kapital skiller jeg ut sosiale nettverk, makt og medbestemmelse (kapittel 2.3.1), som danner grunnlag for underproblemstilling 1 og 2.

Som **metodeverktøy** (kapittel 3) legger jeg størst vekt på kvalitative undersøkelser ved respondent- og informantintervjuer (kapittel 3.3). Jeg deler respondentene inn i 2 grupper: ”insiders og outsiders” (kapittel 3.3.4), henholdsvis kommunale og ikke-kommunale beboere. Denne innfallsvinkelen søker å belyse ulike gruppers oppfatninger av stedet. Jeg nyttegjør meg også av kvantitativt forelagt materiale (kapittel 3.2) fra SSB (kapittel 3.2.2) og spørreundersøkelser (kapittel 3.2.1) i regi av Bergen Kommune.

I **presentasjonen av Melkeplassen** (kapittel 4) tar jeg for meg det historiske bakgrunnsteppet (kapittel 4.1.1-4.1.4) som har gitt dagens fysiske og sosiale forhold på stedet. I tillegg viser jeg hvorfor Melkeplassen kan ses på som et utypisk nærområde i Bergen (kapittel 4.2). Jeg gir også en innføring i boligpolitikk i Bergen og hva dette har å si for Melkeplassen (kapittel 4.3).

På bakgrunn av hovedproblemstillingens 2 temadeler (figur 3) har jeg også **2 analysedeler** (kapittel 5). Den første (kapittel 5a) tar for seg sosial eksklusjon og segregasjon gjennom mine 2 sosial kapital-innfallsvinkler (underproblemstilling 1 (kapittel 5.1) og underproblemstilling 2 (kapittel 5.2)). Den andre (kapittel 5b) tar for seg tiltak og arbeidsmåter gjennom henholdsvis kompenserende/forebyggende tiltak og forvaltningsmedvirkning/helhetstenkning (underproblemstilling 3 (kapittel 5.3) og underproblemstilling 4 (kapittel 5.4))

Til slutt **opsummerer og konkluderer** jeg underproblemstillingene i lys av hovedproblemstillingen (kapittel 6) og avslutter med en sluttcommentar (kapittel 6.5).

II. TEORI

2. UTSATTE NABOLAG OG NÆRMILJØLØSNINGER

I innledningen peker jeg på flere elementer som kan virke inn på konsekvensene globale påvirkningsprosesser vil ha internasjonalt, nasjonalt, regionalt og lokalt. Mitt fokus er i hovedsak lokalt innrettet. Dette betyr ikke at jeg glemmer at de prosesser og nærmiljøløsninger som virker på et sted er dynamiske fenomen som i tillegg til å bli påvirket av lokalkontekster også formes og innveves i makroprosesser. Men siden Melkeklassen er mitt fokusområde vil fokus på det lokale sted og stedsforståelser være viktig. Jeg vil i kapittel 2.1 forsøke å gjenspeile aktuelle romlige begrep og innfallsvinkler som kan brukes når jeg studerer Melkeklassen. Hovedproblemstillingen prøver å kaste lys over hvordan Melkeklassen blir eksponert for nærmiljøløsninger og hvordan ”stedet” tilpasser seg og svarer på tiltakene. Jeg legger vekt på menneskelige relasjoner og disses evner og muligheter for å svare på ytre påvirkningsfaktorer. Slik sett legger jeg vekt på at sted inneholder mening for individer og sosiale grupper. En slik romlig forståelse er hentet fra humanistisk geografi. Menneskene blir på denne måten en del av stedet og er med på å skape stedet, eller virkeligheten.

2.1 Romlige oppfatninger

Durkheim (1971) hevder at det er samfunnets dualistiske karakter med hensyn til objektiv faktisitet og subjektiv betydning som utgjør dets ”virkelighet sui generis”, for å bruke et av hans nøkkelbegreper. Det sentrale spørsmål i sosialteori kan da stilles: Hvordan er det mulig at subjektive betydninger blir til objektive faktisiteter? Eller sagt på en annen måte: *Hvordan er det mulig at menneskelig aktivitet skulle produsere en verden av ting?* (Berger & Luckman 1966). Grunntankene i ”den samfunnsskapt virkelighet” dreier seg om hvordan mennesker skaper og blir skapt av samfunnet. Berger & Luckman (1966) snakker om hverdagsvirkeligheten i dette perspetivet: *Det som i hverdagen fremstilles for meg som ”her og nå”, er min bevissthets realissimum.*

Som geograf legger man vekt på det romlige i tilværelsen. Det romlige i Durkheims virkelighetsperspektiv er hvordan mennesker oppfatter rom og blir påvirket av sine romlige

omgivelser. Mennesket står sentralt. Dette kan knyttes til **humanistisk geografi**. Flere av de humanistiske innfallsvinklene til geografi bygger på arbeid av franske regionalgeografer. En sentral aktør blant disse var Vidal De La Blache (1845-1918) som i begynnelsen av dette århundret skrev om distinkte måter å leve på, eller *genres de vie* som knyttet mennesker til hjemmet deres. Det sentrale var at dette "hjemmet" ble sett på som en syntese av det fysiske (de miljømessige karakteristikkene til en region) og det sosiale (måter folk lever og organiserer livene sine på). Det nye var at menneskenes påvirkning og kultur også fikk like stor betydning som naturen for å forstå steder/regioner.

Det ble sentralt å fokusere på at mennesket oppfatter sted ulikt og vektlegger ulike elementer i konstruksjonen av sted. På grunn av dette vil de også handle på forskjellige måter. Humanistisk geografi ble utviklet på 1970-tallet "*as an extension to behavioural geography*" (Gregory, 2000). Det søkes å gi svar på hvorfor individer tar de avgjørelser de gjør i relasjon til emner som arbeid og migrasjon, og videre, hvordan individer tenker om sted, religion, og privatliv. Dette fokuset gjør det nødvendig å utforske menneskelige følelser og tankeprosesser. Kunnskapen fås subjektivt, og dette skaper en meningsverden, hvor man gjennom undersøkelse av enkeltindividers oppfatninger kommer fram til det som aksepteres som fakta.

Humanistic geography serves a purpose by raising the level of consciousness within society and providing information useful to geographers working in other subfields of the discipline (Tuan, 1976).

Humanistisk geografi er ikke veldig forskjellig fra *scientific geography*. Tuan forklarer at humanister bruker de samme typer observasjonelle ferdigheter som utviklings-psykologer, og at humanister bygger på og lager bidrag til vitenskapelig kunnskap (Tuan, 1976). Allikevel, i følge Gregory (2000) føler noen geografer at humanistisk geografi mangler en positivistisk innfallsvinkel, og at den ikke kan være nomotetisk på bakgrunn av humanismens mangel på analytiske metoder og muligheter til å teste genererte teorier. En forståelse av hvorfor og hvordan tanker og følelser virker sammen for å produsere et individs etikk, verdier, og etterfølgende handlinger, uavhengig om handlingene er en logisk konsekvens av tankene og følelsene, viser seg allikevel å være uvurderlig i å løse mange samfunnsmessige temaer. Et av de temaer som humanistisk geografi søker å forklare er

the nature by which individuals gain sense of place, why they are territorial, and how they go about defining space (Tuan, 1976).

Svarene på slike spørsmål vil belyse sentrale spørsmål som ”hva gjør steder og landskap til forskjellig fra hverandre”, ”er der en dyp menneskelig trang til å organisere rom ved å lage vilkårlige grenser og distrikter” og ”hvordan avgrenser vi rom”? I følge Tuan (1976), så ligger muligheten for humanismen i å prøve å forstå tro, holdninger, og konsept; kraften av deres opprettholdelse; deres iboende ambivalenser og motsigelser; og hvordan deres effekter virker, både direkte og indirekte, på handling”. Jeg kan eksempelvis spørre meg hvordan ulike meninger og effekter av dette kan påvirke tiltak på Melkeplassen.

Det finnes ulike grupper mennesker på Melkeplassen med ulik tilknytning til stedet. Jeg skiller eksempelvis ut beboere i kommunale boliger, andre beboere og offentlige forvaltere som tre grupper. Ved å fokusere på disse ”**livsverden**” vil jeg prøve å belyse hvilke meninger som finnes om Melkeplassen som sted. For Husserl (1982) er grunnlaget for stedsbegrepet bevissthet og erfaring i livsverdenen. Dette bidrar til å gi det et subjektivistisk preg. Stedet blir sett på som en følelse eller tilknytning, som er dannet i vår bevissthet på grunnlag av minner og forventninger. Stedet er en **arena** hvor hverdagslivet utfolder seg, noe som gir mening til dette hverdagslivet. Dette gjenspeiler en **fenomenologisk** tenkemåte, som Ley (1977) hevder en meningsfull måte å undersøke ”livsverden” på fordi den spør etter mening.

Ved hjelp av **mening** lager mennesket sin egen geografi. I likhet med Durkheim tar Schatzki (1991) utgangspunkt i skillet mellom det sosiale og objektive rommet. **Det sosiale rom** er noe mer enn bare en samling objekter, og kun eksisterende så lenge det finnes mennesker. Det er altså forskjellig ifra, men ikke atskilt fra det objektive rom. **Det objektive rommet** består av absolutt rom, dvs. i form av det ensartede isotrope medium som objekter eksisterer innenfor, og relasjonelt rom i form av et system mellom objekter. I slike vendinger blir Melkeplassen både en enhet av fysiske objekter og (hus, naturen, veier osv.) og systemet mellom disse, og et sosialt rom ved at det fins mennesker der.

Legger man også til at menneskene på Melkeplassen har et felles språk som kan være med å kategorisere stedet, kan linjene trekkes til **idealismen**. Ved hjelp av Simmel() belyser Tonboe (1993) den tyske idealismen. I idealismen er det tanken og begrepsverdenen som er det

sentrale og strukturerende for menneskeverdenen, og den utgjør en selvstendig og forutsigelig kraft som drives av en mer eller mindre indre felles ånd heller enn av ytre, materielle omstendigheter. Det genereres her en intersubjektiv forståelse/mening av verden. Rommet i seg selv er sosialt virkningsløst. Men på bakgrunn av det intersubjektive verdenssynet fremstår det geografiske likevel som det territorielle grunnlaget for samfunnet. Simmel sin fokusering på det romlige handler imidlertid bare om tingenes materielle dimensjon og ikke det absolutte rommet som ramme for fenomenenes framtredeelse. Slik kan vi snakke om **relative rom**.

Tuan (1991) mener at geografer generelt sett har fokusert på de materielle prosesser og de sosioøkonomiske krefter i studiet av steder uten å trekke inn **språkets betydning**. Tuan (1991) representerer en **nyere idealismeretning**, og han fremholder at uten bruk av og bytte av ord og de ideer de uttrykker, kan det ikke være noen menneskelig handling eller kraft i retning av et på forhånd oppfattet mål. Talehandlingen er en del av den samlede kraft som omformer naturen til et sted for mennesker. Forholdet mellom **talehandling og sted** kan analyseres med utgangspunkt i språket i seg selv, bruken av språket i bestemte sosiale sammenhenger, eller det fortellende-beskrivende (narrative-deskriptive) som omfatter fortolkende og forklarende ledd. I dagens samfunn har den skrevne teksten i stor grad erstattet fortellingene, og den skrevne teksten har sin egen måte å omforme virkeligheten på. **Det skrevne ord** må i lys av dette, i tillegg til tale, ses på som innebygde ledd i stedsdannelsen og forståelsen av steder. Ved hjelp av språket kan man forstå de stedsbyggende prosesser og stedets kvalitet fordi denne kvaliteten, i tillegg til å være visuell, uttrykkes metaforisk og symbolsk gjennom språket.

Jeg har nå prøvd å gjenspeile hvordan ulike romlige oppfatninger kan påvirke ens syn på sted. Jeg har belyst at sted er med å påvirke menneskers handlinger. Men samtidig vil også menneskene være med å forme steder (Sack 1997). Dette er en stedsforståelse jeg følger i min oppgave. Gjennom observering i og rundt Melkeplassen og gjennom intervjuer av mennesker med ulik tilknytning til stedet vil jeg prøve å gripe fatt i **hvordan Melkeplassen virker inn på ulike mennesker og hvordan de er med på utformingen av Melkeplassen**. Jeg vil presisere at jeg ikke neglisjerer det fysiske ved sted. Sack (1997) sier at stedet består av det fysiske, det meningsbærende og det sosiale. Jeg legger hovedvekt på det sosiale og meningsbærende ved stedet. Mellommenneskelige forhold og sosiale fenomen på og i

tilknytning til Melkeklassen er altså sentralt for meg. I hovedproblemstillingen min spør jeg hva bypolitikk og forvaltning kan ha å si for eksklusjon av mennesker. Planlegging og forvaltning får noe å si for **sosiale fenomen**. Men hva har dette med geografi og det romlige gjøre? Hvordan og hva har sosial eksklusjon med rom å gjøre? For å tilnærme meg dette kan jeg spørre meg hvorfor sosial eksklusjon har et romlig uttrykk eller form som segregasjon. Ved å forsøke å forklare dette viser man i følge Schatzki (1991) at forklaringen av romlige fenomener har samme form som forklaringer av sosiale fenomener. For å nærme meg slike forklaringer må jeg søke etter opprinnelsen til det den sosiale virkelighet og fenomener oppstår av, slik som: gjensidig avhengige liv, forhold som gir opphav til det menneskelige livet; objekter, steder, situasjoner, en rekke handlingsstyrende faktorer, og et antall kausale hendelser. Sosiale fenomen kan altså være romlige enheter som omfatter fordelingen av fenomener på steder og i ulike forbindelser. Sosial eksklusjon kan altså betraktes som et romlig element, som også kommer tydeligere frem i neste kapittel. Imidlertid er dette bare en av svært mange innfallsvinkler man kan ta i bruk når man fokuserer på begrepet og fenomenet sosial eksklusjon.

2.2 Sosial eksklusjon

Eksklusjonsbegrepet ble introdusert i den franske sosialpolitiske debatten på begynnelsen av 1970-tallet. De franske politikerne erkjente at en betydelig andel av befolkningen hadde svært dårlige levekår, til tross for mange år med fattigdomsreduserende politikk. Fokus ble rettet mot dette problemet, som i den franske debatten ble kalt sosial eksklusjon. Mange grupper var representert, men felles for dem alle var at de på en eller flere måter var utenfor fellesskapet og at de manglet økonomisk støtte fra tradisjonelle velferdsordninger. Med den økonomiske krisen på 1980-tallet ble betegnelsen sosial eksklusjon stadig oftere benyttet (Martin 1996). Sosial eksklusjon ble skrevet inn i Maastricht-avtalen rundt 1995. Det har i denne sammenheng blitt kommentert at termen sosial eksklusjon ble brukt i stedet for fattigdom, fordi noen av medlemslandene hadde problemer med å knytte termen fattigdom til deres egne land. Følgelig avsto Europarådet et nytt fattigdomsprogram. Etter at EU tok begrepet inn i sitt vokabular, ble det for alvor et sentralt begrep i den europeiske sosialpolitiske debatten. I dag er det sosial eksklusjon, ikke fattigdom, som er det sentrale sosialpolitiske tema innenfor EU.

Man kan altså si at i dag har begrepet sosial eksklusjon i mange sammenhenger erstattet fattigdomsbegrepet. Likevel blir sosial eksklusjon ofte tatt for å være mer eller mindre synonymt med fattigdom eller ufordelaktighet. Her er det imidlertid viktige forskjeller: Fattigdom er primært opptatt av distribueringen av ressurser. Ufordelaktighet er et mer komplekst fenomen. Den fokuserer som regel på interaksjonen mellom mangelen på materielle ressurser og på sosiale tjenester og støtte. Sosial eksklusjon blir imidlertid generelt definert på en måte som ikke inkluderer momenter fra definisjoner av fattigdom og ufordelaktighet. Sosial eksklusjon er sett på i en videre kontekst. Og spesielt blir det sett på i en kontekst som involverer globaliseringsprosesser og strukturelle forandringer som følger dette. Percy-Smith (2000) mener allikevel at fattigdom og ufordelaktighet ikke er unyttige med tanke på sosial eksklusjon. Det fremheves at disse to begrepene fremmer en nøkkel - ide for å skille ut begrepet sosial eksklusjon: at sosial eksklusjon (uansett term brukt om det) er en sosial prosess som foregår i hele samfunnet heller enn en måte å kategorisere enkeltmennesker og grupper i dette samfunnet på.

Når sosial eksklusjon blir betraktet som en vidtrekkende samfunnsmessig prosess er det ikke overraskende at mange begrep og fenomen knyttes til eksklusjonsbegrepet. Og hvis jeg skal etterstrebe presise begrep i mine problemstillinger, må jeg derfor avklare hva jeg mener med begrepet eksklusjon når jeg bruker det i HP-en min. Begrep som ofte dukker opp i sammenheng med sosial eksklusjon er: Sosio-romlige strukturer, prosess, relasjonalt, flerdimensjonalitet, bolig, og nabolag. Madanipour (1997) viser noe av denne mangfoldigheten ved å ramse opp: sosial inkludering, integrasjon, inklusjon, solidaritet og samhold, (sosial) eksklusjon, isolasjon, marginalisering, segregasjon, fragmentering og sosial eksponering. Jeg vil i dette kapitlet være innom mange av disse begrepene. Imidlertid vil jeg først se litt på hva denne mangfoldigheten av begreper, som kan knyttes til sosial eksklusjon, inneholder.

2.2.1 Terminologisk diversitet

Percy-Smith (2000) påpeker at sosial eksklusjon blir definert på forskjellige måter som kan sies å inkludere alle eller noen av følgende elementer: ufordelaktighet i relasjon til visse normer av sosial, økonomisk eller politisk aktivitet som gjelder enkeltmennesker, husholdninger, romlige områder eller befolkningsgrupper; de sosiale, økonomiske og institusjonelle prosessene som ufordelaktighet kanaliseres gjennom; og konsekvensene for enkeltmennesker, grupper eller samfunn.

En definisjon som tar hensyn til de mange faktorene som kan knyttes til sosial eksklusjon er en fra "Commission of the European Communities" (1993: 1). Essensen i denne er at sosial eksklusjon refererer til mange og forskjellige faktorer som resulterer i at folk blir ekskludert fra normalt utbytte, praksis og rettigheter i det moderne samfunn. Disse faktorene er fattigdom og ulike rettigheter i boligpraksiser, utdanning, helse og tilgang til tjenester. Dette påvirker individer og grupper, særlig i urbane områder, som i en viss grad er gjenstand for diskriminering eller segregering. Begrepet segregering, eller segregasjon kommer jeg nærmere inn på senere i kapitlet. Denne definisjonen legger for øvrig, i tillegg til, de mange faktorer som kan knyttes til sosial eksklusjon også vekt på den dynamiske naturen til eksklusjonsprosesser.

En annen definisjon, som legger mer vekt på resultatene av sosial eksklusjon og ikke refererer til prosessene som skaper problemene, er definisjonen til *The Social Exclusion Unit* (1997:1) i Storbritannia. I denne påpekes det at sosial eksklusjon er en merkelapp på hva som kan skje når individer eller områder lider av en kombinasjon av sammenvevde problemer som arbeidsløshet, lav utdanning, lav inntekt, dårlig boligstandard, høy kriminalitet, dårlig helse osv.

Det at man kan knytte så mange faktorer til begrepet sosial eksklusjon har, kanskje naturlig nok, ført til en betydelig terminologisk diversitet i diskusjoner rundt sosial eksklusjon. Som nevnt kan begrepet også betraktes som en prosess som foregår i hele samfunnet. Dette åpner for at man blir avhengig av konteksten man opererer i og innfallsvinkelen man har når man skal definere og diskutere begrepet, og at man ved å ta hensyn til dette kan nærme seg nøyaktigere beskrivelser av begrepet. Denne "kontekstifiseringen" i diskusjonen rundt sosial eksklusjon gjenspeiler seg også ved at deltakerne i-, og forane for diskusjoner rundt begrepet springer ut fra nettopp forskjellige kontekster: forskjellige nasjonalpolitiske, intellektuelle- og forsknings- tradisjoner, så vel som akademiske og profesjonelle bakgrunner. Ulike innfallsvinkler kan være: politikk, sosiologi, økonomi, geografi, byplanlegging, arkitektur, sosialarbeid og sosial administrasjon.

Når man er avhengig av konteksten og innfallsvinkelen man opererer i når man skal definere begrepet, vil den romlige skalaen eller enheten for utbredelsen av eksklusjon nødvendigvis

også variere. Den fysiske utbredelsen av eksklusjon vil også variere, avhengig av forskjellige faktorer. Slik sett har eksklusjonsprosesser betydning for rom.

2.2.2 Sosial eksklusjon og rom

Percy - Smith (2000) tar for seg hvorfor det romlige har betydning når man snakker om sosial eksklusjon. Hun fremhever den romlige dimensjonen som ligger iboende i sosiale eksklusjonsprosesser og resulterer i at store antall mennesker med levekårsproblemer konsentreres i områder som er ved å forfalle. Dette kan videre føre til at området i seg selv blir definert som ufordelaktig å bo i uavhengig av karakteristikene på individene som bor der. Som et resultat blir området et offer for videre eksklusjonsprosesser. Hun fokuserer også på stedets betydning for sosial eksklusjon. Det nevnes blant annet at når man fokuserer på et sted så vil alle de andre i samfunnet som er sosialt ekskluderte stort sett bli usynlige. Videre påpekes at sosial eksklusjon også kan påvirke lokaliteter ikke bare på grunn av konsentrasjonen av sosialt ekskluderte mennesker og husholdninger i befolkningen der men på grunn av utformingen av området i seg selv. Det sentrale er altså at det romlige blir påvirket av eksklusjonsprosesser, men også at det romlige selv har betydning for sosial eksklusjon.

Madanipour (1998) spør seg hvordan sosial eksklusjon manifesterer seg romlig. Også han finner at det er en påvirkning begge veier. Han uttrykker at romligheten til sosial eksklusjon er like gjerne konstruert gjennom den fysiske organiseringen av rommet som av sosial kontroll av rom, som for øvrig viser seg ved uformelle koder og tegn, og formelle regler og reguleringer. Disse formelle kanalene utspiller seg i alle skalaer av rom. Her viser han at han i tillegg er opptatt av skala. Han fortsetter med å påpeke at globalt rom er fragmentert av nasjonale rom, som har en tendens til å benekte forskjeller og til å gjøre sosiale grupper homogene.

Diskusjonen om geografi er en faktor som bidrar til sosial eksklusjon tar opp i seg i hvilken grad og hvordan påvirkningene er mellom rom og eksklusjonsprosesser. Det legges vekt på begrepet sted og tre tema skilles ut (Hutchinson 1998): 1: *Strukturell forklaring*: at eksklusjon er en uunngåelig konsekvens av global industriell restrukturering og at når effektene av dette blir forskjellig på forskjellige steder, må politiske tiltak foregå på et makroøkonomisk nivå. 2: *Miljømessig determinisme*: at sted er en faktor som er med å forårsake eksklusjon. De politiske tiltakene må være å utvikle en mengde av kvalitetsmessig gode urbane og rurale

miljø for alle. 3: Ligger *et sted imellom de to første* perspektivene. Her forfektes det (i likhet med Percy-Smith og Madanipour) at interaksjonen mellom sosiale og økonomiske prosesser skaper steder, og at naturen til disse stedene i seg selv påvirker interaksjonen mellom sosiale og økonomiske prosesser (både ekskluderende og inkluderende) gjennom tid.

Slike forklaringer viser at rom og sted er faktorer i utviklingen av sosial eksklusjon, enten gjennom fysisk fremmedgjøring, eksklusjon av mennesker på basis av synet fra folk fra "utsiden", eller egenskapene til sosial interaksjon som utvikles på et bestemt sted. I slike vendinger kan en tenke seg at en "vanskeligstilt" person flytter til Melkeplassen og ikke føler seg hjemme på det fysiske stedet Melkeplassen, videre blir han stigmatisert av folk fra andre steder. Forklaringene viser i tillegg at akkurat som sosiale eksklusjonsprosesser er dynamiske, er interaksjonene deres med sted også. Det skapes her en forståelse av sosial eksklusjon som ser viktigheten av sted. Således kan Melkeplassen ha betydning for eventuelle eksklusjonsprosesser der.

I lys av det jeg har nevnt over: at det romlige kan ha betydning i tillegg til det sosiale, kan man si at sosial eksklusjon kan betraktes som et "socio-romlig" fenomen.

2.2.3 Et "socio-romlig" fenomen

Dette begrepet og dets innhold ses av mange på som sentralt i samfunnsgeografisk forskning og viktig for forståelsen av sosial eksklusjon, se eksempelvis Holt - Jensen (1999) som påpeker:

Sociospatial relations are the main focus of human geographical research, and an understanding of how a sense of place is an important dimension in people`s everyday life is essential if we are to deal with social exclusion.

Madanipour (1998) utforsker noen av rammeverkene som skaper barrierer for romlig praksis. Han ser spesielt på måten disse barrierene for bevegelse er innvevd i sosiale eksklusjonsprosesser. Dette mener han viser at eksklusjon bør bli betraktet som et socio - romlig fenomen. Flere prøver å identifisere hvor og i hvilken skala "**socio-romlige**" fenomen utspiller seg. Madanipour presiserer konseptet sosial eksklusjon nærmere og viser hvilke romlige arenaer sosial eksklusjon utspilles i. Han identifiserer økonomiske, politiske og kulturelle arenaer som tre vide sfærer med sosialt liv der sosial eksklusjon og inklusjon

manifesterer seg og, derfor, kan bli analysert og forstått innenfor. På den økonomiske arena er inklusjon tilgang til ressurser, hovedsaklig via sikker jobb. Eksklusjon i økonomiske termer er således mangelen på tilgang til arbeidsmarkedet. På den politiske arena, betyr inklusjon å medvirke i maktrelasjoner, å ha mulighet til å delta i politiske avgjørelser. Mangel på deltakelse i organisasjoner og avholdelse fra å stemme ved valg viser seg å være karakteristikk på eksklusjon i en politisk betydning. På den kulturelle arena, er hovedformen for inklusjon deling av et sett med symboler og meninger, slik som språk, religion og nasjonalitet. Former for kulturell eksklusjon varierer mye, men er som regel erfart av minoriteter der deres språk, rase, religion og livsstil er forskjellig fra det større samfunnets.

Det sosiale rom betyr at aktivitetsrom åpnes opp, og dette er en forutsetning for utviklingen av aktivitetskonstellasjoner som delvis gir opphav til den relasjonelle dimensjonen ved den sosiale romligheten. Steder, situasjoner, lokaliteter og regioner er der hvor folks liv i hverdagen finner sted. Noen framholder at gjennom boligen/boområdet fortsetter folk å opptre i rommet i kraft av at de oppholder seg mellom ting og lokaliseringer. Bygninger og ting bidrar å åpne opp rommet for menneskelig aktivitet. Rommet blir sosialt produsert, og det blir et medium for sosial produksjon. Det å bo representerer en åndelig enhet mellom mennesker og ting, og bare når folk bor kan det bygge. I den moderne verden er det en dypere følelse av hjemløshet fordi mange har mistet sine røtter, koplinger til hjemlandet. I denne forbindelse skriver Ingvild Røed (2004) om ”diasporakulturer”. I dag bruker man begrepet diaspora om mennesker som er bosatt utenfor deres opprinnelige kulturelle territorium. I mange tilfeller et forestil hjemland (Cohen 1997). Røed finner at mange innvandrere som bor i området Fjell i Drammen *lever i sine egne nettverk og blir veldig opptatt av å ta vare på egen kultur og religion*. Hun eksemplifiserer med den forsterkede og fornyede tilknytning til egen religion, og tilgang til fjernsynskanaler i hjemlandet. Heidegger fokuserer på hvordan steder konstrueres i folks minne.

I mine problemstillinger fokuserer jeg på forholdene på Melkeplassen. Jeg bruker begrep som nærmiljø, boområde og nabolag i mine beskrivelser av Melkeplassen. Dette kan gjøre begrep om skalaen til Melkeplassen noe uklare. Men hensikten er å gjøre skalaen liten og ”håndterbar” for mitt studie.

2.2.4 Bolig og nabolag som håndterlige element

Mange forskningsresultater viser at sosial eksklusjon oftest har en klart definert romlig avgrensning. **Skala** er derfor en viktig dimensjon en må ta i betraktning ved analyse av sosial eksklusjon. De ulike dimensjonene av eksklusjon forekommer på ulik geografisk eller sosial skala.

Det er vanlig å bruke **nabolag og bolig som romlig skala for sosio - romlige fenomen**. En viktig del av akademiske studier og diskusjoner som tar for seg forholdet mellom boliger og sosial eksklusjon, belyser tre sentrale felt: 1. I hvilken grad bolig medvirker til sosial eksklusjon. 2. Hvilke konsekvenser det å bli ekskludert fra bolig har. Og til slutt: 3. Boliger som konsekvens av sosial eksklusjon.

I den første delen fokuserer man på bolig som nøkkelfaktoren som medvirker til ulikhet. En talsmann for synet på at bolig medvirker til sosial eksklusjon er Forrest (2000). Han hevder at bolig påvirker og blir påvirket av andre faktorer, for eksempel, dårlig helse, muligheter for å sikre ansettelser og samhold i nabolaget "You do not get a job if you live here" (referert fra Cruddas park. i Newcastle) (Gilroy et al 1994). I korte trekk er komponentene som omfatter sosial eksklusjon sammenvevd, det vil si at bolig både forsterker og er formet av andre faktorer slik som arbeidsløshet og dårlige utdannelses muligheter.

Flere av disse studiene tar videre opp hvilke konsekvenser det å bli ekskludert fra bolig har. Basert på vurdering av to boligområder i England, peker Cameron og Field (2000) på viktigheten av å skille ut argumenter basert på eksklusjon gjennom hvilken bolig man har og hvor man bor, fra de som er basert på eksklusjon fra bolig. De siste fokuserer på de skadelige effektene av mangel på tilgang til skikkelig bolig og materielle ressurser for de marginaliserte. Anderson og Sim (2000a:21) argumenterer med at utgangspunktene for debattene rundt sosiale boliger og sosial eksklusjon i Storbritannia ignorerer erfaringene til de som ikke engang kunne få tilgang til denne formen for leiligheter. Allikevel, påpekes det at "gode" boliger skaper en basis for sosial integrasjon og er knyttet til engasjement i arbeidsmarkedet. I lys av dette konkluderer Anderson og Sim (2000b: 227) med at sosial eksklusjon: *"may not actually be the ideal term to describe the patterns of inequality and disadvantage in the housing system or other dimensions of welfare"*.

De finner at det antageligvis kan være bedre å referere til de sosiale konsekvensene av bostedsløshet og eksklusjon fra bolig. Evelyn Dyb (2002) snakker om at man har menneskelige og universelle behov for egen bolig. Og konsekvensene av ikke å disponere bolig kan være store, både for samfunnet og den det gjelder. I de fleste tilfeller handler det imidlertid ikke om bostedsløshet, men om plassering i offentlige boliger/boligområder som har et stigma knyttet til seg.

Andre studier handler om at dårlige boliger er en konsekvens av sosial eksklusjon. Med andre ord er mangelen på materielle ressurser slik som inntekt, en sentral årsaksfaktor til ulikhet og ikke bolig i seg selv. For eksempel, så påvirker arbeidsløshet tilgang til bolig slik at de marginaliserte ender opp i utilfredsstillende private boliger eller blir plassert i sosiale boliger med et tilknyttet stigma.

Imidlertid så er ikke dynamikken mellom ulikhet og bolig en ensidig diskusjon - et poeng som Murie og Malpass fremlegger i deres skriv "Housing Policy and Practice" (1994). De er negativt innstilt til de tekster som forsøker å se på bolig som "*simply the receptacle for inequality*". Bolig er heller aktiv enn passiv, men aktiv på den måten at bolig kan øke eller redusere sosial ulikhet på andre områder, eksempelvis innen utdanning og ansettelse.

Madanipour (1998) identifiserer **sosio-romlige betydninger nabolag kan ha**. En kommer fra teori om lokalsamfunn. Denne fokuserer på typer sosiale relasjoner som knytter mennesker sammen i mindre lokaliteter og betydninger disse kan ha. Disse relasjonene kan også kalles *sosiale nettverk* (Madanipour 1998:55).

En del av de sentrale arbeidene om **nabolag og sosiale nettverk** er en del av det som kalles "urbaniserings-litteraturen" som diskuterer konsekvensene av de industrielle byenes fremtreden i vestlige land. Denne litteraturen kan knyttes til antagelser om hva som skjedde med lokalsamfunn når innflyttere fra landet kom til de industrialiserte urbane områdene for å få seg arbeid. Bynære nabolag ble sammenlignet med bosettinger på landet, der de nye innflytterne kom fra. Ferdinand Tonnies (1957) mente at den sosiale ordenen i "gemeinschaft" (eller lokalsamfunn) på landet baserte seg på mangesidede sosiale bånd. Mennesker kjente hverandre ut fra ulike roller. I motsetning til dette bodde innbyggerne i de urbane nabolagene i et "gesellschaft" (forbindelser) med en-sidete sosiale bånd (for eksempel at man kun kjente hverandre gjennom enkelte eller spesielle roller som naboer eller medarbeidere). Typer

sosiale relasjoner som Tonnies mente var fremherskende i det moderne metropolis var individualiserte og spesifikke. Hans arbeid understøttet en stor mengde litteratur som argumenterte for at lokalsamfunn i byen ikke hadde noen nettverksbyggende funksjon. I forhold til nettverk og nabolag, så antok denne litteraturen at sosiale bånd i nettverk som knyttet seg til et begrenset geografisk område slik som eksisterte i landsbyer, var idealtypen av nettverk for å sikre sosial støtte. I følge Tonnies kunne sosiale nettverk i urbane områder operere på ensidete sosiale bånd, eller forsvinne helt, som resulterer i at individer i stor-samfunnet er av svært liten betydning, og at de der er fremmedgjorte i sin tilværelse.

Påstander om at sosiale bånd i bynære nabolag forsvant i stor-samfunnet og at individer ble ubetydeliggjort ble satt spørsmålsteget ved i flere studier. Mange av disse fokuserte på betydningen til lokalsamfunn med innbyggere fra arbeiderklassen eller etniske minoritetsnærmiljø og deres opprettholdelse av sterke bånd i en urban kontekst. Et eksempel kan være Young og Wilmott (1957) som dokumenterte det de betraktet som "det pulserende" lokalsamfunnet i East End (London), som var basert på familiebånd. Mange av studiene impliserer en slags "sub-kulturell" tanke om urbanismen. Med dette menes at bynære folkemengder kan være store nok til å gi en tilstrekkelig kritisk folkemengde til å utvikle distinkte under-kulturer og nettverk, heller enn å være en udifferensiert og fremmedgjort urban folkemengde. På bakgrunn av at det er fra nabolaget de distinkte miljøene og de differensierte gruppene kan utvikle seg, vil ideen om nabolag være avgjørende for slike sub-kulturelle teorier om byen. Alt i alt kan man oppsummere at sosiale nettverk overlever i visse typer av nabolag. (Skansen 2001: Craig - Miller Niddrie, Myhren 1998: Det gode sted)

Den andre betydningen nabolag ofte har, er definert ut fra planleggeres og bolig- og sosial administrasjonens inndeling av byen. I etterkrigstiden da man skulle gjenreise, revitalisere og utvikle tettstedene og byene for å oppnå "sosialt balanserte" lokalsamfunn tok man i bruk konseptet "the neighbourhood unit", utviklet av amerikaneren Clarence Perry på 1920-tallet, og brukte dette som en bakgrunn for fysisk planlegging. Men som flere påpeker, blant annet Cameron & Davoudi og Healey (1998 i Madanipour, Cars og Allen), er det en del sentrale element man må legge vekt på når man bruker "enheten" nabolaget som utgangspunkt for analyser. Det krever at man ikke bare legger vekt på sosiale forbindelser innen disse områdene, men også forbindelser mellom disse områdenes beboere og til aktører i det større urbane samfunn og rom. Dette er noe jeg gjør i min oppgave ved å både fokusere på beboere

og deres nettverk på Melkeplassen, i tillegg til deres relasjoner til andre aktører som kan knyttes til området.

Fokus på bolig og nabolag kan også være metodologisk nyttig og gir mulighet til å fokusere på de små områdene i byene der man har konsentrasjoner av marginaliserte mennesker. På samme tid, setter det i fokus de sosiale sammenhenger som karakteriserer disse områdene, både internt, og i forhold til det større urbane rommet og samfunnet. Et resultat av å fokusere på nabolag kan være at man får undersøkt sosio - romlige sammenhenger og utforsket hva det betyr å bo på et bestemt sted i store byer og hvordan disse sosio - romlige sammenhengene er implisert i sosiale eksklusjonsprosesser.

Noe av poenget med dette kapitlet er å vise mangfoldet av perspektiver og dimensjoner som kan inntas når man fokuserer på sosial eksklusjon. Jeg har nå snakket om sosial eksklusjon som et begrep man kan knytte mange faktorer til og at det er en relativt stor terminologisk diversitet rundt begrepet. Videre har jeg prøvd å belyse betydningen rom og romlig skala har for sosial eksklusjon. Dette kan gi en ramme for å forklare sosial eksklusjon som et multidimensjonalt og relasjonelt konsept.

2.2.5 Multidimensjonalitet og relasjonalt

Det er, som sagt, problemer med hvordan eksklusjon skal defineres og operasjonaliseres. Forskningslitteraturen tyder ikke på at det er enkelt å enes om en definisjon av sosial eksklusjon. Mange forskjellige definisjoner er foreslått, og i ulike studier benyttes ulike operasjonaliseringer av begrepet. For at eksklusjonsbegrepet kan brukes som et av de sentrale begrepene når man snakker om byer og sosiale problemer, må begrepet avklares. Ofte blir det flerdimensjonale ved begrepet framhevet som begrepets styrke, men da bør også indikatorene som benyttes for å studere eksklusjon ta hensyn til denne flerdimensjonaliteten.

I et forsøk på å gripe fatt i **den multidimensjonale egenarten til sosial eksklusjon**, argumenterer noen (eksempelvis, Madanipour 1998; de Haan 1999; Vobruka 2000) med at nyttigheten til konseptet ligger i å legge vekt på hverdagslivets ulike dimensjoner eller områder der ulikheter oppstår. De legger også vekt på viktigheten av å lage forbindelser på tvers av disse dimensjonene. Imidlertid fokuserer ulike analyser på forskjellige samfunnmessige dimensjoner der sosial eksklusjon foregår. For eksempel, så identifiserer Sommerville (1998) tre dimensjoner av sosial eksklusjon: den økonomiske; politiske; og

moralske. Som vi har sett så legger Madanipour (1998) vekt på lignende dimensjoner, der han nevner økonomiske, politiske og kulturelle arenaer. de Haan (1999) refererer til eksklusjon i de økonomiske, politiske og kulturelle sfærer. I de forskjellige dimensjonene strekker spørsmål om eksklusjon og sosial integrasjon seg fra bekymringer om tilgang til sosiale nettverk og støtte, til å muliggjøre tilgang til ressurser, demokratiske bestemmelser og vanlig kulturell praksis. Burchardt et al (1999), som bruker *The British Household Panel Survey Indicators*, overveier fem dimensjoner av sosial eksklusjon: Konsumeringsaktivitet; Sparingsaktivitet; Produksjonsaktivitet; Politisk aktivitet; og Sosial aktivitet.

Disse ulike perspektivene konkluderer med at det ville være uriktig å se på de som er sosialt ekskluderte som homogene grupper. Et individs evne til å delta i hver av disse dimensjonene er påvirket av en rekke faktorer inkludert personlige karakteristikk, hendelser i hverdagen og de politiske institusjonene i samfunnet. Mennesker som er ekskluderte i en dimensjon blir sannsynligvis ekskludert på andre nivåer.

Madanipour (1998) snakker om at ideen **relasjonalitet** er nøkkelen til konseptet med sosial eksklusjon. Han hevder at relasjonaliteten har tre hoveddeler: Først at relasjonaliteten ser på sosial eksklusjon som et sett prosesser som har deres opprinnelse i strukturelle forandringer som påvirker alle grupper i en gitt sosial struktur og som forandrer egenskapen til forholdene menneskene imellom i denne gruppen. Den andre delen er at disse systematiske induerte relasjonelle forandringene utfordrer kapasiteten til eksisterende former for urban styring, der styring refererer til de institusjonaliserte mønstrene av forhold mellom grupper som former og bidrar til avgjørelser omkring administreringen av mennesker i det urbane rommet. Den siste relasjonelle faktoren gjenspeiler hvordan opprettholdelsen av sosial orden er avhengig av eksistensen av sosiale grenser blant sosiale grupper.

Room (1995) argumenterer med at den prinsipielle verdien av sosial eksklusjon ligger i at sosial eksklusjon i større grad enn den tradisjonelle fattigdomslitteraturen legger vekt på rollen relasjonelle prosesser spiller angående deprivering. Relasjonelle prosesser inkluderer samfunnsmessige sammenhenger, sosial deltakelse, og innbyrdes beslektede saker slik som ulempene med sosiale nettverk uten makt, som kan ødelegge sosiale bånd og lede til sosial isolering eller mangel på sosial integrering. Dette synspunktet tilsier at når man fokuserer på for eksempel arbeidsløshet, resulterer dette ikke kun i dårligere inntekt, men også tap av forhold til andre mennesker på arbeidsplassen. Dette er en del av de kausale prosessene til

sosial eksklusjon. *Exclusion from the labour market often accelerate exclusion in other societal spheres* (Madanipour et al 1998:280). Som en konsekvens av dette blir forskning som bruker konseptet sosial eksklusjon sett på som en motvekt til tidligere forskning på sosiale problemer som stort sett fokuserte på strukturelle forklaringer på ulikhet, og la vekt på økonomi og stat og omfordelingssaker inkludert mangel på ressurser, og stort sett ignorerte sosiale interaksjoner og dynamikk.

Flere talsmenn presiserer at de relasjonelle prosessene knyttet til sosial eksklusjon inkluderer rollen knyttet til individuell handling, og individuell evne til å bekjempe eller forsterke sosial eksklusjon (Silver 1994; Sen 2000). Dette spørsmålet rundt i hvilken grad individer som lever i fattigdom selv har skylden for sin vanskelige stilling og graden av hvilke strukturelle faktorer som påvirker individuell kapasitet, er aktuell i alle analyser av sosialpolitiske felt. Sosial eksklusjon blir sett på som et av konseptene som er med på å tette avstanden mellom agent- og strukturalist - tolkninger ved å legge vekt på måten individuell handling former og er formet av sosiale prosesser. Som et forklaringskonsept, er det derfor sett på som nyttig fordi det kan vise eksplisitte sammenhenger på hvordan agent og struktur virker sammen. Sen (2000), for eksempel, påpeker den dynamiske egenskapen til sosial eksklusjon og de relasjonelle faktorene som ligger under. I en omfattende artikkel, utgitt av *The World Asian Development Bank*, argumenterer han for at konseptet sosial eksklusjon forsterker behovet for å forstå fattigdom som et potensial for deprivering og som folk som ikke har mulighet til å nå deres fulle potensial i samfunnet.

Et motargument til dette, som også er uttrykt av Saunders og Tsumori (2002: 32), er at problemet med sosial eksklusjon er at det skaper forvirring angående rollen til agent/handling ved å legge for stor vekt på at mennesker er offer i denne sammenhengen, og slik flytte ansvaret over på andre. De argumenterer med at når en bryr seg om sosial eksklusjon så fører dette ofte til politiske tiltak som undergraver selv-hjelp heller enn å gjøre det lettere. I motsetning til fattigdom, impliserer sosial eksklusjon en foranledning og at noe hender med noen, som ikke er deres feil.

Disse overfornevnte og til dels motstridende argumentene peker på de forskjellige ideologiske plattformene som kan bli inkorporert i konseptet sosial eksklusjon. Dette viser også de ulike vitenskapsteoriene man kan legge vekt på når man snakker om sosial eksklusjon, eksempelvis sosiale, objektive og relasjonelle oppfatninger av rom. Videre kan det multidimensjonale ved

begrepet fremheve noe av betydningen en geografisk (som syntesedisiplin) innfallsvinkel kan ha. Et kjerneelement når man snakker om sosial eksklusjon er altså begrepets multidimensjonale karakter. Dette får følger for hvordan man kan arbeide med å motvirke sosiale eksklusjonsprosesser, noe som jeg kommer tilbake til i kapittel 2.6. Det for også følger for hvordan man kan forske på fenomenet. Vil man belyse fenomenet best mulig må man bruke indikatorer som på en best mulig måte tar hensyn til denne helheten. Dette kan være en utfordring. Fokusering på kapitalbegrepet kan være en måte å fremvise indikatorer som tar hensyn til en slik mangfoldighet. Jeg velger derfor å operasjonalisere begrepet ”ekskluderingen” fra hovedproblemstillingen ved å fokusere på sosial kapital (se figur 3).

2.3 Kapitalperspektivet

Et begrep som knyttes til sosial ekskludering og integrering er *selvtillit*. Selvtillit kan sies å være avhengig av følelsen av å være ønsket, verdsatt, elsket, og i stand til å takle verden rundt en. Du må i hvert fall føle at du behersker noen av de ”*personlige ressursene*” under:

- *Fysiske ressurser, fysisk og mental helse, styrke til å takle hverdagslige oppgaver.
- *Økonomiske ressurser, inntekt, penger, et sted å bo, redskaper, klær og andre personlige eiendeler.
- *Sosiale ressurser, venner, familie, familieband, formell og uformell organisasjonell deltakelse, tilgang til formelle offentlige eller private tilbud (skoler, butikker, sosial sikkerhet osv.).
- *Kulturelle ressurser, å høre til, ha røtter i et nabolag eller etnisk kultur, være i besittelse av kunnskap oppnådd gjennom oppveksten eller utdanning, tro (for eksempel religiøs forståelse av meningen med livet og selvbilde av deg selv som person).

Ekskluderte grupper er ofte de som har minst mulighet til å benytte seg av og skaffe seg slike ressurser i samfunnet. Pierre Bourdieu (1983) sitt begrep om sosial kapital søker å forklare dette. Han ser på kapital som en ressurs som er effektiv i et sosialt handlingsområde der vi kan tilegne oss spesifikk profitt som resultat av en handling. Størrelsen av ens kapital definerer ens posisjon i sosialt rom. Bourdieu skiller forøvrig mellom økonomisk-, kulturell-, og sosial kapital som tre hovedformer. I tillegg er også symbolsk kapital og fysisk kapital (styrke, helse osv.) viktig. Videre deles det inn i uformell sosial kapital som er sosiale bånd

basert på interpersonlige byttenettverk og tillit mellom mennesker og formell sosial kapital som er bånd som er forankret i formelle organisasjoner hvor en deltar som medlem, klient osv. Begge typer har innvirkning på en persons kapasitet, mulighet og strategi. Dette sier noe om hvordan de interpersonlige båndene påvirker livssjanser på noen områder (finne jobb, spare kapital og lignende) og hvordan strukturen i organisasjonelle bånd påvirker prosessen om opphopning og konkurranse (Wacquant, L.J.D. 1997).

De ulike formene for kapital gir ulike muligheter og ressurser, og de ulike formene hører sammen. Har en for eksempel økonomisk kapital vil det være større mulighet for å kunne benytte seg av de andre formene.

2.3.1 Sosial kapital

Sosial kapital består av totaliteten av sosiale ressurser og i en slik kontekst vil liten sosial kapital gi færre muligheter mens høyere sosial kapital åpner for større valgfrihet på mange områder.

Begrepet sosial kapital dukket først opp i Lyda Judson Hanifan sine diskusjoner som omhandlet rurale skoler og lokalsamfunn-sentre (se, eksempelvis, Hanifan 1916, 1920). Han brukte begrepet for å beskrive *”de håndgripelige substansene som er de viktigste i dagliglivet til folk flest”* (1916: 130). Hanifan var særlig opptatt av kultivering av god vilje, fellesskap, sympati og sosialt samkvem mellom *”de som former en sosial enhet”*. Imidlertid, tok det tid før begrepet ble viden kjent og hyppigere tatt i bruk. I senere tid har arbeid fra folk som Robert D. Putnam (1993: 2000) lansert sosial kapital som et fokus for forskning og politiske diskusjoner. Det har imidlertid kommet flere andre viktige bidrag, som Jane Jacobs (1961) i relasjon til det urbane liv og naboskap, James S. Coleman (1988) der han diskuterer den sosiale konteksten utdannelse foregår i, og tidligere nevnte Pierre Bourdieu (1983) i sammenheng med sosial teori.

Hovedpremisset til begrepet sosial kapital er at samhandling gjør folk i stand til å bygge lokalsamfunn, å forplikte seg selv til hverandre, og til å få det sosiale nærmiljøet til å fungere. En følelse av å høre til, i tillegg til konkrete erfaringer om sosiale nettverk (og forholdene rundt tillit og toleranse som kan finnes her) kan gi store fordeler for mennesker:

Trust between individuals thus becomes trust between strangers and trust of a broad fabric of social institutions; ultimately, it becomes a shared set of values, virtues, and expectations within society as a whole. Without this interaction, on the other hand, trust decays; at a certain point, this decay begins to manifest itself in serious social problems... The concept of social capital contends that building or rebuilding community and trust requires face-to-face encounters. (Beem 1999: 20).

Det er to vesentlig forskjellige definisjoner av sosial kapital, som også resulterer i forskjellige måter å måle sosial kapital.

Uavhengig av hverandre definerte Pierre Bourdieu og James Coleman sosial kapital på åttitallet. Det ble definert som ”de sosiale båndene eller medlemskap i bestemte miljø som gjorde ressurser, fordeler og muligheter tilgjengelig for individer”. Bourdieu sin analyse var først publisert på Fransk i 1980, og fokuserte på fordelene som tilfaller individer i kraft av deltagelse i grupper, og på den tilsiktede konstruksjonen av omgjengelighet der hensikten er å skape slike ressurser. Han definerte konseptet som:

the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possession of a durable network of more or less institutionalised relationships of mutual acquaintance or recognition (Bourdieu 1985).

Definisjonen hans viser at sosial kapital kan deles i to elementer: for det første, det sosiale forholdet i seg selv som tillater individer å kreve tilgang til ressurser som andre i gruppen besitter, og for det andre, mengden og kvaliteten på disse ressursene.

Coleman (1988) definerte sosial kapital ved dets funksjon som:

a variety of entities with two elements in common: they all consist of some aspect of social structures, and they facilitate certain action of actors – whether persons or corporate actors – within the structure (1988).

Han brukte et eksempel med jødiske diamant-handlere i New York for å illustrere konseptet. Handelsmennene var i stand til å få diamantene deres vurdert gjennom de lokale nettverkene deres, uten å måtte ty til kostbare legale kontrakter for å sikre seg mot svindel, på bakgrunn av

styrken på båndene mellom medlemmene i deres miljø og den overhengende faren for ekskludering hvis tillit ble brutt. Således ble handelsmennene i stand til å øke deres økonomiske fordeler på bakgrunn av deres sosiale nettverk. I dette tilfellet refererer ikke sosial kapital til de akkumulerte ressursene, men til produksjonen og reproduksjonen av sosiale prosesser i og mellom grupper i samfunnet som tillater individer å øse av ”kollektiv kapital”.

Den fundamentale forskjellen mellom Bourdieu og Coleman sine definisjoner ligger i hvordan og hvorfor de sosiale prosessene utvikler seg. For Bourdieu er sosiale prosesser påtvunget av underliggende økonomisk organisering, mens for Coleman er de skapt av den frie viljen til individer. Bourdieu argumenterer med at det er tilstedeværelsen av profitt som er bakgrunnen for solidariteten som gjør gruppe-eksistens mulig, og i denne sammenhengen, sier han at det er strukturell økonomisk organisering som underligger skapelsen av sosial kapital. For Coleman (1988), er sosial kapital skapt av rasjonelle, meningsfulle mennesker som bygger sosial kapital for å maksimere deres individuelle muligheter. Derfor ser han sosial kapital som en form for kontrakt som er laget mellom individer som ikke er påvirket av underliggende økonomiske faktorer. Jeg vil si at sosial kapital her får et økonomisk rasjonalistisk preg der individer frivillig velger å bygge nettverk for å bygge opp sin egen nytte. Nøkkelen i Coleman sin definisjon er at individer må ha tillit til at andre vil gjengjelde deres handlinger og at de vil føle en viss forpliktelse til å gjøre dette. Forskjellene i definisjonene mellom disse to forfatterne er viktig fordi en hvilken som helst måling der man bruker Bourdieu sin definisjon vil måtte inkludere en forståelse av de materielle forholdene og makt som er drivkraften bak utformingen av sosiale prosesser, mens en analyse som tar i bruk Coleman sin innfallsvinkel kun trenger å vurdere motivasjon på det individuelle nivået.

Nyere teoretikere som Robert Putnam i USA og Eva Cox i Australia, har bygget på Coleman sin definisjon og har beskrevet en mer generell måling av sosial tillit og sosial inkludering gjennom et helt samfunn. Definisjonene deres støtter seg fremdeles på nettverk og sosiale bånd, men de legger til den sosiale kapitalen til individer for å gi en beskrivelse av ”the collective social capital” av populasjonen i et område. Hva det betyr å legge til en rekke av sosiale prosesser som eksisterer mellom individer og grupper har ikke blitt klart definert, Cox (1995) har argumentert med at, til sammen, er sosial kapital en måling av ”satisfaction with the way we interact”. Hun påpeker at det er misnøye og en mangel av samarbeid i samfunnet som gir uheldige påvirkninger på demokratiet og fører til sosial forverring.

Putnam (1993) har også brukt den individuelle sosiale kapitalen til å forklare ulikheter i demokrati og økonomisk utvikling i regioner i Italia. Han fant at "horisontale" relasjoner i den nordlige regionen, (som er karakterisert av vidtrekkende deltagelse i gruppeaktiviteter, sosial tillit og samarbeid), skapte forholdene for god styring og sosial velstand, mens "vertikale" relasjoner i den sydlige regionen, (karakterisert av en konsentrasjon av makt av landeiere, mindre sosial deltagelse og en mer individualistisk fordeling av muligheter), førte til sosial ulikhet. Putnam sporte opp røttene av denne utviklingen tilbake til middelalderen og konkluderte, "communities did not become civic because they were rich...they became rich because they were civic." I analysen hans fokuserte han på skapelsen av de sivile normene, som førte til den sosioøkonomiske ordningen. Dette er en reversering av Bourdieu sin beskrivelse av forholdene. Putnam sine argumenter har blitt kritisert for å være sirkulære og "smør på flesk":

As a property of communities and nations rather than individuals, social capital is simultaneously a cause and an effect. It leads to positive outcomes, such as economic development and less crime, and its existence is inferred from the same outcomes (Portes 1998).

Det finnes betydelige empiriske funn som sier at lokalsamfunn med en god beholdning sosial kapital har større sannsynlighet for lavere kriminalitetsrater, bedre helse, høyere utdannelsesnivå, og større økonomisk vekst. Robert D. Putnam identifiserer noen konkrete fordeler med sosial kapital. Han finner eksempelvis at utviklingen til barn er kraftig formet av sosial kapital. Tillit, nettverk, og gjensidighet i et barns familie, skole, og større nærmiljøer har stor effekt på barnas muligheter og valg, og derfor på deres oppførsel og utvikling. Ellers er det en økende mengde studier som foreslår at der tillit og sosiale nettverk blomstrer, gjør individer, firma, nabolag, og til og med nasjoner det godt økonomisk. Sosial kapital kan hjelpe til å lindre de effekter som følger med sosio - økonomisk ufordelaktighet. Der finnes imidlertid også negative sider ved sosial kapital, som kanskje er vel så fremtonende i samfunnet som de positive sidene. Eksempler på negative utfall er når grupper og organisasjoner med høy sosial kapital har midler (og noen ganger motivet) til å arbeide for å ekskludere og underkaste andre. Her kommer jeg inn på **maktperspektivet** man kan ha når man fokuserer på sosial kapital.

DeFillippis (2001) legger stor vekt på at sosial kapital handler om maktrelasjoner bestående av et utvalg arenaer og sosiale interaksjoner, som Bourdieu (1985) sier det. For Bourdieu er kapital, der sosial kapital er en form, nesten synonymt med makt. Putnam blir i denne sammenhengen kritisert fordi:

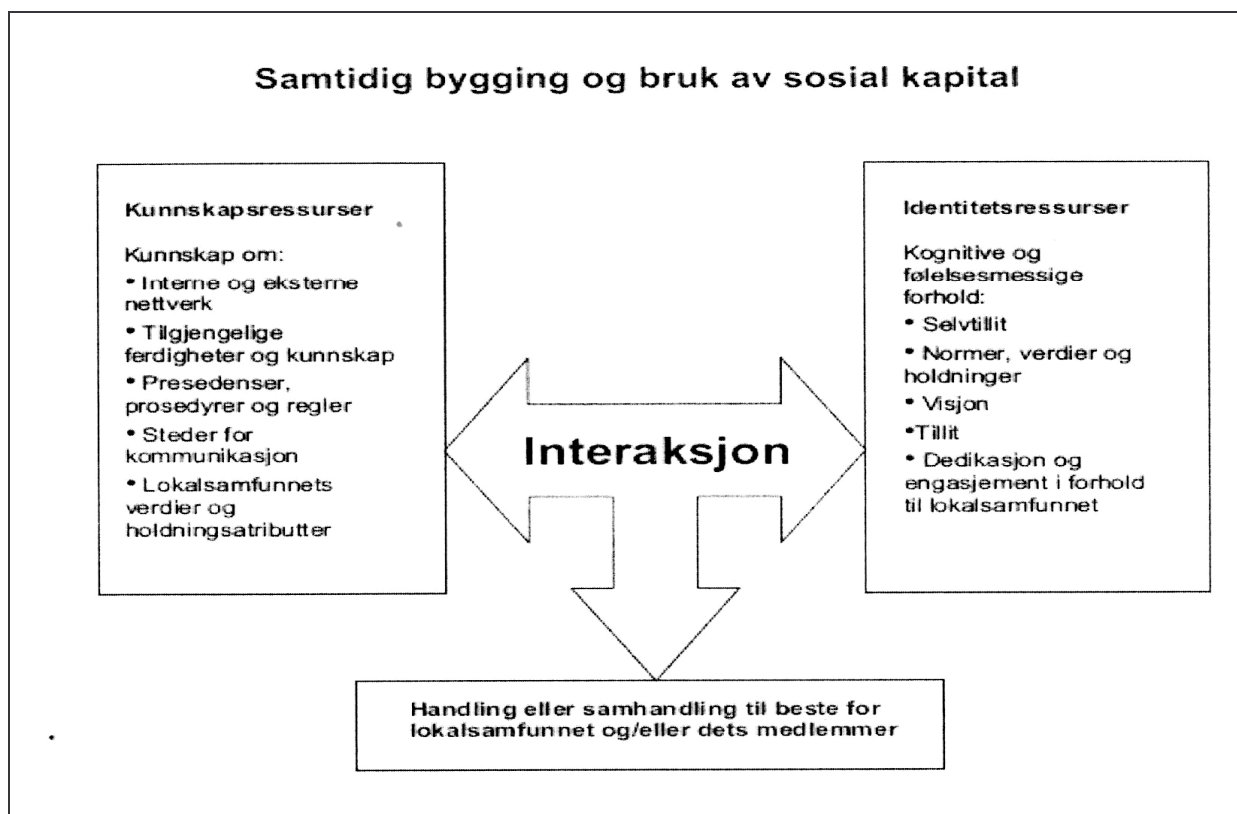
Social capital becomes divorced from capital (in the literal economic sense), stripped of power relations, and imbued with the assumption that social networks are win-win relationships and that individual gains, interests and profits are synonymous with group gains, interests and profits (DeFillippis 2001, s.800)

Videre mener DeFillippis at sosiale nettverk ofte feilaktig blir betraktet som at har mulighet til å generere og kontrollere kapital. Bynære nabolag har ofte sosiale nettverk og nærmiljøløsninger men mangler makt, og det er usannsynlig at de skal få denne makten fra utviklingsprogrammer for nærmiljøet som kun fokuserer på frivillige organisasjoner som såkalte vinn-vinn situasjoner, og uten interesse for konflikt, bare i "sivil dyd". Hvordan kan man da tilegne seg eller forandre de gjeldende maktrelasjoner for å forandre på en slik situasjon?

Woolcock (2001) hevder at et sosial kapital perspektiv kan forklare fremkomsten og vedvareneheten til maktrelasjoner, men enda viktigere at det gir en plattform for å gjøre noe med disse. Et rammeverk med sosial kapital belyser ressursene som ekskluderte grupper er i besittelse av, og fremhever at disse kan bli brukt til å skape forbindelser til institusjoner som er dominert av folk med makt med hjelp fra mellommenn, eller meglere. Meglere, eksempelvis nærmiljøarbeidere, som kan fremme saken og snakke "språket" til både folk i nabolaget og folk utenfra, kan spille en viktig rolle i å etablere og opprettholde interne og eksterne bånd. De kan også være med å utvikle felles visjoner rundt den foretrukne fremtiden til nærmiljøet. Disse kan også fungere som en slags veiledning for handling. På denne måten kan fokus på sosial kapital ha betydning for nærmiljøløsninger i utsatte områder (som Melkeklassen).

Jeg følger et slikt maktperspektiv i min undersøkelse. Derfor vil en sentral tankegang for meg være å fokusere på hvilke maktstrukturer som finnes i nettverkene på Melkeklassen, og hvilke reelle muligheter for medvirkning dette innebærer (se UP2). For å gjøre dette må jeg avdekke ulike spørsmål rundt sosiale nettverk som finnes på Melkeklassen. Dette blir både blant

beboere, og mellom beboere og aktører som arbeider med nærmiljøløsninger (for eksempel nærmiljøarbeidere eller ”mejlere” på Melkeplassen) for Melkeplassen. Hovedperspektivet blir som mine spørsmål over: Hvordan kan man tilegne seg eller forandre gjeldende maktrelasjoner? Dette kan man gjøre ved å fokusere på måten man kan utvikle sosial kapital på. Måter å utvikle sosial kapital på kan knyttes til mer skjematisk perspektiv på hva som egentlig foregår når man fokuserer på tilegnelse og bruk av sosial kapital. Vestbye & Røe (2004) bygger på Falk & Kilpatrick (2000) sin modell når de fokuserer på bygging og bruk av sosial kapital:

Figur 4. Samtidig bygging og bruk av sosial kapital (Vestbye & Røe 2004)

Det fokuseres her på at det trengs en viss mengde sosial interaksjon for å danne sosial kapital. I tillegg vektlegges betydningen av kvaliteten i interaksjonen, fordi kommunikasjon også kan være destruktiv. Utskillelsen av identitetsressurser og kunnskapsressurser er brukt for å beskrive denne interaksjonskvaliteten.

Identitetsressurser dreier seg om de følelsesmessige sidene ved det å høre til et sted og inngå i dets sosiale relasjoner (Vestbye & Røe 2004). I følge dem bør man i interaksjon som utvikler sosial kapital dra nytte av slike ressurser (selvtillit, normer, verdier og holdninger, visjoner,

tillit og dedikasjon og engasjement) for at lokalsamfunnets medlemmer skal kunne bygge opp hverandres selv tillit og bidra til positive ”identitetsforandringer” hos hverandre. Man kan med andre ord si at det dreier seg om at stedets innbyggere skal få økt ”selvfølelse”, eller bli mer bevisste på og stolte av å høre til et sted (Vestbye & Røe 2004). Selvfølelse og stolthet kan knyttes til flere andre begrep, blant annet sosiale nettverk, nabokontakt og tilhørighet som jeg fokuserer på i min kontekst. Jeg bruker akkurat disse begrepene fordi jeg bruker Norconsults funn, på bakgrunn av deres spørreundersøkelser fra ulike nærmiljø i Bergen (Vedlegg: 7.4 IKUBB) som referansepunkt for mine funn fra Melkeplassen. I Norconsults temakategorisering av deres spørreskjema data delte de blant annet inn i nabokontakt og tilhørighet. Folks trygghet og tilhørighet kan gi kunnskap om ulike nettverk. Det er dette Vestbye & Røe (2004) kaller **kunnskapsressurser**. Av figuren kan man lese at kunnskapsressurser handler om kjennskap til interne og eksterne nettverk, tilgjengelige ferdigheter og kunnskap, prosedyrer og regler, steder for kommunikasjon og lokalsamfunnets rådende verdier. For at det skal bygges sosial kapital, må man dra nytte av slike ressurser, i tillegg til at disse ressursene må deles (Vestbye & Røe 2004).

Poenget mitt blir at fokus på bygging og bruk av sosial kapital kan være med å si noe om, forandre, påvirke eller være med å hjelpe folk til å tilegne seg maktrelasjoner og medbestemmelse, slik at individer dermed kan være med å påvirke sin egen hverdag. Jeg går i min oppgave derfor inn for å oppdage noe om identitets- og kunnskapsressurser på Melkeplassen. Fokus på nettverk på Melkeplassen vil i denne sammenhengen være sentral. Jeg fokuserer i mine spørsmål på: hvem som har kontakt med hverandre, hvor og i hvilke sammenhenger nettverk skapes og opprettholdes, hvilke makt som ligger i nettverkene og hvordan forvalterne fokuserer på kontakt blant beboere, og mellom beboerne og forvalterne selv (Vedlegg: 7.1 Intervjuguider og UP2).

I analysediskusjonen av hovedproblemstillingen min fokuserer jeg på menneskers ressurser og kapital i et ”utsatt” bo-område. Melkeplassen har ofte blitt sett på som et utsatt område fordi man har, og har hatt, en opphopning av vanskeligstilte mennesker der. Romlige ansamlinger av mennesker får ofte betegnelsen segregasjon.

2.4 Segregasjon

I Norge legger man mer vekt på begrepet segregasjon enn sosial eksklusjon når man snakker om nærmiljø og problemer. Jeg vil imidlertid prøve å peke på hva det er som skiller disse to begrepene på bakgrunn av at de ofte rommer samme fenomen og begreper. Enten man snakker om årsaker og virkninger til- eller selve fenomenene så kan man si at begge begrepene kan romme samme begreper og prosesser. Dette inkluderer begrep som: inkludering, ekskludering, marginalisering, fragmentering, bolig, sosioromlige fenomen og prosess for å nevne noen. Det kan sies at forskjellen mellom sosial eksklusjon og segregasjon er innfallsvinkelen til de felles begrepene og prosessene som de kan romme. Segregasjon kan gjerne sies å være et mer romlig uttrykk siden det eksplisitt i begrepet ligger noe romlig. Som nevnt i kapittel 3 inneholder også begrepet sosial eksklusjon romlige elementer, men ikke eksplisitt i ordet. Segregasjon, derimot, er avledet av det latinske ordet "segregare" som betyr å "atskille". Det er her et fysisk fokus på en atskillelse av mennesker. Og det er først når man spør seg om årsaker, virkninger og selve segregasjonsprosessen man trekker inn begrep som også kan knyttes til sosial eksklusjon. Poenget er at jeg vil påpeke at jeg allerede, i sosial eksklusjonsdelen, har vært innom begreper som også segregasjon kan romme.

Etter hvert er det mange rapporter som beskriver oppsplitting av samfunnet og segregasjon. Politikere og media knytter ofte segregasjon til vanskeligstilte. Forskningen er ofte mer opptatt av tilstand og prosess: Når segregasjon ses på som et romlig uttrykk for en sosial differensiering slik den manifesterer seg i bosettingsmønsteret, betraktes segregasjon som en tilstand. Hvis segregasjon ses på som en prosess legger man vekt på prosesser der opphopninger av henholdsvis gode og dårlige levekår i avgrensede områder betraktes som følge av blant annet flyttestrømmer.

Generelt sett har forskningen beveget seg fra å belyse segregasjon som tilstand til å nærme seg begrepet ut fra forståelsen om segregasjon som en dynamisk prosess forårsaket av bestemte drivkrefter. Mange forskere ser på segregasjon som et resultat av ulikheter (spesielt inntektsulikheter). Segregasjon, blir da oppfattet som en effekt av et romlig uttrykk for maktfordelingen og ulikheter i samfunnet. Dette gjenspeiles også i Wessels (1997) rapport om årsakene til boligsegregasjon. I denne rapporten forutsettes det at *"en rekke samfunnsprosesser skaper et potensial for boligsegregasjon"*. Han skiller videre ut "indre" og

”ytre” årsaksfaktorer som blir framledet av at disse samfunnsprosessene virker inn på sorteringen i boligmarkedet. Segregasjon kan imidlertid også bli betraktet som en forklaringsmodell for sosio-økonomiske ulikheter, og ifølge Borregård (1997) er det dermed ”den økonomiske, politiske og sosiale ”utslagningen”, marginaliseringen av - og polariseringen mellom ulike grupper som bør defineres som et problem, og ikke segregasjonen i seg selv”.

2.4.1 Definisjoner

Det at det er ulike måter å betrakte segregasjon på blir også gjenspeilet i ulike definisjoner:

Segregation: A concept that refers both to processes of social differentiation and to the spatial patterns that result from such processes, seen most visibly in the ghetto.
(Pacione 2001).

Segregation: The process by which individuals and groups settle in those areas of a community already occupied by people of similar social characteristics or activities
(The Fountain Dictionary of Modern Thought, 1988).

Segregation: Social processes which result in certain individuals or social groups being kept apart with little or no interaction between them
(The Concise Oxford Dictionary of Sociology, 1994).

Segregation is the socially based separation of one group from another, usually perpetuating conditions of social inequality and oppression. Segregation most often refers to physical distributions, as in the neighbourhood or school segregation that concentrates people of different races, ethnicities, social classes, or religious in different territories, or segregated workplaces in which men and women work at distinctly different types of jobs
(The Blackwell Dictionary of Sociology. A User`s Guide to Sociological Language, 1995).

Disse definisjonene viser at det har vært en slags utvikling i defineringen av begrepet. Definisjonene ligner imidlertid på hverandre men entydige er de ikke. I dagens litteratur har man ikke kommet mye lenger, fremdeles er det sprikende oppfatninger om hva begrepet segregasjon skal omfavne og man har fortsatt en utvikling i begrepet som fører mot nye betydningsfelt. Den eneste klare fellesnevneren i dagens definisjoner er imidlertid at det som

nevnt dreier seg om atskillelse (se for eksempel Wessel 1997). Dette på bakgrunn av ordets latinske opphav ”segregare”. Det er med andre ord en semantisk nødvendighet at atskillelse er i fokus.

En viktig presisering som imidlertid kan klargjøre begrepet er at man utdefinerer alle assosiasjoner i retning av fattigdom. I følge Wessel er det mindre fare for å bli misforstått dersom fattigdom betraktes som påvirkningsfaktorer, eventuelt som konsekvenser av segregasjon. Wessel (1997:15) definerer segregasjon gjennom bolig:

Boligsegregasjon beskriver geografiske skjevheter i byenes bosettingsmønster. Skjevhetene består i at sosiale, demografiske eller etniske grupper er ulikt fordelt i byrommet. Tilstanden (boligsegregasjon) skapes gjennom segregasjonsprosesser/segregering.

Ut fra dette skiller Wessel (1996) ut tre hovedtyper av segregasjon: Demografisk segregasjon (alder, kjønn, sivilstand); Sosio - økonomisk segregasjon (inntekt, yrke, boligstandard); Etnisk segregasjon (nasjonalitetsbakgrunn, språk, religion). Disse hovedtypene segregasjon kan ses i sammenheng, og i følge Wessel har det i den nordiske forskningen vært en utvikling av fokus fra demografisk til etnisk segregasjon. Lignende skiller Pacione (2001) ut ulike plattformer boligsegregasjon utspiller seg fra: *Socio-economic status* (Her snakkes det om effektene sosial klasse har på lokalisering av boliger og at dette påvirker sosio - romlige strukturer i den kontemporære by), *Familie status og Livsstil* (Dette handler om at den sosio - romlige formen til byen også er en funksjon av forandrende livsstiler og av forskjellige steg i livssyklusen), og til slutt: *Geografisk mobilitet og medlemskap i minoritetsgrupper* (Her fokuseres det på at de kulturelle forskjellene til innflyttere i et område ofte fører til vanskeligheter i kommunikasjonen mellom disse og andre beboere, noe som resulterer i forskjellige grader av boligsegregasjon).

I tillegg til dette påpekes det at man må ta hensyn til om segregasjonen er villet eller ufrivillig. Han påpeker at beboere på bakgrunn av lokale interesser kan påvirke segregasjonens omfang og utvikling. Eksempelvis finnes det en positiv, villet segregasjon blant etniske minoriteter som ønsker fellesskap og en forankring i kulturelle tradisjoner de kjenner (Sekne, 1996:24). Marcuse (1998) skiller ikke mellom ufrivillig og frivillig segregasjon, men skiller i denne sammenhengen heller mellom segregasjon og kongregasjon. For Marcuse er segregasjon en negativ prosess, der mennesker presses inn i gettoer. Kongregasjon er en mer positiv prosess,

der en egendefinert gruppe samler seg for å stå sterkere økonomisk, sosialt, politisk og/eller religiøst. Det skal nevnes at når Marcuse snakker om gettoer og segregasjon, snakker han om amerikanske forhold.

2.4.2 Vitenskapsteoretiske perspektiv

Et problem det imidlertid er pekt på er at det kan være vanskelig å finne ut om opphopninger av grupper er frivillig eller ufrivillig da årsakene ofte er sammensatt av elementer av både frivillighet og ufrivillighet. Flere stiller også spørsmål ved om man kan kalle det for positiv segregasjon ved å referere til en villet bo - konsentrasjon (Eksempelvis NBO, 1998). Disse fokuserer på at det kan være mekanismer som er ekskluderende i majoritetssamfunnet som betvinger mennesker i deres valg. Her begynner man altså å bevege seg fra et agentperspektiv til et strukturperspektiv.

Har man en marxistisk eller strukturalistisk innfallsvinkel, skapes segregasjonsmønstrene på bakgrunn av mer systematiske forhold (Eksempelvis Harvey, 1985). Her er det de strukturelle relasjonene i samfunnet som er avgjørende for den enkeltes valgmuligheter, derfor blir det avgjørende å endre disse dersom en vil respondere på segregasjon. Et eksempel på en strukturell forklaring på segregasjon kan være gjennom "gentrifisering" ved at man forklarer dette strukturelt. "Gentrifisering" kaller man det når boområder får en tilflytning av ressurssterke personer, som fortrenger mindre ressurssterke (NBO 1998:26). Man kan forklare dette strukturelt hvis man eksempelvis fokusere på at arealenes verdi ("grunnrente") forandres i takt med økonomiske konjunkturer.

Som nevnt i innledningen peker flere på at dersom man ønsker å få en god forståelse av segregasjon som fenomen- både som tilstand, prosess, resultat og forklaringsmodell, bør både agent- og strukturperspektivet legges til grunn. Dette kan sies på bakgrunn av at segregasjon i likhet med sosial eksklusjon og -kapital ses på som et komplekst samspill mellom samfunnsmessige strukturer og psykososiale aspekt. Det blir på bakgrunn av dette uttrykt at det derfor også er et behov for både overordnede analyser og studier på mikro - nivå, både kvantitative og kvalitative. Dette er noe man bør strekke seg etter, da begrep som sosial eksklusjon, sosial kapital -og segregasjon er multidimensjonale konsept som trenger mange innfallsvinkler for å oppnå mest mulig optimale forståelser. Som en konsekvens av at det er så komplekst med mange perspektiv og vinklinger, har jeg bevisst unngått å gå i dybden noen steder og kuttet ut moment som kunne hjulpet til for å belyse begrepene enda mer inngående.

Det kan være en svakhet ved min undersøkelse at jeg vil få litt data om mange innfallsvinkler, ikke mye data om færre. Begrepenes egenart tilsier allikevel at dette er nødvendig. Her er vi inne på et dilemma som kan tilknyttes syntesefag som geografi.

En annen egenskap ved syntesefag er at når man inntar flere innfallsvinkler, ser man for eksempel klarere både positive og negative tendenser og virkninger. Det kan være flere årsaker til at litteraturen rundt segregasjon i liten grad omhandler positive aspekter ved fenomenet, men stort sett handler om ulempe.

2.5 Hvorfor bekjempe segregering og eksklusjon?

I artikkelen *"On the social significance of spatial location; Spatial segregation and social inclusion"* (Bolt, Burgers, Kempen 1998) hevdes det at mye av litteraturen som omhandler romlig konsentrasjon og segregering er to-delt. Størstedelen av litteraturen forfekter ulempene ved romlig konsentrering og segregering av generelt sett lavinntekts - grupper, og spesielt immigranter. Mulighetene som konsentrering og segregering gir, får mindre oppmerksomhet. Disse mulighetene er i hovedsak behandlet i litteraturen rundt etniske entreprenører. Det nevnes imidlertid at mye av litteraturen rundt effektene av romlig konsentrasjon og segregering er basert på forskning i USA, og at man av den grunn bør være forsiktig når man bruker resultat derfra i Europeiske kontekster.

2.5.1 Positive og negative sider

Begrepet segregasjon er som nevnt mye brukt både for å beskrive den geografiske fordelingen av ulike grupper og om de prosesser som fører til en slik fordeling (segregering). Boligområder med dårlig fysisk miljø får lett en opphopning av personer med lave inntekter. Folk med samme bakgrunn, interesser og livsstil søker sammen fordi det gir positive effekter, blant annet fordi en høy konsentrasjon gir grunnlaget for en type service som gruppen er interessert i. Ansamling i egne områder kan føles positivt for en minoritetsgruppe fordi det skaper gruppetilhørighet gjennom å skape motsetning til andre steder og grupper (Røed 2004) Slik kan de positive eksterne effektene bli forsterket. Skansen (2001) viser i sin forskning at folk som lever i depriverte områder kan være relativt velintegrerte i deres eget nabolag:

..En kan dermed si at Craigmillar i lang tid har vært segregert fra resten av byen. Internt i området derimot, er det liten grad av segregering. Befolkningen er ganske homogen med hensyn til sosiale, økonomiske og kulturelle forhold og etniske og religiøse motsetninger er som tidligere nevnt ikke et problem av særlig skala (Skansen, 2001:83)

Videre kan det å bo i et slikt nabolag gi et påtvunget syn utenfra på at folk som bor der er sosialt ekskluderte, og at dette leder til et sterkt internt samhold, i hvert fall innenfor en smal sosial og/eller geografisk kontekst. Bolt, Burgers og Kempen (1998) finner også flere faktorer som de ser på som fordeler. En er at sosial kontakt med andre innbyggere i nabolag kan føre til utvikling av kulturer som ikke er basert på normene og verdiene til "mainstream" - samfunnet.

Snakker man imidlertid om "mainstream" litteraturen rundt segregasjon, hevder mange som nevnt at det er knyttet betydelige negative effekter til fenomenet. I sin mest ekstreme form kan segregasjonen ta form av ensidig konsentrasjon i et strøk av en befolkningsgruppe med liten kontakt med samfunnet for øvrig. Et resultat kan være at samfunnet splittes i grupper som har lite med hverandre å gjøre. Dette kan gå ut over den gjensidige forståelse og respekt for hverandre. Svekket samfunnsfølelse kan ha negative følger for alle. Man kan da få en situasjon der beboerne i de utsatte nabolagene ikke setter pris på samfunnet og omvendt. (Bolt, Burgers og Kempen 1998) viser i denne sammenheng at identitetene som en del folk utvikler i de "underpriviligerte enklavene" skiller seg mer og mer fra identiteter som er satt pris på i samfunnet ellers. De viser også at innbyggerne ofte får stereotypier knyttet til seg og dermed har et negativt bilde knyttet til seg blant befolkningen ellers.

Fordi segregasjon innebærer både negative og positive effekter, er det ikke uten videre opplagt hva som er riktig offentlig politikk. Dersom en ønsker varierte bomiljøer, så må en nødvendigvis også godta en viss grad av segregasjon. Men forskning, undersøkelser og erfaringer taler for at en bør gripe inn med politiske tiltak for å hindre at segregasjonen går for langt:

Fra NEHOM prosjekt analysene ser vi det som nødvendig å bekjempe romlig segregering som fører til romlige mangler (Holt-Jensen, 2002).

Fysisk separering av sosiale grupper er hovedårsaken til ekstra offentlige utgifter i de største byene. Romlig segregering bør derfor bekjempes (St.meld. 11 1990-91).

Negative effekter i bomiljøet kan av og til virke som en ond sirkel. Man har erfart at segregasjonen bidrar til at enkelte problemer øker. Eksempelvis fysisk forfall og kriminalitet. Og i den grad ulike problemer øker, så øker også utgiftspresset på myndighetene. Det kan for eksempel begynne med at det er noen få boliger som skjemmer miljøet. De omkringliggende boligene blir mindre attraktive. Dermed lønner det seg heller ikke å investere så mye i vedlikehold. Beboerne som flytter inn vil ha en tendens til å ha dårligere inntekt enn de som flytter ut. Dette kan igjen føre til dårligere servicetilbud i nærmiljøet og et generelt forfall. I ekstreme tilfeller kan det skje en forslumming av området. Omvendt viser det seg at utbedringer og fornyelses- og nabolagstiltak i et boligområde fører til en positiv utvikling i hele området.

Det er slike tankerekker og undersøkelsesresultat myndigheter i de velferdspolitiske nordiske landene støtter sin negative oppfattelse av segregasjon på. I Norge har det vært fokusert på integrasjonsbegrepet. "Integrasjon" av ulike grupper er sterkt vektlagt i det norske og nordiske samfunn, og med økende segregasjon antar en at kunnskapene på tvers av gruppene og potensialet for integrasjon reduseres. Det at segregasjon tolkes som et problem i de nordiske land kan også knyttes til begrepet likhet, eller rettere sagt: ulikhet. I velferdsaspektet ligger det vurderinger av likhet, og likhet kan referere til blant annet både rettferdighet og homogenitet. Implisitt i velferdspolitikken ligger en målsetning om utjevning av levekår. I dette perspektivet kan også målene om integrasjon kobles, som en motsetning til desintegrasjon eller segregasjon. *Segregasjonen, det romlige uttrykket for ulikhet kan oppfattes som et bidrag til å synliggjøre velferdssamfunnets "pulverisering"* (NBO, August 1998). Myndighetenes syn på segregasjon setter således segregasjon i et svært dårlig lys og kan betraktes som en av hovedårsakene til at myndighetene satser på tiltak mot dette.

Et kjernepunkt til nå i min teorigjennomgang er de dynamiske og multidimensjonale egenskapene ved begrepene mine. I tillegg har jeg vektlagt at regionale og stedsspesifikke forhold er med å påvirke fenomenene. Dette setter store krav til tiltak som blir innrettet for å motvirke de negative effektene av slike fenomen. Et viktig spørsmål blir derfor om dagens måter å bekjempe negative konsekvenser av fenomenene tar hensyn til dette.

2.6 Hvordan bekjempe sosial eksklusjon og segregasjon?

Madanipour (1998) viser til at en del politikk har mislyktes i forsøket på å bekjempe sosial eksklusjon, ved å påpeke at tradisjonelle tiltak er utgått på dato, og at dagens problemer er forskjellig fra- og mye mer komplekse enn gårsdagens. Han mener også at strukturelle forandringer i samfunnet setter grenser for suksessen til forsøkene som tradisjonelt har vært brukt til å bekjempe sosial eksklusjon. Et sentralt funn er hvordan tiltak som har blitt implementert som enkle isolerte initiativer og som **ikke er blitt koordinerte** med andre tiltak har slått feil. Mange av tiltakene som har slått feil har det til felles at de ble utviklet uten sterke vurderinger av hvordan de **stedsspesifikke forholdene** i de aktuelle nabolag har vært. Madanipour viser videre at en sentral implikasjon det relasjonelle synet på sosial eksklusjon har, er at de strukturelle kreftene som påvirker hele samfunnet, skaper barrierer som hindrer visse grupper fra å forme de typer av sosiale forhold med andre grupper som er essensielle for å realisere et fullt menneskelig potensial. Med dette viser han at prosesser som påvirker hele samfunnet betyr at noen grupper opplever sosiale grenser som barrierer som hindrer deres fulle deltagelse i det *økonomiske, politiske og kulturelle livet i samfunnet de lever i* (Madanipour 1998). Denne måten å se sosial eksklusjon på reiser både **praktiske og moralske spørsmål**. Det kan stilles spørsmål ved hvordan man praktisk skal klare å intervenere i de sosiale prosessene på en måte som støtter og fremmer en full deltakelse fra de gruppene som blir påvirket av forandringene i samfunnet. Madanipour reiser i denne sammenhengen spørsmål som:

”under hvilke omstendigheter er en grense også en barriere-, og når blir utskillelsen av forskjellige grupper et spørsmål om segregasjon, og når blir segregasjon et spørsmål om eksklusjon?”.

Slike spørsmål setter fokus på hvem som har rett å styre over hvilke tiltak som prioriteres og brukes. Madanipour gir ingen svar, men det legges vekt på at det er viktig å stille slike spørsmål og kanskje prøve og arbeide mot å finne retningslinjer som kan hjelpe og løse noen av dem. Moralske og praktiske spørsmål kan gi et fokus som handler om, at hvordan man (eksempelvis forskere, politikere, planleggere, forvaltere o.l.) tenker har noe å si for politikken som utformes og tiltakene som gjøres. Percy-Smith (2000) påpeker i denne sammenheng at: *“how social exclusion is defined can determine the scope of the policy*

response - what issues are to be addressed, which groups or areas are to be targeted?”. Hun viser at hvordan begrepet sosial eksklusjon blir definert inneholder et politisk og ideologisk element. Videre vises det til at eksklusjonskonseptet impliserer ekskludering *fra* noe, som typisk er deltakelse i de aktiviteter som er sett på som ”normale” eller ”ønskelige”. Slik understrekes de normative og moralske elementene og utfordringene som ligger i utformingen av tiltak mot sosial eksklusjon. Utforming av tiltak er imidlertid også påvirket av elementer av mer strukturell art.

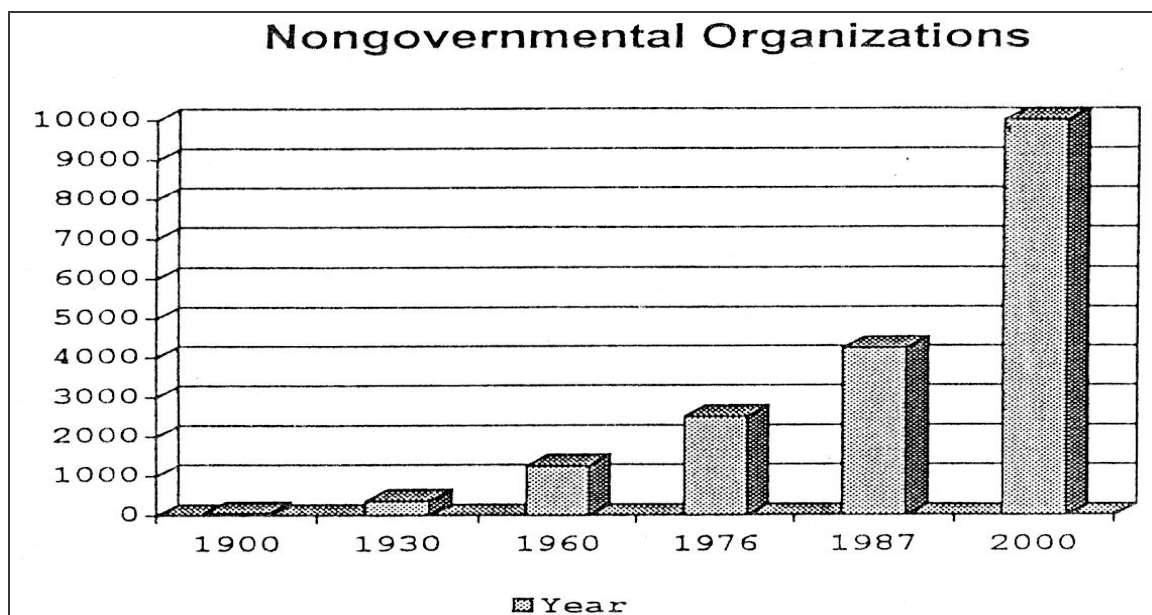
2.6.1 Påvirkningsprosesser og nye forvaltningsutfordringer

Det urbane Europa blir påvirket av sosial eksklusjon, sosial fragmentering, segregasjon, i tillegg til politikk for å motvirke disse prosessene. **Byene i Europa** har et mangfold av institusjoner og tradisjoner og er preget av statsregulative regimer som møter lignende utfordringer. Noe av bakgrunnen for forvaltningsinstitusjonenes utfordringer springer ut fra det historiske bakgrunnsteppet:

Institusjonelle strukturer under fordismen tilsa en tilpasning mellom det politiske valget med å opprettholde en balanse mellom regulering og markedsøkonomi, og kapasiteten for direkte inn gripen fra myndighetene. Dette ble gjort for å sikre en høy grad av sosialt samhold gjennom et velutviklet velferdssystem. Imidlertid har forutsetningene for en slik komfortabel balanse gradvis forsvunnet siden 80-tallet. Den industrielle omstillingen fra produksjon til service, den pågående liberaliseringen av handel og finans og det hurtigvoksende internasjonale samarbeidet, har vanskeliggjort muligheten for kontroll. I tillegg er den økende sosiale fragmenteringen med på å undergrave myndighetenes muligheter til å takle både sosiale og økonomiske utfordringer. Når deres politiske støtte minsker, har styresmaktene større problemer med å utføre sine oppgaver: som å forbedre både byens konkurransedyktighet og det sosiale samholdet. Når myndighetene må takle et økende gap mellom krav og kapasitet, er de fristet til å ta i bruk kortsiktige løsninger. Men disse øker ofte fragmenteringen: Man ekskluderer sosiale grupper fra medvirkning; og en fremmer politikk som bare en del av samfunnet vil kunne dra nytte av. Den typiske responsen er en streng markedsorientert politikk, som typisk gagnar handelsfolk og ”handelsurister”. Men de gagnar ikke deler av den lokale befolkningen, spesielt de fattige, de sosialt ekskluderte, og de som ble arbeidsløse da produksjonsbedrifter i det samme området la ned.

De negative effektene av sosial eksklusjon og fragmentering indikerer at sosiale institusjoner ikke takler disse sosiale forandringene. Gapet mellom krav som blir gitt det politiske systemet og dets kapasitet til å gi respons har inspirert flere til å se etter nye måter å jobbe under slike omstendigheter. Noen har prøvd å trekke aktører fra ulike interessegrupper sammen. Det antas at slike partnerskap kan være i stand til å takle de nye utfordringene under det økende finansielle presset. På samme tid søker en slik innfallsvinkel å utvide horisonten til tradisjonelle former for forvaltning og styring ved å invitere såkalte "non-governmental organizations" eller: private bedrifter, organisasjoner, foreninger til å være med. Elliott (1994: 103) peker på at:

"Nongovernmental organizations exist in close communication with the populace, and have traditionally served dual roles as "enablers" of the community, as well as mediators with the government".

Figur 5. Utviklingen av ikke-offentlige internasjonale organisasjoner 1900-2000 (Knight, 1989)

Det må påpekes at NGO i denne sammenhengen står for "NonGovernmental international Organizations" og her bare skal vise trenden med økende ikke-offentlige aktører, som altså ikke trenger å være internasjonale. Poenget er at på bakgrunn av at "NGO-ene", både internasjonale og andre, har fortsatt å vokse i antall (som figur 5 viser) og innflytelse, hevder (Knight, 1989) at de nå har blitt en del av de formelle strukturene i forvaltningsapparatet. I

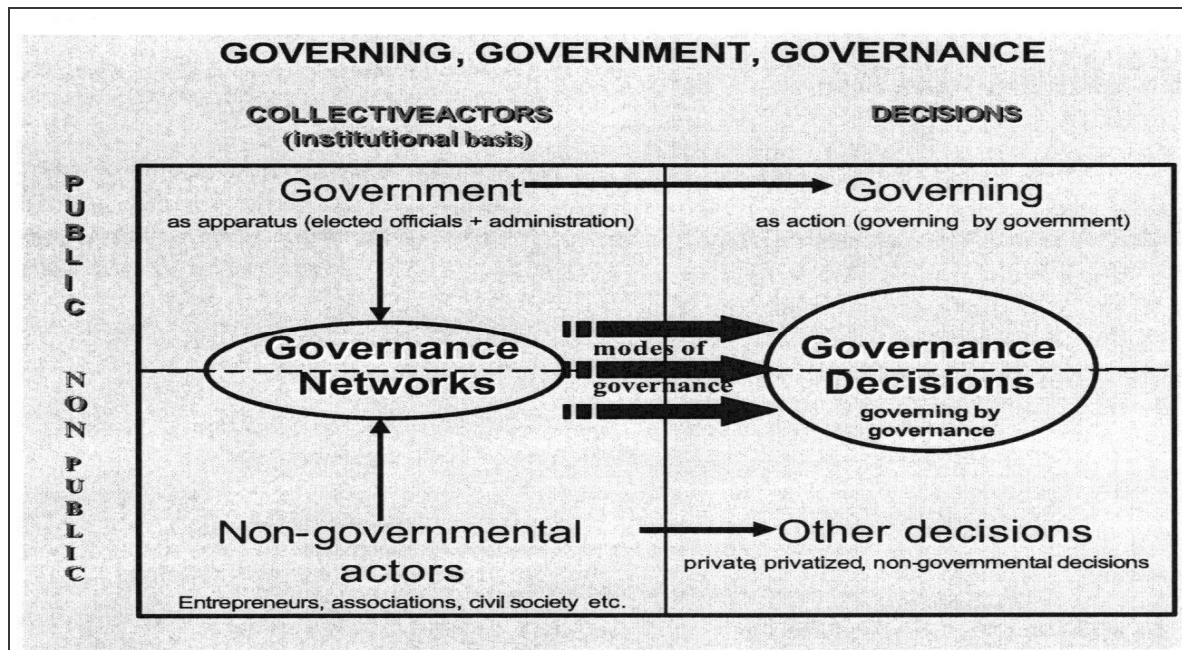
samme vending påpekes det at NGO-ene, som tradisjonelt tidligere kun har hatt med nærmiljø saker å gjøre, sannsynligvis vil involveres sterkere i saker med utvidet bymessig skala.

I tillegg blir også samfunnsborgere invitert til å delta. Dette aktørmangfoldet er noe av årsaken til at dette kalles "the new governance" (Imrie and Thomas, 1999). Begrepsparet "government-governance" er et vanlig begrepspar å bruke når man snakker om disse nye samarbeidsformene innen samfunnsplanlegging og forvaltning. Begrepet "governance" mangler en presis definisjon. Mange forskjellige forsøk har vært gjort i dagens akademiske fora på å gi en beskrivelse av begrepet. En beskrivelse som imidlertid anerkjennes og blir sett på som relativt presis og klar er Hubert Heinelt sin:

Governance is seen as a fact, based on observations that the sphere of policymaking includes societal interactions not covered by the state (...). In this sense, policy-making is extended to society at large. This observation questions the traditional distinction in political theory between state and society, and participation in governing activities can not longer be perceived only as a matter of being indirectly involved in governmental affairs by voting and through representation but also through extended involvement in different forms of policy-making. (Heinelt i Giersig, 2005)

Det legges her vekt på at "governance" av samfunnet inkluderer medvirkning fra en bredere samling av samfunnsmessige aktører, så vel som økonomiske vurderinger. Et større utvalg av sosiale grupper vil nå bli involvert i politiske prosesser. Imidlertid betyr ikke dette at alle sosiale grupper blir involvert (Geddes, 2000; Geddes & Le Gales, 2001). Spesielt blir ofte marginaliserte grupper stilt på sidelinjen. Uansett er poenget at noe av kjernen i begrepet "governance" ligger i en større grad av medvirkning i planleggingen og forvaltningen av samfunnet fra andre aktører enn offentlige.

Hvordan kan jeg imidlertid bruke governance-begrepet? Giersig (2005) sin klargjøring av terminologien rundt begrepet kan hjelpe meg i en operasjonalisering:

Figur 6. Klargjøring av terminologi brukt i debatten rundt governance (Giersig, 2005).

Governing brukes om en politisk beslutningsstaking, og kan bli sammenlignet med implementering av politikk. *Government* er her det samme som myndigheter (her: i byen), og blir sammenlignet den offentlige sektorens kollektive aktører. *Governance* refererer til en politikk der offentlige ressurser og ikke-offentlige agenter (*Non-governmental actors*) samordnes for å oppnå synergieffekter. Det deles imidlertid inn 3 faser av governance: *Governance Networks* handler om at offentlige og ikke-offentlige samarbeider og danner nettverk. *Governance Decisions* refererer til en type beslutningstaking der det er snakk om politikken som blir implementert av governance-networks. Som et bindeledd mellom de to fasene har man *Modes of Governance* som definerer hvordan byer blir forvaltet. Eksempler på ulike forvaltningsmåter kan være velferdsorienterte eller entreprenøraktige.

Her refereres det altså til 3 faser av begrepet. Jeg operasjonaliserer governance ved blant annet å sammenligne og referere til disse fasene i analysedelen når jeg diskuterer situasjonen på Melkeklassen.

Hvordan skal man imidlertid bruke "governance" og "government" -begrepene på norsk? Aarsæther & Hagen (2001: 45) mener at det ikke finnes noen god norsk oversettelse av disse begrepene:

Begge omgrepa kan nemleg omsetjast med "styring", og poenget er at tradisjonell politisk styring ("government") gradvis er blitt erstatta med ulike former for medverknad og partnerskap i ("governance") planprosessar.

Jeg vil allikevel prøve meg på en oversettelse. Siden medvirkning og forvaltning er to kjernepunkt i begrepets betydning, vil jeg heretter bruke ordet "forvaltningsmedvirkning" når jeg snakker om "governance".

2.6.2 "Forvaltningsmedvirkning"

Som nevnt har altså en ny relasjon mellom økonomisk vekst og velferdsdistribuering dukket frem i løpet av de siste par tiårene. Økonomisk vekst garanterer ikke lenger en generell økning av rikdom. I mange tilfeller ser det ut som at en oppadgående økonomi derimot øker heller enn eliminerer sosiale ulikheter. Videre må kapasiteten i politikken utvides for å støtte den rekken av initiativer som er nødvendige for å motvirke sosial eksklusjon og fragmentering i samfunnet. Som en konsekvens av dette har de fleste byer i Europa forsøkt å styre offentlig politikk mot økonomisk utvikling. Men samtidig er de nødt til å ta hensyn til et økende avstand mellom tilgjengelige ressurser og velferdskrav. Myndigheter er derfor mer eller mindre tvunget til å restrukturere deres organisasjon for å øke deres kapasitet. Dette kan bli oppnådd ved å trekke andre aktører inn i den politiske prosessen. Introduksjonen av ulike partnerskap, nettverksbygging og fordeling av kontrakter vekk fra myndighetene er vidt brukte strategier.

De fleste lokale myndigheter, spesielt i store byer, har styrt politikken deres mot strategier for økonomisk utvikling, marked, og territoriell konkurranse. Bypolitikk ser ut til å ha blitt mye mer opptatt av økonomiske utviklingsstrategier eller entreprenørskap enn av den generelle velferden til innbyggerne. Jo mer suksessfull den økonomiske utviklingen er, jo større sosiale konsekvenser ser det ut til å bli. Dette fører til en forandring i hvilke arbeidskraft som etterspørres. Generelt sett er det, mer enn før, kvinner i voksende servicenæringer og omsorgsykker, og høyt kvalifiserte/utdannede personer som blir etterspurt, og ikke ufaglært og semikvalifisert arbeidskraft som blir til overs i produksjonssektoren. Den politiske

atmosfæren har forandret seg og man har fått en ny måte å drive politikk. Fokuset i politikken dreier seg om forskjellige spørsmål som etter hvert har begynt å dominere den politiske diskursen, eksempelvis: entreprenørskap, miljøspørsmål og individualisme.

Uansett kan det vanskelig tenkes at noen by eller region kan unngå den forestående omstillingen (også innen Norge). Lokale myndigheter blir tvunget til å reformulere politikken deres for å mobilisere lokale ressurser og lage rom for nye og andre former for økonomisk vekst. For å få dette til å skje kan det se ut til at det er nødvendig å få en forandring fra styring til forvaltningsmedvirkning ("government-governance"). Partnerskap med relevante aktører ser ut til å være aktuelt i økende grad. Særlig har de byene som lider under størst industriell nedgang minst mulighet til å velge andre løsninger. Slik er de under størst press til å forandre deres politiske organisering for å bli konkurransedyktige. Mobiliseringen av lokale ressurser via direkte involvering fra private aktører, organisasjoner, grupper og individer så vel som politiske representanter er en effektiv måte å få håndgripelige resultater og slik sett sikre seg at alle parter forplikter seg til videre samarbeid.

Et tema jeg tar opp i problemstillingene mine er i hvilken grad eventuell forvaltningsmedvirkning vil være i stand til å redusere eventuelle eksklusjonsprosesser på Melkeklassen (se UP4).

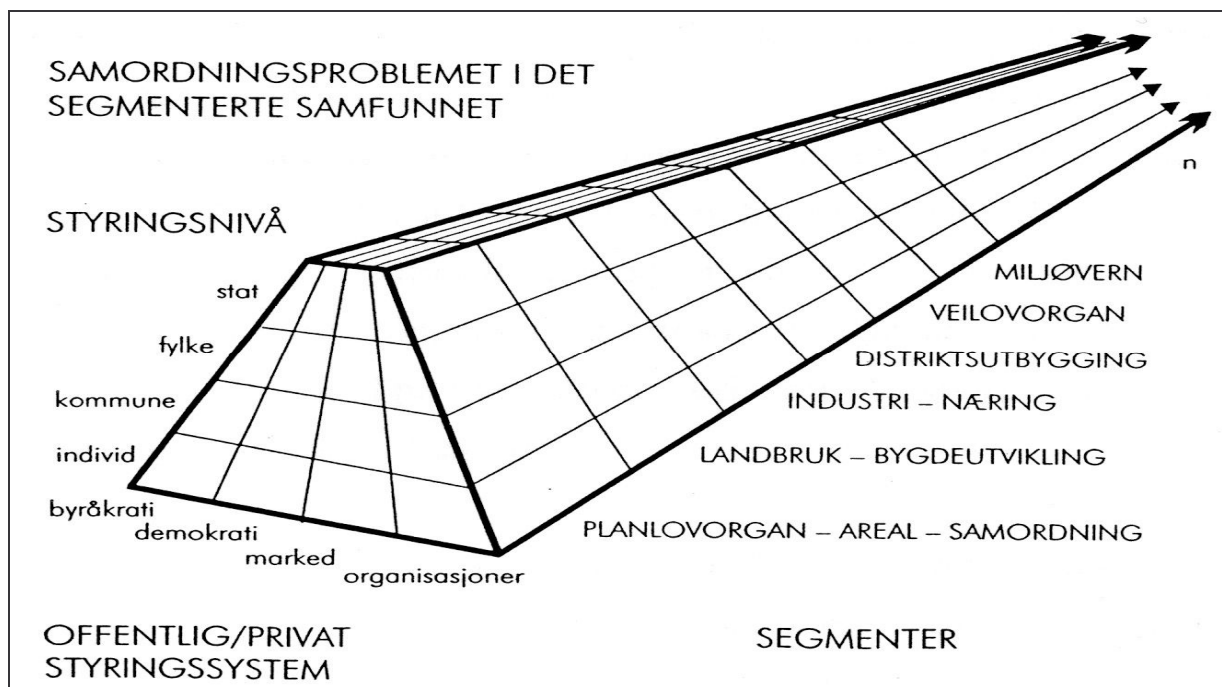
2.6.3 utfordringer ved forvaltningsmedvirkning

"In spite of what theories say about the benefits and effectiveness that will appear when actors cooperate, this is not always the outcome when applied to reality" (Martinson, 2005: 67).

Flere finner at det er en del hindringer for forvaltningsmedvirkning som søker å motvirke sosiale eksklusjonsprosesser. Allen & Cars (2000) utpeker noen sentrale årsaker. De snakker om **politiske barrierer**. Disse mener de kan styrke og øke hindringer for bekjempelse av sosiale eksklusjonsprosesser. Dette fordi velferdsstaten har en tendens til å administreres gjennom separate nasjonale ministerier, noe som gir en utfordring med tanke på samordning og kommunikasjon. Med tanke på overganger mellom ulike by-regjeringer, eksempelvis i Bergen, er et problem at prosesser som er satt i gang av forrige regjering, ikke blir fulgt opp av neste regjering på grunn av en annen politikk. De snakker også om **organisasjonsmessige barrierer**. De legger vekt på negative følger av at problem blir delt opp og fordeles i

forskjellige departementer og hierarkiske nivåer. Samordning og kommunikasjon om problemene blir også her en utfordring. I tillegg hevder de at sektorer noen ganger kan opptre som konkurrenter. Denne **sektor-tankegangen** begrenser og hindrer virkningene av tiltakene. Mens sosiale eksklusjonsprosesser er multidimensjonale, så tenderer tiltakene for å motvirke dem mot å være et sett av en-dimensjonale profesjonelle aktiviteter. Og som jeg vil vise i 2.6.7, så er det et behov for å handle "holistisk". Sentrale utfordringer er altså samordning og samarbeid mellom etater.

Amdam & Veggeland (1998) har konstruert en figur som omhandler slike utfordringer tilknyttet samordning og samarbeid mellom etater:

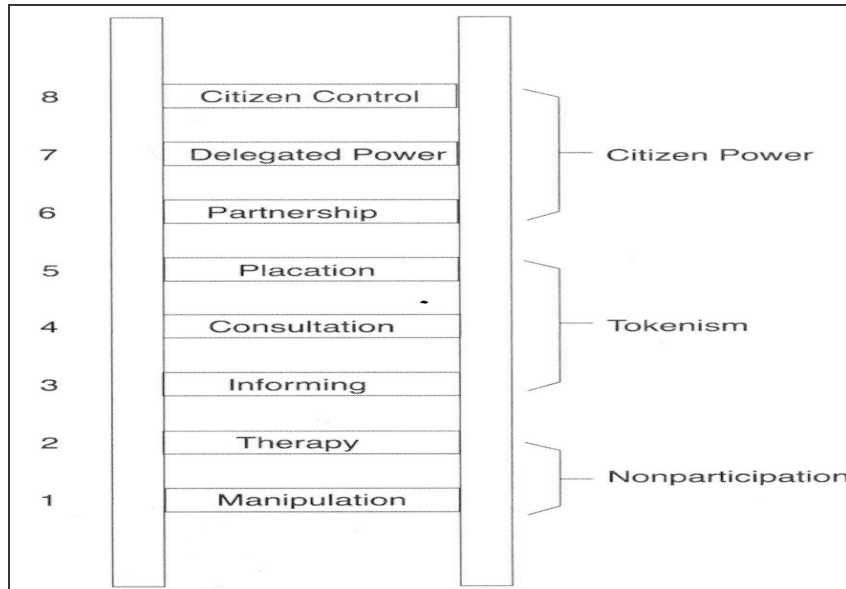
Figur 7. Samordningsproblemet i det segmenterte samfunn (Amdam & Veggeland 1998)

I figuren snakkes det om segmenter. Segmenter er ment som enheter som inneholder spesielle deltagere, problemer, løsninger og beslutningsforhold. Disse kan konkurrere innbyrdes om fordeling av ressurser og lignende, men de spiller på lag i kampen mot andre segmenter "for å verne om sine oppnådde fordeler helst tilrive seg større makt". (Amdam & Veggeland 1998: 114). De påpeker videre at man har et segment når eksempelvis politikere som er interesserte i landbrukspolitikk, går sammen med landbruksbyråkrater, bondeorganisasjoner og markedsorganisasjoner i en felles forhandlingsarena om politikutforming, og stenger andre ute fra denne. Det er ett segment til hvert departement, og styringsformen fører som regel til

at toppnivået har størst innflytelse og styrer resten av segmentet gjennom normer, økonomiske virkemidler og sanksjoner. Videre fokuserer Amdam & Veggeland (1998) på at selv om utviklingstrekkene de senere år kan ha svekket visse segmenteringer, representerer segmentnettverk fremdeles sterke maktkonsentrasjoner (og dermed utfordringer for samordning, vil jeg si) i samfunnet.

Omstilling fra styring til forvaltningsmedvirkning involverer forskjellige typer ressurser og muligheter. Og innebærer at ikke-valgte interessegrupper og personer har fått en viktig påvirkning på formuleringen av strategiske mål så vel som på den spesifikke politikken og handlinger som har vært gjennomført. Nettverksbygging og partnerskap er dominante former. Både nettverk og partnerskap transformerer lokale samfunnsverdier til muligheter: de mobiliserer, de sikrer kommunikasjon, og de kan være et medium for sosial og økonomisk forandring. Selv om det er effektivt, har **nettverk og partnerskap** en ulempe: det er ikke demokratisk valgt. Partnerskap og nettverk fører ofte til mindre klare grenser mellom myndighetene og den private sektoren, og som en konsekvens av dette blir ansvarligheten utydelig. I lys av dette bør kanskje forvaltningsmedvirkning ikke erstatte myndigheters planlegging og forvaltning. Videre er mange nettverk og partnerskap ofte stengt for de som ikke er involvert, og dette er mest sannsynlig de som er svake eller ekskluderte i utgangspunktet. Slik blir de som har særlig behov for å få tilgang til å påvirke avgjørelser som berører dem mest sannsynlig ekskluderte.

Refererer man til nettverk og partnerskap som derimot involverer berørte parter i planprosess og forvaltning snakker man om deltagelse. Men hva er egentlig deltagelse? Arnstein (1969) fokuserer i sin modell (figur 8) på åtte grader av deltagelse:

Figur 8. Medvirkningstrappen (Arnstein 1969)

Figuren kaster lys over et kjernepunkt når det gjelder medvirkning: nemlig at deltagelse uten redistribuering av makt kan være en meningsløs og frustrerende prosess for dem uten makt i utgangspunktet. Figuren er selvsagt en forenkling, men den hjelper til med å illustrere et poeng veldig mange har oversett - at der er signifikante graderinger av samfunnsborgeres medvirkning (Arnstein 1969).

Manipulation og *Therapy* beskriver to nivåer av ”ikke-deltagelse” (nonparticipation). Her bedriver maktholderne ”utdanning” og ”kurering” av ”deltagerne” i stedet for å fremme genuin deltagelse. *Informing*, *Consultation* og *Placation* beskriver en **symbolsk** deltagelse (tokenism) som gir de maktløse anledning til å lytte og ytre seg. *Partnership*, *Delegated Power* og *Citizen Control* beskriver ulike nivå av **borgermakt** (citizen power) med økende grad av innflytelse på avgjørelser som blir tatt.

Denne figuren tar jeg i bruk for å prøve å gi et mål på i hvilken grad beboere på Melkeplassen har en reel medvirkningskraft i planleggingen og forvaltningen av stedet.

Det finnes mange utfordringer og hindringer til forvaltningsmedvirkning, og flere av disse er påvirket av lokalkontekstspesifikke faktorer, eller sted. Det jeg har nevnt over er derfor kun et utvalg av de hindringer og utfordringer som tilknyttes forvaltningsmedvirkning. Det sentrale er uansett at på bakgrunn av dagens globale trender og påvirkningsprosesser på steder, ser det ut til at forvaltningsmedvirkning er en nyttig arbeidsmåte i bekjempelse av sosiale eksklusjonsprosesser, uansett utfordringer knyttet til det. Forvaltningsmedvirkning betraktes derfor av mange som en av flere nøkkelfaktorer i arbeid med å motvirke sosial eksklusjon.

Det fokuseres sterkere på forvaltningsmedvirkning i Norge også. Men på mange måter er den fra før av allerede integrert i den norske forvaltningsorganiseringen. For å klargjøre dette trenger man en nærmere gjennomgang av den norske konteksten og dens utviklingshistorie.

2.6.4 Boligpolitikk og sosialpolitikk i Norge

Tre aktører står sentralt i norsk boligpolitikk; staten, kommunene og privat sektor, inkludert boligsamvirket. Over tid har det skjedd en desentralisering av oppgaver fra stat til kommune, og det har foregått en de-regulering som har ført til mindre offentlig kontroll og tilsvarende mer makt til private aktører i markedet.

I mange år etter krigen var boligbygging en virksomhet med sterke offentlige innslag; offentlige tomtkjøp, reguleringsplanlegging, tomtetilrettelegging, finansiering gjennom statsbanker som Husbanken og Kommunalbanken og prisregulering både på omsetning og leie av boliger. Fra 50-tallet og utover fikk kommunene i stadig sterkere grad delegert myndighet fra staten på nær sagt alle de politikkområdene som er av betydning for innbyggernes velferd. Og i hele denne perioden før de - reguleringene kom på 80-tallet, var de kommunale oppgavene konsentrert om utbygging. Kommunen beregnet boligbehov, utarbeidet generalplaner, ervervet tomter, fastsatte reguleringsplaner og laget avtaler med utbyggere. Dette kan ses i sammenheng med at helt fram til 1988 så viste beregninger av boligbehov et konstant underskudd av boliger. Holdningen var derfor at det gjaldt å bygge så mye som en bare kunne klare i pressområdene.

Fra 80-årene ble den offentlige styringen av boligmarkedet og boligforsyningen redusert ved en rekke de - reguleringstiltak. Eksempelvis kan man nevne at maksimaltakstene ved salg av brukte borettslagsboliger ble opphevet. Likeledes ble bestemmelsen om maksimal husleie fjernet i en rekke byer. Samtidig som de statlige ambisjonene om offentlig styring av

boligmarkedet ble dempet, økte kommunenes handlefrihet i boligpolitikken. Statlig støtte ble i stigende grad gitt som rammebevilgninger, slik at den enkelte kommune selv kunne foreta vurderinger og prioriteringer knyttet til lån og tilskudd til boligutbedring og boligbygging. Statens normer i Husbanken ble endret fra å være bindende til å være veiledende, og dermed ble det gitt større fullmakt til lokale byggemyndigheter.

Det kommunale ansvaret for å skaffe boliger til svakstilte har vist en litt annen utvikling enn *utbyggingspolitikken*. Denne delen av kommunens boligpolitiske oppgave var lenge lite påaktet. Man finner få spor av *boligsosiale tiltak* i offentlige dokumenter om norsk boligpolitikk før 1980-tallet. Men etableringen etter 2. verdenskrig av Husbanken og lover knyttet til boligsamvirket (boligkooperasjon) hadde som klart formål å skaffe alle en rimelig bolig og ble betraktet som ledd i en sosial boligpolitikk. Dett ble neddempet etter hvert som boligkooperasjonen ble utviklet. Etableringen av kommunale boligselskap hadde den samme rollen, men fikk ikke det samme omfang som i Sverige og i Danmark. I dag er det offentliges syn på hvilke ansvar de har for å hjelpe de svakerestilte gruppene i samfunnet med bolig litt annerledes:

Situasjonen for de svake gruppene i markedet er regjeringens hovedhensyn. Det er ulike grunner som økonomi, sosiale og fysiske forhold, foruten diskriminering som bidrar til at enkelte blir vanskeligstilte på boligmarkedet. Å være vanskeligstilt på boligmarkedet handler både om personer som har problemer i forhold til å etablere seg og personer som har problemer i forhold til å bli boende. Presset på boligmarkedet i storbyene krever blant annet større ressurser for å beholde en bolig og for å etablere seg.

(KRD - St.meld. nr.31 (2002-2003):6.2.1).

På 1990-tallet ble det satt fokus på kommunenes arbeid med boligforsyning og boligstøtte til vanskeligstilte boligsøkere. Også innenfor disse oppgavene ble kommunene overlatt større ansvar og større handlefrihet. Kommunene har i dag en konstant utfordring med å skaffe boliger til økonomisk svakstilte og til grupper med sosiale vansker, for eksempel personer med rusproblemer og psykiske problemer. Den sterke trenden i retning av at grupper med spesielle problemer og behov skal integreres i lokalsamfunnet og ”normaliseres” setter særlige krav og utfordringer til kommunens arbeid med bosetting av disse innbyggerne.

2.6.5 Forvaltningsmedvirkning i Norge

I dag kan man regne utbyggingstiltak som: oppkjøp, regulering og tilrettelegging av arealer samt planlegging og bygging av boliger. Bruk av kommunale tomteselskap og kommunal

styring av utbyggingsprosjekter, i form av utbyggingsavtaler med private entreprenører, kan også regnes som utbyggingspolitiske tiltak. Blant de boligsosiale tiltakene kommunene bruker, finner man stort sett tiltak rettet mot grupper av vanskeligstilte i boligmarkedet. Eksempler på dette er finansiering og tilskudds - ordninger administrert av Husbanken der kommunen har ansvaret for å prioritere midlene eller garantere for lånene.

Utfordringer for boligpolitikken er store. Når man snakker om boligpolitikk bør man involvere fenomener og begrep som sosial eksklusjon og segregasjon. Som nevnt tidligere i oppgaven er dette dynamiske og multidimensjonale fenomen. Og som nevnt kreves det også arbeidsmåter som tar hensyn til dette i politikken og forvaltningen. Man trenger grunnlag for en helhetlig tankegang. Dette er også blitt en mål-tankegang i Norge:

En betingelse for en helhetlig kommunal boligpolitikk er at det finnes institusjonelle enheter eller klare rutiner som sørger for samordning av politikken i kommunen.

(Plan 1/2003: Kommunene er lite offensive i boligpolitikken)

Husbankens initiativ overfor kommunene om å etablere såkalte ”boligsosiale handlingsplaner” var et forsøk på å utvikle en helhetlig kommunal boligpolitikk.

En boligsosial handlingsplan er en tverrsektoriell handlingsplan.

(KRD – St.meld.nr.31 (2002-2003): Boks 6.5 Boligsosiale Handlingsplaner).

For å få dette skikkelig er det en forutsetning at staten også opptre koordinert overfor kommunene. Dette er også et uttalt mål for staten:

Regjeringen ønsker å legge til rette for at kommunene kan utforme lokalt tilpassede strategier. For å oppnå dette skal staten opptre kompetent og samordnet overfor kommunene og samarbeide med kommunen om å utvikle lokalt tilpassede mål.

(KRD – St.meld.nr.23 (2003-2004): 5.3.4 Rammebetingelser).

Man kan kanskje også betegne dagens statlige og kommunale opptreden som ”kompetent og samordnet” overfor private aktører, eller i hvert fall koordinert. Et nyere eksempel på en slik forvaltningsmedvirkning er bruken av ”OPS”.

Boks 1: Bruk av "OPS" som veiledningsverktøy i boligsosialt arbeid

I senere tid har man fått en omlegging av statlig finansiering av utleieboliger til vanskeligstilte. Stortinget sluttet seg til dette i 2004. En slik omlegging kan blant annet føre til at kommuner må vurdere hvordan de kan redusere investeringskostnadene i boligprosjektene. Et målrettet samarbeid med private og frivillige aktører er da aktuelt. "OPS" (Offentlig-Privat-Samarbeid) brukes ofte om ulike samarbeid der private aktører overtar og utfører roller og oppgaver som ut fra lovgivningen er et offentlig ansvar. I korte trekk handler det om å finne ulike former for deling, både av eierrollen, drifts- og tjenesterollen og finansieringsrollen (KS.no..(ha med hele dette navnet)).

I denne typen samarbeidsmodell mellom det offentlige næringslivet inngår man et forpliktende partnerskap instansene imellom. "Det kan defineres som en offentlig tjeneste som utvikles og/eller private etter forespørsel fra det offentlige, og der risikoen fordeles mellom offentlig og privat sektor". (www.ks.no)

Kilde: Husbankens nettsted (www.husbanken.no)

Målet for kommunene i landet når de skal tilrettelegge for en god boligpolitikk for unge og vanskeligstilte er at flest mulig over tid skal være etablert i eierbolig. I Norge har man ikke et høy andel offentlig eide utleieboliger.

Norge	Sverige	Danmark	Finland	England	Nederland	Frankrike
4	23	19	16	21	35	16

Tabell 1. Andel offentlige og/eller sosiale utleieboliger i utvalgte europeiske land 2000/2001. Andel av alle boliger. Pst. (KRD - St.meld.nr. 23 (2003-2004)).

I Norge er 82% av boligene eid av privatpersoner og 14% av boligsamvirket. Det vil si at 96% av bygningsmassen eies og forvaltes av private aktører. I Norge har man hatt en bevisst politikk med målsetting om at flest mulig skal eie sin egen bolig. Nordmenn har derfor relativt sett, i sammenligning med naboland og resten av Europa, hatt rimelige bo-kostnader og fått en godt vedlikeholdt boligmasse, selv med moderate offentlige bidrag.

Boligbyggelagene er i ferd med å omdefinere og utvide forvalterbegrepet ved også å yte tjenester til beboerne (St.meld.nr.23(2003-2004)). Dette fører til at sosiale oppgaver knyttes til forvaltningen av boligene. Både forrige og nåværende regjering søker å utvide samordningen eller "forvaltningsmedvirkningen" med boligbyggelagene. Et av de tyngste motivene for dette er boligbyggelagens bistandsmuligheter til kommunene ved bygging og drift av deres boligmasse.

Boligsamvirket bygger, forvalter og driver bygg for kommunen, i tillegg til å forvalte egne boliger. Med sine 14% av bygningsmassen er boligsamvirket også den største boligforvalteren i landet. Helt siden andre verdenskrig har samarbeidet med staten vært tett, og den boligpolitiske rollen til organisasjonen var sterk under gjenreisningsarbeidet etter krigen.

Jeg har nå lagt vekt på helhetstenking og medvirkning i forvaltning og arbeidsformer for områder. Disse resulterer i konkrete tiltak, som er mitt fokus i underproblemstilling 3. For å operasjonalisere UP 3 som omhandler hvilke tiltak som har blitt iverksatt for å motvirke negative segregasjonseffekter vil jeg bruke Wessels begrep rundt forebyggende og kompenserende tiltak.

2.6.6 En inndeling av norske tiltak

Terje Wessel (1997) deler myndighetenes tiltak inn i kompensatoriske og forebyggende tiltak. Han ser på disse to som overordnede mål og tiltak. De kompensatoriske tiltakene knytter seg til konsekvensene av segregasjon. Det er her snakk om å bøte på negative utfall heller enn å fokusere på årsaker. Eller mer konkret: *”alle innsatser som er ment å redusere merbelastningene ved å bo i utsatte boligstrøk”* (Wessel 1997:86). Et eksempel på dette kan være *konservativ materialforvaltning* som er en kompensasjon for vedlikeholdsbehov i bygningsmassen. Andre mer generelle eksempler er økte rammer pr. innbygger i helse- og sosialtjenestene, og overvåking og annen sikring.

Wessel deler forebyggende tiltak inn i fire preventive strategier:

1. Forebygging gjennom blanding: Her snakker man om at man ved ulike boligpolitiske grep *”langsomt kan modifisere fordelingen av boligtyper, eierformer og boligstørrelser”*. Slik kan blanding av ulike grupper øke. Det er altså her snakk om å bedre de rettslige og materielle grunnlagene for geografisk spredning.
2. Forebygging gjennom utjevning av kvalitetsforskjellen mellom ulike boligområder: Målet er her å regulere fordelingen av goder og byrder i samfunnet. Det poengteres at det er nødvendig å finne en god balanse mellom geografiske og individuelle utjevningstiltak. Han påpeker videre at tiltak må være vidtrekkende slik at de kan påvirke segregasjonens opprinnelige årsaker.

3. Forebygging gjennom individuell ressursutjevning: Her fokuseres det på økonomiske forskjeller som finnes i markedet, og at dette har stor betydning for sosio - økonomiske segregasjonsprosesser. Denne utjevningen gjenspeiles i landets omfordelingspolitikk som har som mål å dempe økonomiske forskjeller, slik at differensiering mister sin kraft. Eksempler på slik utjevning kan være: Boligsubsidiering, trygderetter og progressiv beskatning.

4. Forebygging gjennom holdningsskapende arbeid: Dette er spesielt rettet mot etnisk segregasjon. Motivasjonen bak dette ligger i at diskriminering tvinger fram territoriell oppdeling i byer. Det viktigste målet i denne sammenheng er å jobbe mot å øke erfaringsgrunnlaget mellom ulike grupper slik at stereotypiene bryter sammen. Dette kan blant annet gjøres ved å gi mer nyansert informasjon, og sørge for at personer med ulik bakgrunn treffes oftere i dagliglivet, ofte ved organiserte fellestiltak knyttet til dugnader og grendahus

2.6.7 Nøkkelfaktorer og suksesskriterier

Madanipour (1998) trekker to konklusjoner angående tiltak mot sosial eksklusjon som han mener er viktige å ha i bakhodet når man skal utarbeide tiltak. Den ene er at global strukturell forandring påvirker de fleste land, slik at de prosesser som omfatter dette ikke kan ses bort fra når man utarbeider tiltak, uansett skala. Det andre han finner er at tiltak i mikro - skala trenger å fokusere på *mennesker* i deres egne nærmiljø. Han påpeker at tiltak som kun fokuserer på mennesker og neglisjerer *sted*, eller omvendt, er dømt til å slå galt ut. Betydningen av sted og dets tilknytning til både sosiale og fysiske tiltak er noe som Percy - Smith (2000) også har identifisert. Percy - Smith finner at de sosiale og fysiske tiltakene videre er avhengig av kapasiteten i et område (stedet), og denne avhenger igjen av finansielle ressurser og sosial kapital. Man vil altså ha forskjellige effekter av områdebasert politikk på forskjellige steder. Hun poengterer også at hvis man vil bekjempe sosial eksklusjon "*må de underliggende strukturelle utfordringene for fattigdom og dårlige boliger bli fokusert*".

På bakgrunn av dette kan man si at det legges vekt på at strategier for å bekjempe sosial eksklusjon må fokusere på de komplekse sammenvevde forholdene blant forskjellige problem på individ-, gruppe-, og nabolagsnivå. Madanipour (1998:286) identifiserer i en slik sammenheng to fundamentale poeng som man må innse for å kunne bruke en holistisk og koordinert innfallsvinkel på en best mulig måte. Først, at de sammenvevde forholdene som

former menneskers liv er komplekse og, i tillegg, at mange sosiale problem best kan løses ved særs direkte og målrettede tiltak, eller ”prosjekter”.

Som en avsluttende kommentar til diskusjonen ovenfor, i tillegg til de foregående kapitlene, kan en si at for å motvirke sosiale eksklusjonsprosesser i utsatte områder, i Norge så vel som i Europa, trenger man tiltak som legger vekt på stedsspesifikke forhold, som kombinerer fysiske og sosiale initiativ og tverrsektorielle innfallsvinkler. Som nevnt kan ”Forvaltningsmedvirkning” (som altså innebærer direkte lokal involvering av den lokale befolkningen, sterkere samordning og større aktørmangfold) være en måte å få dette til på. Stikkord for tiltak kan i min sammenheng være **forvaltningsmedvirkning** og **holistiske innfallsvinkler**.

Jeg konkluderte i slutten av kapittel 2.5.1 at det var viktig å ta hensyn til egenarten til fenomen som segregasjon og sosial eksklusjon når en skal motvirke negative effekter av disse. I dette kapitlet konkluderte jeg med at nøkkelfaktorer for å få dette til er å fokusere på forvaltningsmedvirkning og helhetstenkning. For å undersøke problemstillingene mine som omhandler tiltak og arbeidsmåter (underproblemstilling 3 og 4) bør jeg derfor prøve å tilegne meg empiri som kan si noe om måter å jobbe på i min aktuelle regionale og lokale forvaltningsenhet (Bergen) har tatt hensyn til de aktuelle fenomenenes egenart og stedsspesifikke forhold, og de følger dette får for tiltak. Et spennende poeng for meg i analysedelen blir i denne sammenheng å sammenligne empirifunn og forhold på Melkeplassen med mine nøkkelutsagn over.

For å anvende min bruk av teorien trenger jeg metoder. For å undersøke problemstillingene mine trenger jeg empirisk materiale om Melkeplassen, og ved hjelp av metoder kan dette gjennomføres. Følgende kapittel viser mine metodiske valg knyttet til mitt formål.

III. METODE

3. HVORDAN KAN MAN STUDERE DETTE?

3.1 Hva er metode?

I følge Halvorsen (1993:15) er metode ”den håndverksmessige siden av vitenskapelig virksomhet, eller mer presist læren om de verktøy som kan benyttes for å samle inn og analysere informasjon”. Har man en slik lære om metode som et verktøy, hevder noen at det gjenspeiles ”en fremgangsmåte for å komme frem til ny kunnskap” (Tranøy 1989), eller som Halvorsen (1989) sier ”en systematisk måte å undersøke virkeligheten på”.

Vilhelm Aubert sier at ”En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme fram til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder”. Dette belyser at metode er et særs omfattende emne. Å gi en oversikt her over alle hjelpemidlene som tas i bruk i vitenskap for å gi svar på empiriske spørsmål vil være en for stor oppgave. Men innsikt i metode kan gi nyttige råd om hvordan forskeren kan samle inn, behandle og analysere data.

Det skilles mellom kvantitative og kvalitative metoder. Bruken av **kvantitative** undersøkelser har, som McCracken (1988) påpeker, vært en fremherskende metode innenfor samfunnsvitenskap siden 1960- årene. Man finner fundamentet til metoden i den positivistiske tradisjonen, der forskningsidealet er hentet fra naturvitenskapen. Virkeligheten betraktes derfor, som i naturvitenskapen, som en eksakt objektiv størrelse, som lar seg beskrive og forstå vha. kvantitative målinger. Fra hva som fremtones eller blir presentert som data, fakta, det utvetydige avtrykket av ”virkeligheten”, er det mulig å tilegne seg en rimelig dekkende basis for empirisk begrunnede konklusjoner og, som et videre steg, for generaliseringer og teoribygging (Alvesson & Skøldberg 2000).

De kvantitative metodene gir oss altså målbare data, det vil si data som kan uttrykkes i tall eller andre mengdetermer, og brukes når vi ønsker å måle en variabel ved en undersøkelsesenheter, en sosial gruppe eller -prosess. Eksempler på kvantitative metoder kan

være rene tellinger, laboratorieeksperimenter eller bruk av statistikk. Kvaliteten på forskningen verdsettes i forhold til faktorer som objektivitet, generaliserbarhet, metodisk replikasjon og evne til å forutsi (Alvesson & Skoldberg 2000). Formidling av undersøkelsesresultater foregår ofte ved hjelp av tabeller og statistiske modeller.

Den **kvalitative** metode kommer fra en fortolkningsbasert forskningstradisjon som ser på virkeligheten som en sosial konstruksjon, som ethvert individ medvirker til, både alene og sammen med andre. Virkeligheten kan derfor ikke beskrives og forstås som et objektivt fenomen, men den er i stor grad subjektiv og forståelse vil derfor være kontekstuellet betinget. Dette betyr, som Kvale (1994) påpeker, at forskeren som vil hente inn kunnskap, ikke, som den kvantitative forsker som kan stille seg utenfor virkeligheten som undersøkes som en nøytral innhenter av kunnskap, men må inngå i en interaksjon, som berører alle de involverte. Vil man ha informasjon som ikke lar seg kvantifisere eller måle i tallstørrelser, eksempelvis folks interesser, preferanser eller holdninger til et bestemt fenomen, bruker man kvalitative metoder. Metodene brukes altså kun når man ønsker å forstå et fenomen, i stedet for å måle det. Metodene kan gi oss svar på; Hva, hvordan og hvorfor, men ikke hvor mange. Kvalitativ metode følger altså en annen logikk enn kvantitative metoder. De kvalitative metodene generaliserer ikke fra et utvalg til et univers. En målsetting for kvalitativ metode er at den skal gi en forståelse av et fenomen og eventuelt avgjøre om forståelsen kan brukes som forklaringsmodell på lignende situasjoner.

Det går an å si at mens det overordnede målet til de kvantitative metodene er å skaffe nøyaktig og pålitelig informasjon om en problemstilling, er målet til de kvalitative metodene å gi et **helhetsbilde**. Det sentrale er her **fullstendighet**, ikke nøyaktighet. Dette gjør at intervjueren/observatøren blir det kritiske leddet i datainnsamlingen når man velger å benytte seg av en kvalitativ metode, i motsetning til instrumentet som er den mest kritiske faktoren ved innsamling av kvantitative data.

Fullstendighet og helhetsbildet er noe som jeg i teorien kom fram til var kjerneelement i undersøkelser av eksklusjonsprosesser og segregasjon. På bakgrunn av dette vil jeg påpeke at et rammeverk for å analysere sosial eksklusjon bør ta i betraktning en del sentrale faktorer:

at sosial eksklusjon dukker opp som et resultat av strukturelle forandringer men oppstår i og er påvirket av lokale forhold, politiske rammeverk og velferdsregimer; at det også er en

prosess eller sett av prosesser heller enn et sluttresultat; og at det er et relasjonelt konsept. Siden sosial eksklusjon på bakgrunn av dette kan sies å være en multidimensjonal prosess kan begrepet ikke bli forklart ut i fra enkle indikatorer. Å være fattig, eller arbeidsløs, eller å tilhøre en etnisk minoritet som lever i et segregert nabolag er ikke forhold som, isolert sett, gir bevis for sosiale eksklusjonsprosesser. Men hvis individer eller grupper møter sosiale eller økonomiske problemer i en eller flere dimensjoner i livet, da er de mer sårbare for sosiale eksklusjonsprosesser. Siden mitt feltområde er et nabolag vil jeg finne statistiske data om individer og husholdninger. Dette kan gi meg et visst bilde av hvordan nabolaget er, men det gir meg ikke en god nok basis for å se inn i de sosiale prosessene som har skapt og opprettholder dette nabolaget. Statistiske data gir heller ikke en god nok plattform for å forstå hva disse prosessene betyr for folk som er knyttet til dem. Mitt fokus på sosial kapital og kvalitative metoder søker å gi svar på slike prosesser. Derfor benytter jeg meg i min undersøkelse av både kvantitative og kvalitative metoder.

Det kan imidlertid være viktig å presisere hvilke kvalitative og kvantitative fremgangsmåter som brukes. I kapittel 2.1 påpekte jeg at min stedsforståelse i denne oppgaven springer ut fra humanistisk geografi. Denne tradisjonen knyttes til meninger og sosiale konstruksjoner av virkeligheten, noe som kan knyttes til de overfor nevnte kvalitative forskningstradisjoner som også kobler virkeligheten til sosiale konstruksjoner. Det er derfor nærliggende for meg å legge størst vekt på kvalitative metode tilknyttet denne tradisjonen. Allikevel finnes det mange muligheter og valg man må ta når man vil ta i bruk kvalitative metodologier i humanistisk geografi. Det at man har så mange muligheter viser vitaliteten til den kvalitative samfunnsforskningen. Dette betyr at å skrive at ”jeg tar i bruk kvalitativ, heller enn kvantitativ forskning” ikke lenger er tilstrekkelig for å formidle fremgangsmåten en tar i bruk. Man trenger også å vite hvilke typer kvalitative og kvantitative studier som involveres.

3.2 Kvantitativ metode

I oppgaven har jeg benyttet meg av foreliggende materiale av kvantitativ karakter. Jeg har brukt statistikk fra Statistisk Sentralbyrå (SSB). I tillegg drar jeg nytte av et større kvantitativt datamateriale i form av en spørreundersøkelse i regi av Norconsult. Spørreundersøkelsen fokuserer generelt sett på: ”Integrasjon av Kommunale Utleieboliger i Borettslag og Boligbyggelag i Bergen” (IKUBB). ”IKUBB” var et sentralt ledd i en undersøkelse av

boforhold og bokvalitet, og evaluering av salg av boliger til boligbyggelagene i Bergen. Undersøkelsen ble gjennomført i regi av: (Bergen Kommune, bbb, Norconsult, Husbanken, og Stor Bergen).

3.2.1 Spørreundersøkelser

Siden IKUBB-undersøkelsen beskriver boforhold og bokvalitet i områder med ulike typer av kommunale utleieboliger i hele Bergen kommune, kan man sette spørsmålstegn ved om svar-tendensene fra hele kommunen også vil gjelde for Melkeplassen, selv om sannsynligheten kanskje er betydelig. Spørreundersøkelsene blir derfor kun brukt som referansepunkt til hva man kanskje kan forvente å finne på Melkeplassen.

3.2.2 Folketellingsdata fra Statistisk Sentralbyrå (SSB)

SSB er en sentral og anerkjent leverandør av forskningsresultater til ulike institusjoner i landet, de arbeider etter forskningsmessige prinsipper, og deres arbeidsmåter er regulert ut fra statistikkloven og personopplysningsloven.

Boks 2: Statistikkloven: grunnlaget for offisiell statistikk og statistisk sentralbyrås virksomhet

SSB er underlagt en egen lov, nemlig lov om offisiell statistikk og Statistisk sentralbyrå av 16. juni 1989. Den gir premisset for deres arbeid og pålegger SSB spesielt å:

- *Kartlegge og prioritere behov for offisiell statistikk.
- *Samordne omfattende statistikk som blir utarbeidet av forvaltningsorganer.
- *Utvikle statistiske metoder og utnytte statistikken til analyse og forskning.
- *Gi opplysninger til statistisk bruk for forskningsformål og offentlig planlegging.
- *Ha hovedansvaret fra norsk side for internasjonalt statistisk samarbeid.

Statistikkloven sier videre at SSB faglig sett er en uavhengig institusjon, men underlagt de overordnede retningslinjer og finansielle rammer regjering og storting til enhver tid setter for virksomheten. Dette innebærer at:

- *SSB står for utforming av det samlede statistikkprodukt innenfor de retningslinjer og budsjetter som overordnede organer fastlegger.
- *SSB fastsetter de statistiske metoder som skal legges til grunn ved utarbeiding av en gitt statistikk.
- *SSB har ansvaret for innholdet i statistikken som publiseres, og når den skal publiseres.

Videre pålegger statistikkloven SSB restriktivt bruk av innsamlede data. Individdata om personer eller bedrifter/foretak skal behandles fortrolig. **Personopplysningsloven** gir regler for vern av individopplysninger.

Kilde: www.ssb.no

I lys av retningslinjene SSB er underlagt, og kanskje spesielt det at statistikken skal tilrettelegges analyse og forskningsmessige prinsipper (punkt 3 over) anser jeg derfor min informasjon fra SSB som av høy kvalitet.

3.2.3 Planskriv og dokumenter

Jeg gjorde nytte av rapporter som omhandlet Melkeklassen både før og under feltarbeidsfasen (Vedlegg: 7.4 Artikler og Dokumenter). Og jeg fikk nyttige tips fra folk som var, eller hadde vært involvert i arbeid med Melkeklassen, om dokumenter jeg kunne bruke. Disse skrivenes følte jeg gav meg nyttig oversikt og perspektiver på både området og på hvordan det offentlige arbeidet med- og planla stedet.

3.3 Kvalitativ metode

3.3.1 Intervjusituasjonen

I tiden frem mot intervjuene mine skrev jeg mesteparten av teoridelen til oppgaven. Jeg hadde også begynt å formulere problemstillinger slik at jeg kunne tydeliggjøre formålet med intervjuene mine. I tillegg hadde jeg bestemt meg for hvilken intervjueteknikk jeg ville bruke. Jeg mente at jeg hadde fått med meg sentrale element i forberedelsene til intervjurunden. Kvale (2001) mener at forberedelsesfasen er viktig og han mener at sentrale punkter forskeren bør tenke gjennom i forberedelsene til intervju kan oppsummeres med spørsmålene hva (forhåndskjennskap til temaet for undersøkelsen), hvorfor (formulering av et klart formål med intervjuet, og hvordan (kjennskap til ulike intervjueteknikker og avgjørelser av hvilke som skal brukes i undersøkelsen).

Med den hensikt å undersøke maktrelasjoner og sosiale prosesser som utgjør geografiske mønstre, har mange geografer i senere tid begynt å ta i bruk ”intensive metoder” som Sayer og Morgan (1985) kaller det. Geografer benytter seg av et utvalg av intensive eller kvalitative fremgangsmåter. En kan nevne deltagende observasjon, felt-dagbok og visuelle metodologier. Imidlertid er ”semi-strukturerte”, som jeg også benyttet meg av, intervjuer sannsynligvis en av de mest brukte kvalitative metodene. Intervjuer er verbale bytteforhold der intervjueren prøver å få informasjon fra intervjuobjektet. Et kvalitativt intervju kan utformes og utføres på

ulike måter. Det deles ofte inn i 3 typer: strukturerte, ustrukturerte og semi-strukturerte. Dunn (2000: 52) forklarer:

Structured interviews follow a predetermined and standardised list of questions. The questions are always asked in the same order. At the other end of the continuum are unstructured forms of interviewing such as oral histories. The conversation in these interviews is actually directed by the informant rather than by the set questions. In the middle of this continuum are semi-structured interviews. This form of interviewing has some degree of predetermined order but still ensures flexibility in the way issues are addressed.

I det som ble sagt prøvde jeg i intervjusituasjonen å være en god lytter. Jeg la vekt på elementer som sympati, forståelse, og balanse mellom støttende og vurderende respons. Hvilke reaksjoner intervjueren har på det som sies er viktig. Intervjuerens reaksjoner i forhold til meningsinnholdet kan enten bidra til å utdype informantens svar eller til å introdusere nye temaer på en måte som blir integrert i informantens fortelling (Thagaard, 2003).

Det er viktig å klarlegge konfidensialiteten til intervjurapporten. Dette gjorde jeg ved å informere intervjuobjektene om deres anonymitet. Jeg prøvde også å vurdere hvordan intervjusituasjonen kunne påvirke intervjupersonene ved et fokus på å unngå stressreaksjoner og endrede selvbilder. Og som Thagaard (2003) mener så er det viktig at intervjuet legges opp på en måte som bevarer informantens integritet, ved at forskeren tar hensyn til informantens vurderinger, motiver og selvrespekt. Personer som blir intervjuet kan imidlertid uttrykke kjønnsdiskriminerende, rasistiske eller andre støtende meninger. Og som nevnt over bør forskere lytte, være oppmerksom og ikke-dømmende. Imidlertid kan det å være ikke-dømmende noen ganger være med å reprodusere og til og med legitimere intervjuobjektets diskriminering gjennom delaktighet (Valentine, 1997). Det er viktig for forskere å tenke nøye gjennom hvordan man skal forholde seg til slike situasjoner, fordi det ikke finnes enkle løsninger. I min undersøkelse støtte jeg på slike vurderinger. Jeg synes det var vanskelig å forholde meg til utsagn fra mine intervjuobjekter som mange vil oppfatte som rasistiske. Jeg endte opp med å ikke gå inn i en diskusjon rundt dette temaet, men heller bare lytte og prøve å forstå, heller enn å være dømmende.

I følge Thagaard (2003) er det rikeste datamaterialet basert på en kombinasjon av lydbånd og notater. Det er flere fordeler med en slik kombinasjon. En viktig fordel er at forskeren samler mye informasjon til båndopptageren, samtidig som han ved å notere kan lage hovedpunkt som kan bidra til å ordne analysen. Notatene fungerer samtidig som en sikkerhet i tilfelle

opptakene ikke fungerer. En vel så viktig fordel med kombinasjonen føler jeg er det at man kan konsentrere seg om det som blir sagt og legge større vekt på å få en bedre flyt i samtalen, samtidig man kan krysse ut emner i intervjuguiden etter hvert som man går gjennom dem. På bakgrunn av disse fordelene valgte jeg å ha en kombinasjon av båndopptager og notater som mål i intervjusituasjonen. Imidlertid innså jeg at dette valget måtte foregå på intervjuobjektets premisser og vurderes i forhold til undersøkelsessituasjonen. Jeg spurte alltid intervjuobjektene mine før intervjuet startet om det var greit at jeg tok samtalen opp på bånd. Alle sa ja utenom en. Videre var det et mål for meg at informantene og respondentene ikke skulle oppleve båndopptakeren som en hindring. En båndopptaker kan gi intervjuet et formelt preg, i hvert fall hvis man sitter med en mikrofon opp i ansiktet på intervjuobjektet. Jeg brukte en mikrofon som var svært liten (ca. 10cm i diameter og 2cm høy) og pleide å legge den på bordet. Dette følte jeg var med på å gjøre det mindre formelt.

3.3.2 Informantintervjuer

For meg var det vesentlig å snakke med folk som jobber og som hadde jobbet med Melkeklassen. Jeg fikk tak i mange informanter gjennom å snakke med en nøkkelinformant som hadde god kjennskap til området og som hadde et relativt stort nettverk av folk som kunne være aktuelle å snakke med i forhold til mine tema. Mange informanter gav meg videre flere navn og tips til både informanter og respondenter.

Da jeg også fokuserer på forvaltningssystemet og boligpolitikken i Bergen var det også nødvendig å snakke med folk som jobbet med, eller i det minste hadde en viss kjennskap til dynamikken i forvaltnings- og boligsystemet. Det at jeg i tillegg til å fokusere på mennesker som kun hadde jobbet med Melkeklassen, også fokuserte på folk som hadde mer indirekte innvirkning på arbeid med Melkeklassen, gav meg nyttig informasjon om bakgrunnen og premissene eksempelvis BBB hadde for sin forvaltning av boligene på Melkeklassen. I tillegg fikk jeg innblikk i hvordan samordning blant ulike sektorer fungerte. På bakgrunn av at jeg også intervjuet personer som tidligere hadde vært involvert i arbeid med Melkeklassen gjorde at jeg også fikk vite en del om hvordan utviklingen i måten å arbeide med Melkeklassen hadde vært.

Jeg endte opp med 7 Informant – intervjuer, 3 kvinner og 4 menn (vedlegg: 7.1 Intervjuobjekter). Disse intervjuene var for meg svært informative og interessante da jeg på forhånd kun hadde noen få dokumenter om området i tillegg til min teoretiske og faglige

ballast. På bakgrunn av denne relativt begrensede kunnskap om stedet Melkeplassen og temaene mine, følte jeg at jeg ikke alltid hadde kontroll over hvilke spørsmål som kunne være lurt å ta i bruk. Derfor valgte jeg å ofte la informantene snakke og prøve å heller styre situasjonen mot en samtale heller enn et intervju. Hvis det var noe jeg følte jeg ikke hadde fått vite tok jeg utfyllende spørsmål på slutten av ”intervjuet”.

3.3.3 Respondentintervjuer

Et mål for meg når jeg skulle studere Melkeplassen som nærområde var å få frem ulike syn på situasjonen i området. Dette gjorde jeg ved å fokusere på individer som sannsynligvis hadde forskjellige utgangspunkt for sine oppfatninger om tilstanden i området. En måte å anvende dette på var valget mitt med inndeling i to grupper mennesker på Melkeplassen, nemlig folk i kommunale boliger, og folk i ikke-kommunale boliger. Jeg ønsket også innen de to gruppene å intervjuer forskjellige mennesker, med eksempelvis ulik alder, kjønn, og grad av engasjement og involvering i nabolaget, osv. Slik søkte jeg å oppnå et bredest mulig spekter av beboere i mine intervjuer på Melkeplassen. Imidlertid var sjansen min for å oppnå et slikt variert utvalg begrenset, da metoden min med å komme i kontakt med respondenter til en viss grad var tilfeldig og bygget tips fra andre:

I begynnelsen tok jeg kontakt med BBB sin bomiljøarbeider på Melkeplassen. Han hadde god kontakt med deres beboere på Melkeplassen og gav meg et par tips til folk han mente var aktuelle respondenter for meg. Disse respondentene gav meg videre navn til andre jeg kunne intervjuer. Slik sett var utvelgelsen min tilfeldig. Imidlertid følte jeg at jeg allikevel fikk et variert utvalg av respondenter fra de kommunale boligene.

Når det gjelder respondenter fra de ikke-kommunale boligene hadde utvelgelsen også et tilfeldig preg over seg. Den første jeg fikk kontakt med var gjennom en bekjent av meg, og ut fra ham fikk jeg videre tips til andre og slik ballet det på seg videre.

Jeg hadde til sammen 14 beboerintervjuer på Melkeplassen. 8 fra de kommunale boligene og 6 fra andre (vedlegg: 7.2 Intervjuobjekter). Av disse var 6 menn, 8 var damer, 2 var tillitsvalgte fra de kommunale boligene. Aldersmessig spenner utvalget seg fra 25 til 80.

Før første intervjuet var jeg spent på hvordan det ville gå, da jeg aldri hadde intervjuet noen før. Jeg beroliget meg selv med at egentlig var jo dette bare en vanlig samtale, noe som også

var et mål for meg, slik at jeg forhåpentligvis ville få en mer avslappet situasjon slik at jeg i kontakt med respondenten ville føle at vi var litt mer på samme nivå.

Det at jeg delte inn i 3 ulike grupper jeg ville intervjuer kan knyttes til teori om folk på innsiden eller utsiden eller såkalt ”insider/outsider” teori.

3.3.4 ”Insider/outsider” -perspektivet

Gilroy & Speak (2000) snakker om at det å definere er å begrense. Dette knyttes til utskillelse av folk på innsiden av en gruppe og de som hører til utenfor. De påpeker at definisjoner av sosial eksklusjon, uansett hvilke definisjoner som blir brukt, gir en grov inndeling av ”insiders” og ”outsiders”. Slike inndelinger blir eksemplifisert med: folk som har arbeid og folk som ikke har; folk som har adgang (makt) til arenaer der man tar avgjørelser og de som ikke har; de som lider av diskriminering på bakgrunn av rase, kjønn eller funksjonshemming og de som er på utsiden av disse grupperingene. Slike eksempler kan også knyttes til min kontekst ved at jeg deler inn i grupper som har arbeid og grupper som ikke har, grupper som har tilgang til makt og grupper som ikke.

3.3.5 Utarbeiding av spørreskjema

Det er viktig å knytte intervjuguiden opp mot problemstillingene mine og prøve å få spørsmål og samtaler til å gjenspeile det jeg søker å finne svar på i problemstillingene mine. Et hovedmål for intervjuene mine var: å belyse erfaringer av hvordan en forandret boligpolitikk og dets lokale utforminger påvirker hverdagslivet og sosiale nettverk på Melkeplassen, og finne om/hvordan slike nettverk påvirker tiltakene og politikken. Et videre mål er at intervjuguiden tar hensyn til hvem jeg intervjuer og prøver å skape et grunnlag for en naturlig og produktiv samtale.

Et første steg mot dette er introduksjonen. En god introduksjon er viktig for å få respondenten til å slappe av og for å gi en god atmosfære for resten av intervjuet. Jeg fortalte først litt om meg selv og hva jeg driver med. Jeg hadde deretter en bortimot standard uttalelse. Jeg fortalte om undersøkelsen min og at jeg ville være takknemlig om respondenten ville svare på et par spørsmål. Jeg nevnte også at all informasjon respondenten gir blir behandlet konfidensielt og kun blir brukt i min undersøkelse. Introduksjonsspørsmålene som følger bør være enkle og fungere som en slags oppvarming (vedlegg: 7.1 Intervjuguider) Jeg startet med å fortelle litt om mitt syn på Melkeplassen for eventuelt å få i gang en diskusjon og tilhørende flyt i

prosessen. Dette gjorde jeg fordi samtaler som hopper fra tema til tema ofte er irriterende og trøttende for respondenten. *"if a questionnaire gives respondents the feeling that it has been anarchically designed many will refuse to complete the interview"* (Julian Parfitt:88 i Flowerdew & Martin, 2005). Slik sett fungerte min intervjuguide bare som en slags temaguide som jeg knyttet diskusjonen min opp mot.

I tillegg til naturlige overganger fra tema til tema, prøvde jeg også å ta hensyn til hvilke tema som er relevant og praktisk mulig for respondenten å svare på. Man bør ta hensyn til hva det er sannsynlig at respondentene har meninger og kunnskaper om. Var det for eksempel naturlig å tenke seg at respondentene mine visste noe om forvaltningssystem og politiske strukturer, eller at informantene mine hadde inngående kjennskap til sosiale nettverk på Melkeplassen?

For å unngå unøyaktigheter og feil i svarene fra respondentene fokuserte jeg på ord og språkbruk det var mindre sannsynlig at kunne mistolkes. Jeg prøvde også å ikke bruke faguttrykk som det ikke er naturlig at respondentene vet hva betyr. Ord som "sosial kapital", "segregering" og "sosio-romlige fenomen" ble derfor eksempelvis utelukket når jeg intervjuet beboere på Melkeplassen. I tillegg forsøkte jeg å lage spørsmål som ikke brukte begrep annerledes enn hva det var naturlig at respondenten kunne gjøre ut fra sitt ståsted.

En annen ting jeg tok hensyn til var antall spørsmål og lengden på intervjuet. Hvis lengden på intervju er overdrevet, vil datakvalitet ofte forverres. Mange mener at hvis lengden på et intervju overgår en halv time så vil de senere spørsmålene bli påvirket av både din egen og respondentens trøtthet (se eksempelvis Parfitt i Flowerdew & Martin, 2005). Jeg såg eksempelvis for meg at de eldste jeg intervjuet gjerne fort ville bli sliten på grunn av alderen, imidlertid tok jeg ganske feil der. Imidlertid hadde jeg ingen fast tidsgrense, fordi jeg såg an situasjonen. Allikevel prøvde jeg å komme gjennom de forskjellige tema i spørreguiden, men ut fra situasjonen tok dette altså ulik tid å gjennomføre.

Mitt utgangspunkt for utarbeiding av intervjuguide var altså problemstillingene, gruppene jeg intervjuet og fokus på naturlige samtaler. I lys av problemstillingene lagde jeg først noen punkter med tema jeg ville snakke om:

1.Syn på nabolaget som sted å bo

Dette punktet fungerte som en introduksjon for å gi en god atmosfære for videre intervju og søkte å kanskje si noe om trivselen og bakgrunnen folk bygger sitt syn på de ulike tema som taes opp. Oppfatninger skulle komme fra respondenten og meg selv, og gjerne også fokusere på hva respondenten tror andre (folk fra utenfor nabolaget) syns om nabolaget. Jeg bruker her formelle spørsmål som: Hvordan vil respondenten identifisere/avgrense nabolaget?, hva er fordelene med å bo her?, hvilke problem kan knyttes til å bo i nabolaget?, hvordan blir nabolaget vurdert av intervjueren (meg selv)?, og hvordan tror respondenten at folk fra ”utsiden”, kanskje spesifikke folk fra utsiden, som de har hørt kommentarer fra, syns om nabolaget?

2.Syn på den sosiale strukturen og sosial integrering i nabolaget:

I dette temapunktet gjenspeiles informasjonsønskene i underproblemstillingene 1 og første delen av 2 ved fokus på sosial eksklusjon og sosiale nettverk. Denne delen har til en viss grad blitt introdusert i temapunkt1 (introduksjonen), men her er intensjonen å utvikle en samtale som ikke er basert på formelle intervju spørsmål. Hovedfokus var hvordan hverdagslivet blir erfart i dette nabolaget. Jeg begynte med å spørre respondentene om å snakke om hvordan en typisk dag ville fortone seg for dem: beskrivelser av hvordan han/hun bruker dagen og hvordan økonomiske, sosiale og kulturelle faktorer og ressurser påvirker dette. Dette for å prøve å finne om dette kunne være et nabolag der sosial eksklusjon er følt som et problem. Typiske tema samtalene dreide seg om her var: Om dette var et trygt nabolag, om nabolaget hadde en god adresse hvis du søkte arbeid, hvilke jobber respondenten hadde hatt tidligere, og hindringer for å få arbeid, og hvis respondenten hadde arbeid, hvordan fikk en tak i denne jobben. Videre lot jeg respondenten identifisere sosiale nettverk relasjoner med andre både med folk fra nabolaget og utenfor. Samtaletema dreide seg her om å belyse sider ved sosiale nettverk gjennom blant annet å snakke om: Typer kontakter, frekvensen av kontakt, hvilke sammenhenger, møteplasser, og medlemskap i organisasjoner (idrettslag, kirker osv.).

3.Syn på effektene av boligpolitikken som den er erfart i dette nabolaget:

Her legges det større vekt på siste del av UP2, ved at det kastes lys over hvordan påvirkningen av blant annet sosiale nettverk var på Melkeklassen. Det legges også vekt på UP1 ved at det fokuseres på sosiale eksklusjonsprosesser, deriblant segregasjon. Fokus er primært hvordan respondentene vurderer relasjonene mellom den forandrete boligsituasjonen som den er erfart

lokalt, og hverdagslivet i nabolaget. Jeg la videre vekt på om forandrete boligprovisjoner i de siste tiårene har ført til forandringer i disse relasjonene og om dette har bidratt til en tydeligere sosial eksklusjon eller om det ble fremmet integrasjon. I lys av dette var jeg interessert i å finne hvordan forandrete sosiale boligprovisjoner, sosialbolig - system, privatisering, renovering av boliger har påvirket hverdagslivet i nabolaget. Jeg spurte respondentene om de kunne liste opp til ti ting de ville forandre for å skape bedre forhold for hverdagslivet i nabolaget. Jeg peilet samtalen inn mot tema som vurderinger av boenhetene (trengtes det eksempelvis forbedringer?) og den fysiske strukturen og organiseringen av nabolaget (eksempler er: fysisk utseende, trafikk, lyder, forurensning, grøntarealer m.m.). Dette resulterte i spørsmål rundt hvordan den lokale boligorganisasjonen kunne forbedre de fysiske forholdene og hvordan beboerne selv kunne bidra. Disse 2 siste temaene er sterkere tilknyttet UP3 og UP4.

4. Involvering i driften av bolig og aktiviteter i lokalsamfunnet:

Her dreier det seg om hvordan det lokale boligsystemet er drevet og hvordan dette kobles til institusjonelle strukturer i forvaltningsapparatet. Dette kan knyttes til UP2 og UP4. Videre søker jeg å finne svar på om dette involverer beboerne når det gjelder styring og å ta avgjørelser. Slik gjenspeiles også UP2. For å operasjonalisere dette ble samtalen styrt mot beskrivelser av egen deltagelse, eller mangel på sådan, i boligområdet og grunnene til det. Jeg tok i bruk spørsmål som: Har nye modeller for beboerdeltagelse blitt introdusert i boligfeltet, og hva syns du om dette?, tror du at større deltagelse fra beboerne er viktig for å bedre hverdagslivet lokalt, hvorfor, hvorfor ikke? Hva trenger å bli forandret for å få de fleste beboere involvert i gjøremål i nabolaget? I tillegg prøvde jeg å få beboerne til å vurdere kvaliteten til de sosiale tjenestene som er gitt. Når det gjelder boligsystemet og forvaltningsstrukturer tok jeg i bruk spørsmål som: Hvilke tjenester er ytt lokalt, og hvilke er ikke? Kan frivillig arbeid legges til offentlige tjenester eller bedre tjenester som allerede er gitt? Hvordan er samarbeidet tverrsektorielt mellom de offentlige tjenestene på den fysiske og sosiale delen?

5. Håp og mål; fremtidige forventninger; ting å lære:

Dette punktet fungerte som en slags avrundning av intervjuet. Punktet var også nyttig da det blant annet kunne si noe om trivsel og trygghet til folk i området, noe som kunne gi meg en bakgrunn for forståelsen og perspektivene beboere hadde om ulike prosesser på Melkeplassen. Sentrale spørsmål i denne sammenhengen var: Hvordan forventer

respondenten at nabolaget vil utvikle seg i årene som kommer? Hvor ser respondenten seg bosatt ti år frem i tid? Hvis respondenten fikk bestemme; hva ville han/henne forandret i et kort/lengre perspektiv i dette boligområdet, og kanskje i boligpolitikken generelt?

6. Personlig historie (personalia som navn, utdanning, data om boligen osv.):

Denne tok jeg helt til slutt fordi dette er rene faktaspørsmål som kanskje ikke skaper grobunn for samtaler, eller i det minste flyt i disse.

På bakgrunn av hvem jeg intervjuet (mitt valg med å fokusere på folk med ulik tilknytning til Melkeklassen) og det tilhørende insider/outsider perspektivet (3.4.3), kom jeg frem til 3 grupper jeg ville intervjuer: beboere i kommunale boliger på Melkeklassen, beboere i ikke-kommunale boliger på Melkeklassen, og offentlige forvaltere. Jeg endte derfor opp med en intervjuguide for hver av disse gruppene (vedlegg: 7.1 Intervjuguiden). Temaene (punktene over) jeg hadde satt opp på bakgrunn av problemstillingene ble i ulik grad integrert i de forskjellige guidene. I guiden min for de offentlige forvalterne (eller informantene som jeg heretter vil kalle dem) la jeg eksempelvis større vekt på punkt 5 og boligsystemets institusjonelle struktur, mens blant beboerne ble det, kanskje selvfølgelig, lagt større vekt på selve hverdagslivet. Ulik vektlegging til tross, jeg hadde allikevel et mål om å få de 3 gruppene til å uttrykke sine syn på samme tema på bakgrunn av det som kunne være naturlig at de visste noe om.

IV. FELTPRESENTASJON

4. MELKEPLASSEN SOM BOOMRÅDE FØR OG I DAG

Melkeplassen ligger i Laksevåg bydel som er en av 12 bydeler i Bergen. Laksevåg ligger vest for Bergen sentrum og har ca. 11 100 innbyggere.

Figur 9. Laksevåg bydel, egen revidering (kilde: www.bergen.kommune.no)

Som man ser av kartet er Melkeplassen omkranset av fjell og fra mange av husene er det utsikt nordover til sjøen og innseilingen til Bergen. I området som strekker seg fra Kringsjø opp til og med Klauvsteinen bor der til sammen 5130 personer. Grunnkretsen Melkeplassen består av 1872 beboere. Melkeplassen er således en liten del av et større bomiljø, men er bygget opp slik at området rundt Prix - butikken har preg helt lokale sentrumsfunksjoner for den nærmeste befolkningen.

Figur 10. Prixbutikken og området rundt, egen revidering (www.bergen.kommune.no)

Foruten postfilialen som er innlemmet i "prixen", er det utenfor bl.a. busstopp, barnehage, sambrukshus og benker.

Bygningsstrukturen i Laksevåg (Figur 12) er fremkommet delvis som en konsekvens av veksttider i den lokale industrien, med behov for arbeidskraft og boliger, og dels som resultat av den generelle boligbyggingen etter 2. verdenskrig. Bygningsmassen i bydelen er sammensatt, med frittliggende eneboliger, rekkehus og boligblokker, preger bomiljøet. Laksevåg bydel har ikke noe spesielt sentrum. Tidligere, før kommunesammenslåingen, utgjorde området rundt kirken, kommunehuset og fergehallen sentrum. Dette området kan i dag karakteriseres som en liten landsby for seg selv, og utgjør ikke noe naturlig sentrum i bydelen. Bebyggelsen i dette området er meget sammensatt og er representativt for områder som er utviklet på mindre enkelttomter og i hovedsak bygget ut etter krigen.

Figur 11. Bygningsstruktur på Laksevåg, egen revidering (www.bergen.kommune.no)

Krigen hadde stor innvirkning på Laksevåg. Som jeg vil vise i 4.1.2, hadde 2. verdenskrig kanskje spesielt stor betydning for Melkeplassen.

For å gi et bakgrunnsteppe for å forklare dagens fysiske omgivelser nærmere vil jeg først fortelle litt om hva som har vært med å forme Melkeplassen som sted.

4.1 Transformasjonen av Melkeplassen

Då vi bygde på slutten av nitti-tallet så fant jo vi håndgranater og skarpe skudd og dødsbrikker og alt på tomten her. Politiet måtte jo hente posevis med mauserskudd. OR2

4.1.1 Bondelandet

Før 2. verdenskrig var det på Melkeplassen bare et par hus og noen større gårder. Dette gir bakgrunnen for navn som Riplegården og Melkeplassen.

*Det var veldig lite bebyggelse her fra gammelt av. Det var et par store bondegårder, og så var det enkelte små hus- med type enslige menn som gjerne var skomakere og sånne ting.
OR2*

Eg har bodd her fra eg var femten år. Eg ble konfirmert her, og då var det bare gårder her oppe og et par hus ellers, men her var veldig flott altså IR4

4.1.2 Ubåtbyen ("U-Stützpunkt Lager Prien")

Da 2. verdenskrig var kommet til Norge og tyskerne okkuperte landet og Bergen ble det forandringer også på Melkeplassen. Tyskerne trengte et passende sted å huse ubåtmannskapene sine, mens båtene deres var til reparasjon og utrustning for nye tokt. Den tyske ubåtdivisjonen var en utsatt gruppe og var den våpengreinen som hadde størst frafall under krigen. Derfor skulle mannskapene deres ha det bedre enn andre militære. Melkeplassen ble sett på som et egnet sted med passelig kjøreavstand fra ubåtbunkersene på Laksevåg, i tillegg hadde stedet en fin beliggenhet med god utsikt og naturlige omgivelser. Det var viktig at det også skulle være gode forlegninger for soldatene. Forlegningene som ble bygget var derfor av bedre standard enn vanlig, selv om det var brakker som ble bygd. Til offiserene ble det bygget egne hus. Det vokste etter hvert opp et særegent nærområde som huset over 1500 mann. Melkeplassen ble nå kalt "U-Stützpunkt Lager Prien" oppkalt etter en kjent tysk ubåtkaptein fra 2. verdenskrig. Flere kalte dette "nye" Melkeplassen for "brakkebyen". Kommer du oppover Øvre Fyllingsvei mot Melkeplassen, vil du passere Øvre Fyllingsvei 37, som Bergen kommune disponerer i dag.

Foto 1. "Wohnbaracke fur Kraftfahrer"

Denne, nå gule, kontorbygningen var en gang "Wohnbaracke für Kraftfahrer" (foto 1), eller brakke for sjåførere i "Kriegsmarines" motortransport-avdeling. De tilhørende garasjene er der også den dag i dag.

Foto 2. Garasjene til "Kriegsmarines" motortransport-avdeling

I tillegg til dette skulle det også være gode tilbud og tjenester. Det ble konstruert skytebaner, feltlasarett, de hadde egen tannlege, eget sykehus, egen kino m.m.

Melkeplassen ble under krigen et slags Håkonsvern i miniatyr. OR2

På slutten av og etter krigen tok engelskmennene over Melkeplassen, og mange tyskere ble værende som krigsfanger en kort stund. Etter at tyskerne hadde trukket seg tilbake, flyttet engelske offiserer og deres offisersfruer inn på Melkeplassen.

4.1.3 Det beryktede Melkeplassen

Engelskmennene bodde en stund på Melkeplassen etter krigen, helt til kommunen kom inn i bildet og fikk rekvirert flere og flere av bygningene som var bygget under krigen. Disse overtakelsene var svært gunstige for kommunen.

Bergen fikk jo en gavepakke med hensyn til hus då når tyskerne trakk seg ut. OR2

Det var jo på mange måter tyskerne som startet hele denne her infrastrukturen på Melkeplassen. Altså, de gjorde jo alt, de la jo alt fra rør til elektriker og dill og dall sant, så det var jo egentlig duk og dekket bord når nordmennene tok over. OR2

Kommunen hadde behov for boliger til vanskeligstilte mennesker, og de såg potensialet i å bruke forlegningene fra krigen. Samtidig med kommunens rekvirering av forlegninger, begynte det etter hvert å komme et relativt jevnt tilsig av boliger på Melkeplassen. Fra 1950-tallet og frem til i dag har det blitt bygget både blokker, eneboliger og rekkehus.

Foto 3. Ulike boligtyper på Melkeplassen

Laksevåg har fra gammelt av vært et område preget av industri. En stor del av boligene på Melkeplassen har derfor, i tillegg til mange vanskeligstilte i de kommunale boligene, huset arbeidsfolk med tilhørende mengder rus og slåssing. Slik ble Melkeplassen et beryktet område der man hadde en oppsamling av mennesker som hadde tilbøyeligheter til å skape bråk.

Melkeplassen var nesten litt myteomspunnet etter hvert for mye slåssing og tøft miljø. I1

På hver tilstelning, eller dans i den gamle turnhallen (der det nå ligger et boligkompleks) var det alltid slåssing. I1

I de kommunale boligene skuflet kommunen inn narkomane og fyllikere til alle naboers store frustrasjon, det var tungt klientell som var samlet her. I tillegg tiltrakk miljøet her oppe prostituerte, det var rett og slett virkelig ille. I1

Etter hvert som årene gikk og det kom flere boligtyper med andre typer beboere, fikk man en større diversitet av mennesker på Melkeplassen. Men fremdeles var det problemer og bråk

tilknyttet mange beboere, noe som også var med å opprettholde det stigmaet som etter hvert hadde blitt knyttet til stedet.

Det at Melkeklassen var et problemfylt område og hadde vært det i lang tid, var den viktigste årsaken til at kommunen satte i gang tiltak for å motvirke dette. Utover på 90-tallet, etter at ”Prosjekt Melkeklassen” var satt i gang, såg man tegn til bedring. Hva ”Prosjekt-Melkeklassen var for noe og hva som ble gjort for å bedre tilstanden på stedet, og virkningene av dette, kommer jeg inn på i analysedelen.

4.1.4 Mot dagens fysiske miljø

Området og særlig nærområdene til de kommunale boligene har frem til begynnelsen på 90-tallet vært preget av dårlig skjøtsel. Beboerundersøkelser har vist at også leietakerne har vært opptatt av dette. Leieboerne var mest opptatt av dårlig isolering og manglende ytre vedlikehold på bygninger og utearealer. Man kan si at et slikt manglende vedlikehold har preget det estetiske inntrykket av Melkeklassen.

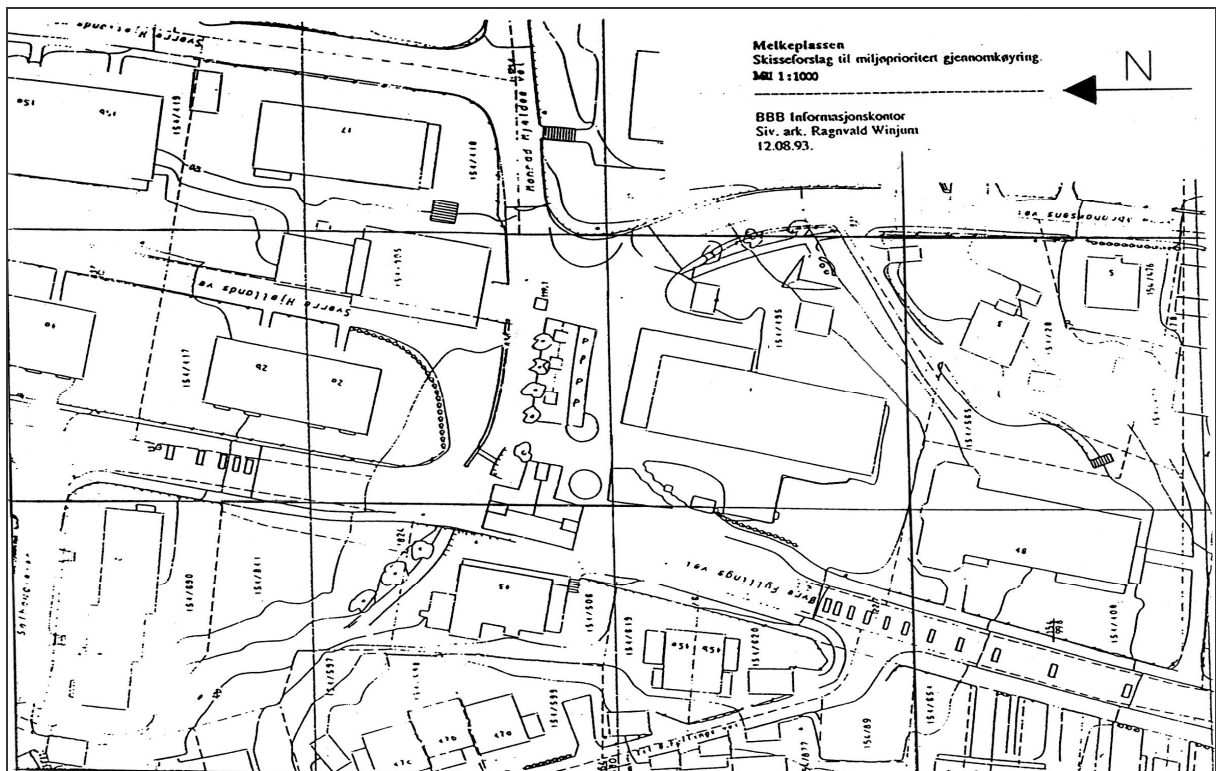
Selv om Melkeklassen ligger i naturskjønne omgivelser og med gode muligheter for friluftsliv i forbindelse med nærhet til fjellområder, har dette vært naturressurser som ikke er godt nok tilrettelagt for bruk og naturopplevelser. Tilgroddhet og manglende turstier gjorde tidligere at bare de mest føre kunne benytte seg av disse ressursene. Generell opprydning og beskjæring/klipping ble i begynnelsen på nitti - tallet sett på som egnete oppgaver både for sysselsettingsgrupper og dugnad. Og i dette mente man at det lå gode muligheter for å aktivisere flere grupper og enkeltpersoner i det å være med å utvikle og ta ansvar for eget nærmiljø. I forbindelse med rehabiliteringsarbeidet knyttet til de kommunale boligene midt på 90-tallet ble hovedvekten lagt på boligene, men det ble også lagt vekt på å bedre utendørsområdene. Tanken var at en mer helhetlig løsning som omfatter hele Melkeklassen ville ha god innvirkning på prosjektets influensområde.

Dårlige trafikale løsninger representerte også en utfordring i området. Særlig inngangspartiet til Melkeklassen representerte en slik utfordring med en uoversiktlig og farlig trafikk løsning.

Foto 4. Modell av området rundt innkjørsel til Monrad Mjeldes Vei (1993)

Videre ble opprustning og etablering av fortau og bedre skiller mellom fotgjengeroverganger og vei sett på som sentrale oppgaver. Parkeringsbildet var uoversiktlig og en bedre organisering av dette var viktige oppgaver. Et skisseforslag til miljøprioritert gjennomkjøring ble lagt fram:

Figur 12. Skisseforslag til miljøprioritert gjennomkjøring 1:1000 (BBB, 1993)

Fra gammelt av har det vært naturlige stier som krysser gjennom området, blant annet var der før midten av 90 - tallet en delvis gjengrodd sti fra Kirkebukten opp til Damsgårdsfjellet. Denne stien ble vitalisert og i tillegg sett i sammenheng med et planutkast for Kirkebukten - området.

På bakgrunn av momenter over kan man også si at fra gammelt av har Melkeplassen hatt en utypisk historisk utvikling. Imidlertid kan dagens Melkeplassen også betraktes som en utypisk plass i Bergen.

4.2 Melkeplassen som et utypisk nærområde i Bergen

4.2.1 Bolig, beliggenhet og fysiske forhold i nabolaget

Figur 13. Melkeplassens beliggenhet, egen revidering (kilde: www.bergen.kommune.no)

Som en kan se av kartet (figur 13) kan man si at Melkeplassen gjerne har en utypisk **beliggenhet** i Bergen. Det ligger avskåret fra bykjernen både fysisk og utsiktsmessig. Sikten begrenser seg til deler av Laksevåg, byfjorden, Løvstakken og Damsgårdsfjellet, og av figuren

ser en at det ligger ca.200-300 meter over havnivå. Boliger som ligger riktig plassert, har utsikt ut mot byfjorden.

Foto 5. Melkeplassens beliggenhet

Foto 6. Melkeplassens beliggenhet

Det virker som beliggenheten også er viktig for folks tanker om Melkeplassen. Dagligtalen til folk kan i hvert fall tyde på dette. Alle jeg snakket med om Melkeplassen brukte begrep som ”her oppe” og ”der oppe” når de snakket om Melkeplassen.

”det e jo så utbygd her oppe atte no e det vel ikkje plass til noe mer i selveste gryten her oppe” OR5

”men der bodde en del mennesker her oppe i disse husene som virkelig var presentable” IR1

Folk snakket også om Melkeplassen som et lite og annerledes sted i Bergen, og trekker frem ting som miljø, været og stillhet, i tillegg til den fysiske beliggenheten som årsaker til dette. Noen la vekt på at samtidig som Melkeplassen ligger såpass nært bykjernen (figur 14) og kommunikasjonsforbindelsene er gode, så setter de pris på beliggenheten som gir ly for støy fra byen, og friskere luft.

”miljømessig vil eg si det er en fordel å bo på Melkeplassen for noen ganger når det er vinter og du ser ned på by'n og så ser du at der ligger ”smoggen”, mens vi bor såpass høyt at vi ikke får noe særlig av det”. OR1

Figur 14. Melkeplassen og bykjernen (i grått), egen revidering (www.bergen.kommune)

”eg må si fordelene for oss på Melkeplassen, ja det er faktisk ganske mange fordi at uansett hvilken side av fjellet vi detter ned på så e vi i en eller annen sentrumsdel: sentrum - Laksevåg, sentrum - by'n eller sentrum - Fyllingsdalen. Altså man bor så sentralt at det er helt kjempeknall, og så bor vi såpass oppe i høyden at det e en stillhet og frisk luft og tjo og hei”. OR2

Men det var ikke alltid at folk synes det var like fint å bo ”her oppe”.

”Når du først bor i byen så savner jeg det derre med å kunne ha litt utsikt, litt lys, det blir fort mørkt på grunn av fjellene på hver side og sånn. Hadde vi bodd litt borte i kanten så hadde det vært litt bedre tror jeg, men det blir fryktelig fort mørkt her oppe hos oss”. OR3

”Jeg savner litt lys her oppe om vinteren når det er mørketid. Hvis du har en stor himmel foran deg og kan se noen stjerner foran deg og det er et sånt spill, altså mørke er ikke nødvendigvis mørke, men her på Melkeplassen synes jeg det er mørkt. Det hjelper jo litt på med gatelys, men noen ganger så får du en litt sånn frihetsfølelse når du kommer kjørende

nedover og kan se fjorden, og spesielt når du har hatt sånne tunge høst- og vinter – dager og det har vart i noen uker og tåken ligger langt nedover fjellene som et slags lokk så ser jeg at de som bor lengre nede under tåken har litt mer utsikt og har større variasjoner, men oppe hos oss er det det samme hele tiden kan du si”. OR1

Som nevnt er det på Melkeplassen forskjellige typer **bygninger**. Men i forhold til mange andre bynære områder i Bergen er det flere eldre bygninger på Melkeplassen. De fleste jeg snakket med på Melkeplassen hadde funnet seg til ro med at det er en del gamle bygninger der og få klagde på dette. Men noen respondenter var redd for inntrykket noen av bygningene kunne gi utenforstående.

”Eg ville sprengt vekk disse blokkene som står her og bygd opp litt mer moderne. Og så ville eg ha revet de tyskerbrakkene som er nede ved veien fordi at de danner et sånt inntrykk, eller du danner deg et sånt inntrykk når du kommer kjørende at her begynner elendigheten. Jeg ville bygd opp litt andre ting som ikkje signaliserer at her...”. OR2

I IKUBB-rapporten (vedlegg: 7.4 IKUBB) kommer det frem at en andel på over 80% av beboerne er svært eller ganske fornøyd med **fysiske forhold** i nabolaget der de bor. Av dem som har svart oppgir 60% at det er gjort fysiske forbedringer i løpet av de siste 5 årene, og 75% mener at det er behov for mer opprustning. IKUBB-undersøkelsen frembringer kommentarer om fysiske forhold som blant annet retter seg mot opprusting av nye områder til ulike formål; lekeområder, parkeringsplasser, enkle tiltak som utplassering av flere bosspann og benker i tilknytning til uteområder, og mer komplekse forhold som at det drives hærverk på fellesareal, eller sjenerende støy fra fellesareal, og konflikter mellom barn/voksne/eldre i bruken av fellesområder. Slike kommentarer stemmer overens med flere av mine respondenters utsagn.

“det skulle vært litt mer benker og de skulle komt og ordnet benker. Det e jo ungdommen som har gjort det, de tar det fredagskvelden og lørdagskvelden og ødelegger benkene så no e det ingen benker å sitte på”. IR5

”det ser jo ut som en svinesti lenger nede (Sverre Hjetlandsvei). De har jo plantet ned store trær lenger nede og der har de klart å knekket ned store greiner og benkene som har blitt satt

ut...ungdommene sitter ikkje på de, de må stå på de eller sitte på rygstøtten. No er det også to benker som e vekke”. IR4

”det skulle jo vært flere bosspann. Av og til ligger det jo å flyter her oppe”. IR3

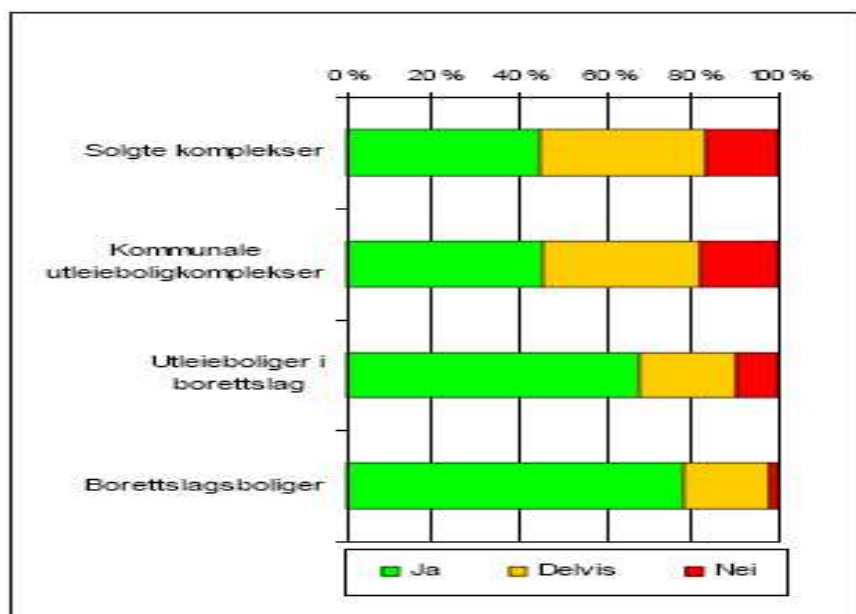
”Det er jo klart at når du ligger å sover med vinduet åpent så hører du jo en del bråk utenfra av og til. Og dette kommer jo stort sett fra de her oppe som ruser seg” IR2

Imidlertid fikk jeg svært få tilbakemeldinger fra mine respondenter i ikke-kommunale boliger om opprustning/utbygging av fellesarealer. Det kunne virke som de var mer fornøyd med forhold rundt sine fellesområder. Noen var imidlertid opptatt av parkeringsmuligheter.

”i området er det blitt så vannvittig med biler. Og det kommer nok flere også sånn som utviklingen er. Det er stappfullt her oppe og folk parkerer i hytt og pine og spesielt om vinteren så er det jo problematisk. Så dette er en ting jeg skulle ønsket man hadde sett litt på og gjort noe med, altså parkeringsmuligheter eller hvordan det skal gjøres med bilene her oppe” OR1

Selv om man kan si at de fleste synes **boligen** helt eller delvis tilfredsstillende husstandens behov så er det vanlig at det til dels er store forskjeller i grad av tilfredshet mellom beboere i borettslagsboliger og beboere i utleiekomplekser. Generelle undersøkelser (IKUBB) fra andre områder i Bergen viser også dette:

Synes du at boligen tilfredsstiller husstandens behov?

**Figur 15. Bolig og husstandens behov (IKUBB: Norconsult 2003)
(Gjelder ikke Melkeklassen)**

En kan ut fra mine intervju anta at slik statistikk også vil gjelde for Melkeklassen.

”Standarden e jo komt seg etter at det ble rehabilitert rundt 1995. Vi fikk for eksempel nytt og flott bad og nytt kjøkken. Selv om leien omtrent har steget til det dobbelte”.IR5

”Vi er fornøyde med å bo her oppe, og standarden e det ingenting å si på altså. Vi har det meste av det vi trenger vi”. OR5

”Fremdeles er det mye med boligen som kunne vært rettet på, men eg skakje klage”. IR2

”Vi har jo bygd her oppe sjøl, og fikk vel den standarden vi betalte for, men fornøyd e vi no i hvert fall uansett”.OR2

Forvaltere jeg snakket med fra både fra BBB og andre, hevder at et viktig aspekt med tanke på fysiske omgivelser og tilfredshet er at beboerne deres har et eierskapsforhold til sin egen bolig og tilhørende uteområder.

”Vi prøver å bevisstgjøre folk på at de ikkje skal drite i eget reir på en måte. Men det aller viktigste er at de fleste ikkje vil gjøre dette hvis.. altså de skjøtter sin egen leilighet hvis de får et forhold til den. Dette er noe vi prøver å jobbe mot” I7

Dette prøver de å jobbe mot ved å fokusere på oppussing og fornying av fasader og uteområder, og ved å satse på medvirkning, som jeg vil komme tilbake til i kapittel 6.

4.3 Boligpolitikk i Bergen og ”Bergensmodellen”

Samarbeid mellom private og offentlige aktører i Bergen ble videreutviklet i ”Bergensmodellen”. Modellen har gitt flere rimelige utleieboliger for unge i Bergen de senere årene, bl.a. i Nygårdsgaten og Daniel Hansensgate. Bergensmodellen innebar at det ble etablert et bindende samarbeid mellom kommunen og boligbyggelag for å lage et utleietilbud for målgruppen. At tilbudet var eksklusivt for målgruppen og at kommunen kunne disponere 25-30% av boligene til egne søkere, utgjorde grunnlaget for at prosjektet kunne få gunstig finansiering gjennom den tredje samhandlingsparten som var Husbanken.

Målsettingen for kommunale boligtiltak er at alle skal kunne disponere en god bolig i et godt bomiljø innenfor en utgiftsramme som står i rimelig forhold til inntekten. Dette betyr at kommunen må nytte ulike virkemidler, og flere innbyggere i Bergen vil først ha en tilfredsstillende boligsituasjon når boligtiltak og sosiale støtteordninger virker sammen. Boligtiltakene som kommunen råder over i forhold til vanskeligstilte er tildeling av utleiebolig, finansieringsløsninger og bostøtte.

Boligpolitikken i Bergen har siden tidlig på 90-tallet vektlagt at boliger til vanskeligstilte i stor grad skal integreres i ordinære bomiljø. Denne politikken har sitt utgangspunkt i statlige føringer som er nedfelt i flere stortingsmeldinger bl.a. St.meld.nr.14 (1994-95), Om levekår og boforhold i storbyene, St.meld.nr.49 (97-98), Om boligetablering for unge og vanskeligstilte, nr.50 (98-99), Utjammingsmeldinga og meldinger om Husbankens virksomhet. Det har vært gjennomført mange tiltak med sikte på integrering i storbyene de senere årene og Husbanken har vært en sentral aktør i dette arbeidet.

Bergen kommune eier mange leiligheter for fremleie i borettslag/boligbyggelag. Kommunen har også solgt ut hele utleiekompleks til boligbyggelag og beholdt tildelingsrett til en del av boligene. Dette har vært ledd i en langsiktig integreringsstrategi, beskrevet i kommunens boligmeldinger fra tidlig på 90-tallet og i en rekke bystyre-saker (bl.a. B-sak 090/93 og 119/95). Dette har imidlertid ikke vært tilfelle på Melkeplassen, det vil si, en har ikke satset på salg av de kommunale boligkompleksene.

4.3.1 Kommunale utleieboliger i Bergen

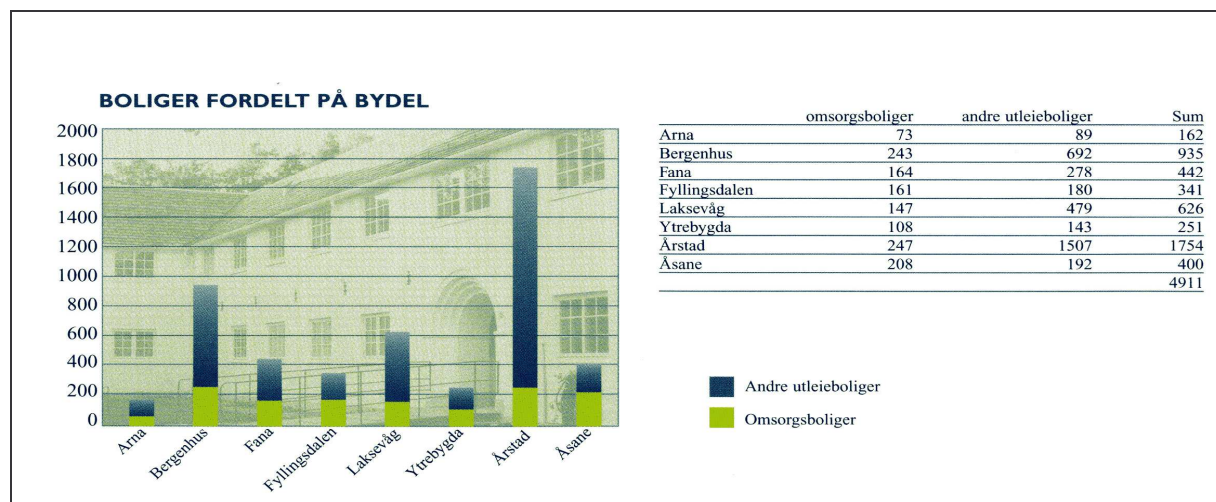
Kommunal utleiebolig er et tilbud til boligsøkere som ikke har økonomi til å kjøpe leilighet, og som faller utenfor det private utleiemarkedet. Bergen kommune råder i dag over ca.2900 ordinære utleieboliger. Kommunen disponerer også en rekke boliger til andre formål, for eksempel serviceboliger, trygdeboliger, MPU-boliger, som ikke regnes som utleieboliger i denne sammenhengen.

Den første kommunale satsing på bygging av boliger til utleie for vanskeligstilte i Bergen ble gjennomført i 1916-22, med bygging av til sammen 814 boliger. I 1950-årene ble det bygget eller rehabilitert mer enn 1300 boliger i regi av ulike kommunale boligselskap i forskjellige deler av byen og daværende nabokommuner.

Vanskelige sosiale forhold for unge i etableringsfasen gjorde at regjeringen våren 1987 etablerte en gunstig utleielåneordning. Dette gjorde det mulig for Bergen kommune på nytt å satse på bygging av utleieboliger. I perioden 1988-1990 ble det ferdigstilt, eller vedtatt ferdigstilt, til sammen 584 boliger i nye eller rehabiliterte bygg. I samme periode kjøpte kommunen nærmere 90 boliger i borettslag og sameier i nye boligprosjekt til bruk som utleieboliger.

Det kommunale foretaket "Bergen Bolig og Byfornyelse" (BBB) som i dag har ansvaret for forvaltning, drift, vedlikehold og utbygging/erwerb av utleieboliger, ble etablert i 1992. Siden BBB ble etablert har Bergen kommune hatt som en hovedstrategi å beholde vesentlige deler av de ordinære utleieboligene, samt selge en del av boligene til boligbyggelagene og foreta integrerte oppkjøp innenfor borettslagsboligmassen. I årene fram mot 1998 ble det solgt 692 boliger; de fleste til boligbyggelagene, men også noen til Studentsamskipnaden i Bergen og andre aktører. Der hvor boligbyggelagene kjøpte, beholdt kommunen tildelingsretten til mellom 25 og 30 prosent av boligene, slik at den reelle reduksjonen i antall utleieboliger ble

noe mindre enn salget skulle tilsi. Likevel ble tallet på kommunale utleieboliger redusert i denne perioden. Laksevåg er en av bydelene med flest bbb-boliger. Årstad bydel har flest slike boliger og de er konsentrert til Løvstakksiden, dvs. rimelig tett på Melkeplassen. Den største konsentrasjon av BBB-boliger er samlet i området fra Melkeplassen til Danmarks plass.

Figur 16. BBB-boliger fordelt etter bydel (kilde: BBB`s årsrapport 2003)

De senere årene har antall kommunale utleieboliger holdt seg noenlunde konstant eller økt litt. De fleste utleieboligene er lokalisert i de sentrumsnære bydelene. Hele 50% av boligene ligger i Årstad bydel, mens 20% ligger i Bergenhus bydel. Laksevåg har også en relativt stor andel med sine 10%. Over 60% av boligene er eldre enn 40 år og befinner seg i bydelene nærmest sentrum. Nybyggene ligger i Arna, Åsane, Fana og Ytrebygda. Nesten halvparten av boligene er 1 eller 2-romsleiligheter. I overkant av 10% er 4-roms eller større.

Tildeling av kommunal utleiebolig gjøres av boligetaten. Hovedregelen ved tildeling er tidsavgrenset leieavtale på tre år. Tildeling skjer kontinuerlig etter hvert som boliger blir ledige og gjøres på bakgrunn av innkomne søknader som oppfyller vedtatte kriterier. Husstander med barn prioriteres. Antall boligsøkere og andel av disse som oppfyller tildelingskriteriene, varierer fra år til år. De siste fem årene har det i gjennomsnitt vært registrert ca.1300 boligsøkere årlig (inkludert søknader om boligbytte). I gjennomsnitt har bare ca.550 av søkerne oppfylt kriteriene, og det er til en hver tid ca.600 søkere som venter på å få tildelt en bolig, og i 2003 fikk til sammen 613 tilbud om en bolig. (Boligmeldingen 2003)

Ventetid i boligkø er noe som betyr mye for boligsøkere og dette er følgelig også et viktig tema i denne sammenheng. I 2003 fikk 56% bolig etter ventetid under 1 år, 36% av disse innen 6 måneder og 23% i løpet av 3 måneder.

Totalt bor det omkring 3000 husstander (anslagsvis 5000 personer) i utleieboligene. Ca. 2000 husstander bor i leide omsorgsboliger, dvs. trygde- og serviceboliger, boliger for psykisk utviklingshemmede og lignende. 8 av 10 leietagere er enten enslige eller eneforsørgere. Andelen leietagere over 67 år er minkende. Antall personer med innvandrerbakgrunn har økt. De siste årene har hver fjerde bolig blitt tildelt innvandrere eller flyktninger. 70% av beboerne har sosialstønad eller trygd som hovedinntektskilde, mens bare 16% har arbeidsinntekt (Boligmeldingen 2003).

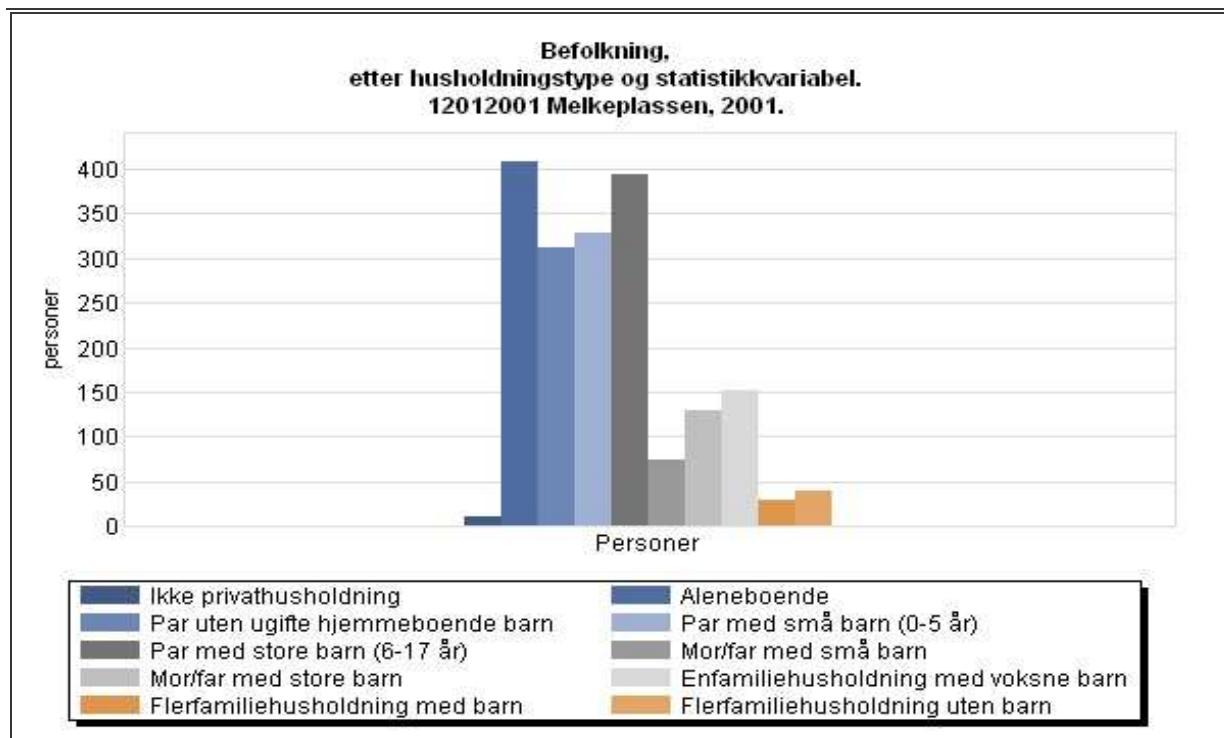
I takt med omsorgsreformene, samfunnsutviklingen og fortsatt mottak av flyktninger, stilles det nå helt andre krav enn tidligere til oppgaven som husvert for kommunens vanskeligstilte leietagere.

Oppgaven med å tilby nye leietagergrupper en god bolig i et godt bomiljø fordrer økt kapasitet og økt kompetanse. De siste årene har en derfor satt i gang flere forsøksprosjekter der husvertrollen er blitt styrket ved tilførsel av egne bomiljøstillinger. Erfaringene med dette har vært positive.

4.3.2 Kommunale boliger og det sosiale bomiljøet på Melkeplassen

Kommunens boliger, 141 leiligheter fordelt på 18 bygninger, skilte seg på tidlig nittitalt generelt sett ut som de desidert dårligste på Melkeplassen. Bygningene var i variert stand og flere hus var ved å forfalle.

Beboersammensetningen i de kommunale boligene var tidligere lite variert og eldre mennesker utgjorde hovedgruppen av beboerne. Fra 10-15 år siden og fremover fikk området en tilvekst av boliger både ved Hamrehaugen, Klauvsteinen og ved Riplegården. I forbindelse med denne utbyggingen er det kommet til et økt antall småbarnsfamilier slik at barnetallet har økt betraktelig. Eksempelvis har Damsgård skole som på tidlig nittitalt hadde rundt 280 elever hatt en økning til rundt 500 i dag. Dette har for øvrig også sammenheng med at 6-åringene kom inn i skolen. Man har også fått en mer variert beboersammensetning de siste 10 årene.

Figur 17. Befolkning, etter husholdningstype og statistikkvariabel, egen revidering, Melkeplassen 2001 (SSB 2005)

Melkeplassen er et boområde med sterke tradisjoner og historie. Nybygging og nyetablering i Riplegården og i Klauvsteinen bl.a. har gitt hele området utfordringer. Tilveksten av barnefamilier har vært stor i dette området i senere tid, og stiller krav til kvaliteter ved området Melkeplassen som oppvekstmiljø. Beboersammensetningen i de kommunale boligene kan virke tilfeldig og har gitt uheldige konflikter i miljøet og for den enkelte. Det er en utfordring for den kommunale innsatsen i området å utvikle gode metoder for å bedre miljøet i den kommunale boligmassen i området.

Hovedvekten av leietakerne i de kommunale boligene var lenge mennesker over 60 år og de hadde bodd lenge på Melkeplassen. Flere av disse ble tildelt kommunal leilighet som erstatning for egen tapt bolig i forbindelse med krigshandlinger på Laksevåg. For disse ble den negative utviklingen av miljøet, samt dårlig skjøtsel og vedlikehold fra kommunen sin side, en kilde til mistriivsel.

Et problem i bomiljøet er en relativt liten andel leietakere med store problemer knyttet til egen livssituasjon. Mye av dette har forbedret seg siste tiåret, men det er fremdeles utfordringer å ta tak i. Problemene kommer til uttrykk gjennom stort rusmiddelforbruk, forbruk av narkotiske

stoffer og problemer relatert til dette som vold, trusler, hærverk og generell uro. Noe av dette gjenspeiles i avisartikler (vedlegg: 7.4) Hovedvekten av disse leietakerne har alder på mellom 25 og 45 år, denne aldersgruppen er overrepresentert i området, sett i forhold til andre bomiljø. Dette sett i sammenheng med at bare ca.20% av beboerne er i lønnet arbeid, kan indikere vanskelige levekår for mange. En hovedutfordring har i denne sammenheng vært for kommunen å gå nøye gjennom beboersammensetning og prøve å legge til rette for mer variert beboersammensetning der også barnefamilier kan finne sin plass og at de eldre beboerne får en økt trygghet i sin hverdag.

V. ANALYSE

5.a EKSKLUSJONSPROSESSER OG SEGREGASJON

(ANALYSEDEL 1)

5.1 Innledning

For å nærme meg **konsekvenser** av bypolitikken for mennesker på Melkeplassen, delte jeg hovedproblemstillingen i to deler (se figur 3). Jeg må undersøke hva bypolitikken kan være, og hvilke betydning menneskene og stedet Melkeplassen, eller egenarter ved stedet, har å si for denne. Egenarter ved Melkeplassen blir skilt ut ved å fokusere på ”del 2” (ibid). Jeg bør dermed tilegne meg erfaringer som kunne si noe om Melkeplassen er et **utsatt område** der det foregår **ekskludering/inkludering av mennesker**. For å undersøke dette fokuserer jeg på sosial kapital gjennom fokus på sosiale nettverk (UP 1) og tilknyttede medvirkningsmuligheter (UP 2). Funksjonen til ”del 1” (ibid), om **bypolitikken**, er å si noe om hvilke konkrete tiltak som ble foretatt (UP 3) på bakgrunn av Melkeplassenprosjektet og hvordan forvaltningsmekanismer og arbeidsmåter var (UP 4). I dette første analysekapitlet (5.a) diskuterer jeg eksklusjonsprosesser på Melkeplassen, altså UP1 og UP2. I neste analyse del (5.b) diskuterer jeg bypolitikk for Melkeplassen, UP3 og UP4.

En viktig innfallsvinkel jeg benytter meg av er å studere ulike folks utsagn og meninger om stedet Melkeplassen. Melkeplassen blir et fokus for romlige oppfatninger. Et kjernepunkt er **hvordan Melkeplassen virker inn på ulike mennesker og hvordan de er med på utformingen av Melkeplassen** (se kapittel 2.1). Dette er med å påvirke hvordan folk ser på hverdagen sin på Melkeplassen og hvilke holdninger mennesker utenfra innehar? Som nevnt i metoddelen skiller jeg ut 3 ”grupper” mennesker (kommunale beboere (IR), ikke-kommunale beboere (OR) og forvaltere (I)) med ulik tilknytning til Melkeplassen, noe som kan være med å gjenspeile ulike **livs-verdener** på Melkeplassene, og derav ulike oppfatninger og tanker om stedet.

”Eg syns det er greit her oppe eg. Og dette med fyll og sånne ting. Du kan ikkje stoppe det”

IR2

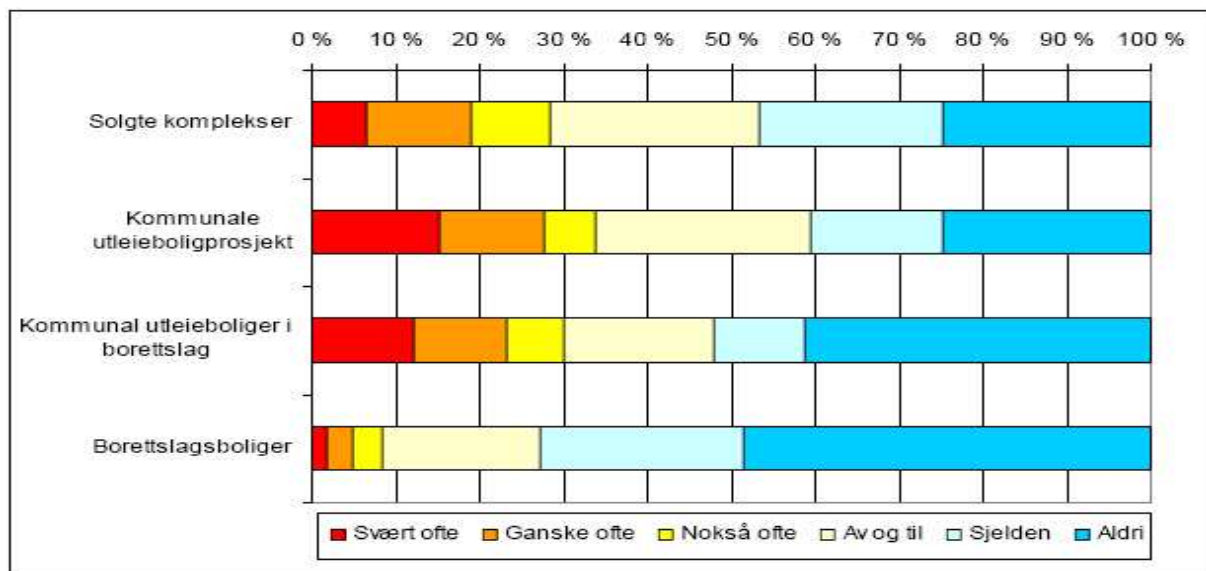
”Miljøet i dag er jo mye bedre i dag enn det var for 25-30 år siden. Så blir det ikke verre enn det er nå så tror jeg at det kommer til å gå bra” IR1

Folk har forskjellig bakgrunn og forutsetninger for sine holdninger til sted. Begrep om kulturell bakgrunn, religion, økonomi, interesser, alder, kjønn, hvor lenge en har bodd på stedet osv. kan alle være variabler som vil være med å påvirke folks tanker om stedet en bor. **Trivsel** kan være en viktig holdningsdynamo. Som et bakgrunnstappe for å diskutere eventuelle eksklusjonsprosesser på Melkeplassen fokuserer jeg først på folks trivsel gjennom å se på deres meninger om fysiske -og sosiale forhold og trygghet i nabolaget, eller **sosio-romlige fenomen** (se kapittel 2.2.3). Mitt fokus er ulike boområder på Melkeplassen, slik sett følger jeg også vanlig praksis med å bruke **nabolag og bolig som romlig skala** for de sosio-romlige fenomenene.

Trivsel og trygghet

Det er klart at de fysiske forholdene både i omgivelsene og boligene er viktig for trivsel i et nabolag, men undersøkelser viser også at det viktigste for trivsel, uansett boligtype du bor i, er at nabolaget er trygt.

Ønsker du å flytte på grunn av manglende trivsel?

Figur 18. Trivsel og flytteønsker (IKUBB: Norconsult 2003) (Gjelder ikke Melkeplassen)

På Melkeplassen fikk jeg inntrykk av at folk generelt sett følte seg trygge, men noen av de som bodde i de kommunale utleieboligkompleksene gav uttrykk for at de følte seg utrygg av og til. Folk i kommunale boliger som hadde bodd på Melkeplassen lenge fortalte meg at forholdene var verre før, og at det nå føltes tryggere der. Allikevel var det episoder (vedlegg: 7.4 Avisartikler) innimellom som gjorde at de følte seg utrygge.

På Melkeplassen finnes det en del personer med tunge rusproblemer. Det foregår også en del trafikk i forbindelse med kjøp/salg av narkotika og hjemmebrent. Noen beboere tiltrekker seg visse typer mennesker som ofte gjør at folk i nabolaget føler seg utrygge. Samtlige av ”insidersene” (IR) oppgir at de av og til opplever **alkoholikere** som sjenerende. Det skal imidlertid nevnes at de fleste påpeker at de ikke ser de som en trussel, men mer som sjenerende og irriterende. De **narkomane** i området ble imidlertid av noen sett på som en trussel. Her ble det påpekt at usikkerheten i det at man ikke vet ”hva de har tatt” eller ”hva de går på” virker mer negativt inn på trygghetsfølelsen enn ravende alkoholikere.

”Eg må si at eg ikkje stoler helt på de som går på ”nark”, for du vet aldri ka de har tatt og ka du kan komme opp i” IR3

”Alkoholikerne e stort sett harmløse og støyer litt av og til, men de som bruker narko e det litt verre med, de kan være desperate og de stoler vi ikkje på” OR6

”Alkoholikerne, nei de e lettere, vi bryr oss ikkje om de” IR5

Når jeg har snakket med folk som ikke er fra Melkeplassen nevner de at de hører om **ungdomsgjengen** ved prix-butikken på Melkeplassen. Folk på Melkeplassen har også lagt merke til at ungdommer samler seg ved prisen.

”De samler seg ofte på benkene ved prisen. Eg tror de mangler fritidstilbud. Du vet, hvis du ikkje liker fotball, så ekje det mange alternativer” IR4

”De ødelegger benkene, de knekker trebordene på de, sånn at det ikkje går an å sitte der for andre” IR3

”Håper ikkje at våre unger kommer til å bli hengende nede på prisen..det er litt sånn derre noe som går igjen fordi at det er ikke så vanskelig å se at du har et ungdomsmiljø der som kanskje ikkje er av det beste” OR2

Som nevnt over var det også misfornøydheth med ungdommens bruk og hærverk av benkene. Ingen av de jeg snakket med la imidlertid vekt på at dette hadde noe å si for deres følelse av trygghet i området. De var mer opptatt av hva det ungdommene gjorde hadde å si for trivselen i nærområdet og av hvorfor de gjorde dette.

”Det er veldig mye ungdommer her. Det er gjenger. Og de gjør jo ofte litt ugagn sånn som ungdom gjør, og i hvert fall hvis ikkje de har noe å ta seg te” IR5

”Ungdommene er i det hele tatt blitt frekkere, og så er de begynt tigge. Nede på butikken så kommer de å spør om penger til det ene og det andre. Det er akkurat som om de er blitt frekkere i måten å være på. Det er kanskje en generell samfunnstendens men det er ikkje noe trivelig, og vi skulle jo forsøkt å dempe dette her men, det er jo og foreldre sitt ansvar” IR4

Kommentarer om innvandrere

De fleste jeg snakket med om innvandrere (både IR og OR) hadde få innvendinger mot innvandrere i området utenom noen språkproblemer av og til. En eldre respondent var veldig fornøyd med sine innvandrernaboer:

..de to er noen skjønne mennesker altså. Når mannen min stod ute og spadet snø gikk hun innvandrersfruen bort og tok spaden i fra han og begynte å spade...hun er helt unik, hun er det beste mennesket i hele dette huset IR1

Et par kommentarer fra IR, handler imidlertid om misfornøydheth med innvandrerne i nabolaget. Det er ikke en spesielt stor andel innvandrere på Melkeplassen sammenlignet med andre nærområder i Bergen som har mange kommunale boliger. Disse kommentarene gikk for så vidt heller ikke på antallet, men på kulturforskjeller.

Av og til lukter det jo over hele gangen her, ja de skakje få komme her å....IR6

Ulike generasjoner og trivsel

Det er flere beboere fra flere generasjoner i de kommunale boligene. De eldste som har bodd på Melkeplassen lengst blir stadig færre, mens yngre grupper (ikke-pensjonister) er økende. Jeg oppdaget uenighet og konflikter mellom de eldste og andre grupper. Flere kommentarer handlet om bruk og stell av fellesområder.

Det ser jo ut som en svinesti lenger nede, de har jo plantet ned store trær der nede, og det har jo ungdommene klart å knekket ned store greiner på. Og benkene som har blitt satt ut...ungdommene sitter ikkje på de, de må stå på de eller sitte på ryggstøtten IR8

Foto 7. Ødelagte benker ved prixbutikken

Stigmatiseringsproblematikk

Flere av de som ikke bodde i umiddelbar nærhet av de kommunale boligene hevder at ”episoder” og bråk fra alkoholikere og narkomane ikke hadde noe å si for deres trygghet. De fokuserte heller på all den negative omtalen og stigmatiseringen som kommer i kjølvannet av slike episoder. Som nevnt i teoridelen er stigmatisering ofte en del av eksklusjonsprosessene som foregår i utsatte strøk. Dette kommer jeg nærmere inn på i analysedelen i 5.1.1

Jeg avdekket tidligere redsler fra ”outsidersene” (OR) om at Melkeplassen skulle bli utsatt for stigmatisering på bakgrunn av ”episoder” i nærmiljøet. Denne redselen for stigmatisering av Melkeplassen fant jeg ikke hos IR. Eksempel på utsagn fra en OR som kunne tyde på stigmatiseringsfrykt er:

”Eg ville sprengt vekk disse blokkene som står her og bygd opp litt mer moderne, og så ville eg ha reve de tyskerbrakkene som er nede ved veien for at de danner et sånt inntrykk, eller du

danner deg et sånt inntrykk når du kommer kjørende at her begynner elendigheten. Jeg ville kanskje bygd opp litt andre ting som ikke signaliserer at her...” OR2

Kommunen fokuserer også på **stigmatiseringsproblematikken**. En del av arbeidet til kommunen med å skape gode bomiljø handler om å motarbeide stigmatisering av nærmiljø med flere kommunale boliger. På bakgrunn av sine erfaringer uttrykker forvaltere (I) frykt for negative effekter av stigmatisering.

”Hvis man skal bruke de kommunale boligene utelukkende til de aller mest vanskeligstilte vil man garantert få en stigmatisering av området og oppleve utstøtningsprosesser som kommer i kjølvannet av dette” I6

For å motarbeide stigmatisering av boområder fokuseres det på årsakene til stigmatisering. Som informanten min påpeker har kommunen erfart at områder der man har en opphopning av de aller mest vanskeligstilte ofte forbindes med en høy grad av stigmatisering. Og selv om kommunen vet at opphopninger av vanskeligstilte fører til stigmatisering, og vet hvilke tiltak de bør gjennomføre, så har de ofte ikke nok **midler** til å hindre dette. Her gjenspeiles et problem med ubalanse i tilgang og behov for boliger for vanskeligstilte, i tillegg til et behov for flere typer boliger.

”Tilgangen på kommunale boliger imøtekommer ikke behovene som kommunen opplever” I7

”Og vi vet jo at Melkeplassen er et stigmatisert område. Dette jobber vi med, men vi føler oss litt maktesløse av og til når vi ser at vi ikke kan gjøre nok, blant annet på grunn av prioriteringer og økonomi” I5

”Det vi kan bistå med det er å være med å prøve å fordele folk som har store problemer slik at det ikke blir for mange på et altfor lite område, selv om det ikke alltid er like lett å etterkomme fordi vi har så knapp tilgang på boliger” I4

At Melkeplassen tidligere har vært et stigmatisert område er det flere respondenter som gir uttrykk for.

Melkeklassen hadde jo et veldig dårlig rykte..vææeldig dårlig rykte..og eg må si at eg hadde panikk altså for å komme på Melkeklassen i det hele tatt for jeg kom fra et helt annet miljø
IR7

..i den tiden kunne du se fulle folk rave rundt omkring her, det kan du si har endret seg veldig mye IR5

kombinasjonen av mange arbeiderboliger og kommunale boliger gjorde sitt til at det ble mye bråk og tilhørende stigma tror eg OR2

Men finnes det fremdeles en stigmatisering av Melkeklassen? Henger slike gamle holdninger av Melkeklassen igjen? Folks bilde av Melkeklassen formes av den informasjon de til enhver tid har og får om Melkeklassen. Her spiller **media** en rolle.

”Eg må si det er veldig lite negativt eg har sett og hørt her oppe fra de som holder til i de ex-brakkene. Men altså man skulle tro når man leser avisene at det hang folk ut av vinduene hele tiden og ropte og skreik og lagde baluba sant, og at man ikkje kunne gå på prisen osv. Men man kan ikkje unngå å se når man er nede ved prisen at det er en del folk som ikkje har vært heldige i livet, du ser jo at de har hatt et tungt liv, og det er jo kanskje en god del øl som ligger i handleposen og den slags, men det er aldri noe trøbbel” OR1

”Bakdelene vil eg si er nok stort sett bare det vi leser i avisene for vi har for eksempel aldri vært plaget med noe sånn tyveri eller hærverk eller noe sånn ungdomsspetakkel her oppe. Og så er det jo sånn at vi leser i avisen den ene dagen at det har vært opplegg her oppe og slosskamp med kniv og. Men det er jo det som er så grådig dumt, fordi alle sammen tror det at Melkeklassen er et sånn derre spetakkelområde, men det er mye bedre enn ryktet, det vil eg påstå” OR2

”Ja du vet at en slosskamp kan jo ødelegge for årevis. Her oppe blir det jo stigmatisering selvfølgelig når det en sjelden gang skjer noe” IR2

Gjennom å søke på artikler fra 1990 og frem til i dag i Bergens Tidende som omhandler Melkeklassen, fant jeg at mange av disse handlet om problematiske forhold på Melkeklassen (Vedlegg: 7.4 Artikler og dokumenter). Det er klart at dette kan føre til stigmatisering blant

noen folk, men hvem og hvor mange dette gjelder er en for stor oppgave i denne sammenhengen. En indikator som kan gi en pekepinn på dette problemet er **taksten på boliger** på Melkeklassen. Det har vært prisstigninger på boliger på Melkeklassen som ellers i landet (vedlegg: 7.4 Avisartikler). Prisstigninger på boliger påvirkes av folks oppfatninger og eventuell stigmatisering av områder, slik at denne indikator tyder på at stigmatisering ikke er et stort problem.

”Melkeklassen er blitt et sånn derre sted der mye elendighet skjer. Men på en annen side: de som bruker å vite lite granne om et sted og om det er attraktivt eller ikke, det er takstmenn, og spør du ka taksten er på huset ditt så tar han hensyn til kor du bor i forhold til rykter og sånne ting. Vi har tatt en takst nesten hvert år på huset og det går stadig oppover. Og eg tror ikkje at dette kun skyldes markedsprisen. Men for å si det sånn hvis blokken her hadde vært kommunal så tror eg takstmannen ville tatt hensyn til det og så hadde taksten rast nedover. Men det bygges no her oppe allikevel. Folk bygger så lenge det er plass, de trækker inn boliger der det er plass. Mange av disse husene har ikkje utsikt heller, og de bor i en dump og lite sol osv. Men folk bygde der og de trives og har det så bra at solen skinner i hjertet dies i stedet og de har det jo så knas, smiler og er blid, og de også har gode takster. Så det er nok ikkje så elendig her oppe at takstmenn og meglere blir forskrekket. Men det er vel gjerne sånn at folk flest som ikkje engasjerer seg i andre bydeler de har vel ikkje et sånn derre supert inntrykk av Melkeklassen” OR2

Man ser altså at folk ikke vegrer seg for seg for å kjøpe bolig på Melkeklassen. Takstmenn sier også at etterspørselen etter boliger på Melkeklassen er like stor her som andre steder i Bergen. Kanskje folks oppfattelse av Melkeklassen er i ferd med å forandre seg, til tross for gamle holdninger og stadig nye artikler i avisene om negative hendelser.

5.2 Sosial kapital (del 1)

Som nevnt i 2.2.5 kan en måte å studere eksklusjonsprosesser som tar hensyn til egenarten til slike fenomen være å fokusere på sosial kapital- begrepet. Som nevnt i slutten av kapitalkapitlet (kapittel 2.3.1) vil min bruk av kapitalbegrepet dreie seg rundt: hvem som har kontakt med hverandre, hvor og i hvilke sammenhenger nettverk skapes og opprettholdes (UP1), hvilke makt som ligger i nettverkene og hvordan forvalterne fokuserer på kontakt

mellom beboere, og mellom beboerne og forvalterne selv (se intervjuguider og UP2). Jeg går nå først inn på en diskusjon rundt UP1:

Underproblemstilling 1: Hvordan er de sosiale nettverk blant beboere på Melkeplassen, og hvordan og hvor dannes og påvirkes de?

5.2.1 Sosiale nettverk, tilhørighet og nabokontakt

Området rundt prixbutikken på Melkeplassen har en høy andel av kommunale boliger. I øvre del av Melkeplassen er det stort sett borettslagsboliger og eneboliger. Vil hvor man bor på Melkeplassen ha noe å si for kontaktnettene til beboerne og deres følelse av tilhørighet?

I et nabolag er det naturlig å anta at man er tettere knyttet til mennesker i umiddelbar nærhet enn mennesker i andre deler av nærmiljøet. Gir det at man bor i et nabolag der det foregår bråk, vanskjøtsel og frykt er det grunn til å tro at dette i mindre grad stemmer? Ikke i følge flere eksempler fra NEHOM-undersøkelsen (www.NEHOM.com). Sosialklienter og arbeidsløse synes i de undersøkelsene ofte å ha tettere bånd rent lokalt enn andre. Alle de jeg snakket med i Sverre Hjetlands Vei og Monrad Mjeldes Vei oppga at de hadde både venner og bekjente i nabolaget og at de følte seg hjemme i nabolaget.

”Når det gjelder naboforhold her så må eg si at eg har jo stiftet bekjentskap med mange her og de har vært veldig greie og veldig kjekke naboer, ordensmennesker og” IR4

”Siden jeg jobber som tillitsvalgt her i nabolaget så har jeg jo kontakt med de fleste. Eg er på hils med alle vil eg si” IR2

Flere påpekte at det bodde flere i nabolaget som holdt seg mest for seg selv og som var ensomme. Flere av disse fantes blant alkoholikerne og de narkomane. Flere av de narkomane og alkoholikerne har også kontaktnett utenfor Melkeplassen, ofte i sentrum.

”Det er en del av de med rusproblemer som har ”nettverket” sitt i sentrum der de får tak i rusmidler. Ofte har en sett at de tar med seg omgangskretsen sin til leilighetene sine på Melkeplassen og fester eller doper seg. Da kan det utarte seg, og dette blir ikke godt mottatt av naboene” I1

”selv om vi bor i Bergen og Bergen er en stor by så blir det et lite sånn lokalsamfunn. Mest på godt. Hvis naboen skal ut å handle så spør vi om de kan passe ungene våres, og så gjør vi det og så er de hos oss i et par timer og så har vi deres unger et par timer. Litt sånn altså, men det er nok først og fremst i borettslaget” OR1

”i gata der vi bor et utrolig godt miljø. En gang i året har vi gatefest. Og på sommeren så griller vi ute, altså vi gjør en del ting sammen rett og slett. Og noen ganger hvis været er fint så skjer ting spontant” OR2

Imidlertid hadde flere av de med rusproblemer etter sigende også gode kontakter og venner lokalt på Melkeplassen, og ble gjerne ofte sett sammen med likesinnede i nabolaget. I og med at jeg har en relativt begrenset størrelse på intervjubasen min og at de med rusproblemer ikke inngikk i denne blir det ekstra vanskelig å se tendenser. Dersom en stoler på det som ble sagt om disse kan man anta at forskjeller i kontaktnett mellom ulike folk i ulike boliger er varierende. Slike variasjoner stemmer også med ”IKUBB-undersøkelsen” (vedlegg: 7.4 IKUBB).

Møteplasser

Det var ingen innen de to gruppene som oppga at noen fra den andre gruppen var en del av kontaktnettet deres. Men det var allikevel noen som hadde en hvis kontakt. Dette gjaldt foreldre som hadde barn. Her kunne de møtes gjennom barnas aktiviteter eller skolegang.

”Akkurat den delen av Melkeplassen der nede med bbb-husene har jeg ikke så mye kontakt med altså. Men jeg får høre litt gjennom min datter som går i klasse med noen som bor i den delen av Melkeplassen. Og jeg skjønner vel at de ungene har en litt annen livssituasjon enn en del av de andre som hun går i klasse med som bor et annet sted” OR1

”Det er nok de i borettslaget vi har mest kontakt med, men så har det blitt litt utvida nå fordi datteren vår blant annet har klassevenninner som bor her og der sant. Og så er hun på besøk eller så er de på besøk hos henne og så kommer vi naturligvis i kontakt med foreldrene og når vi da treffer så blir det at vi hilser og gjerne slår av en prat” OR2

”Hun går på Damsgård skole, men de hun går i klasse med bor på Melkeplassen. Kommunen har gjort det sånn at de hun går i klasse med er fra Melkeplassen stort sett alle. Og dette har gjort at vi har fått flere kontakter. Og masse trivelige folk” OR1

Det er bevisst strategi fra kommunen at foreldre som bor i samme område, får ungene sine i samme klasse. Målet er å bygge bro mellom sosiale skikt og hjelpe til med bygging av kontaktnett for unge og deres foreldre på Melkeplassen.

Fotballbanen på Melkeplassen kan også fungere som møteplass, og som generator av kontakter og forbindelser både for foreldre og barn.

Foto 8. Frøya sin fotballbane på Melkeplassen

”Jeg tror at Frøyabanen og Frøya er viktig for Melkeplassen og jeg ser at det å ha noe som skjer i nærmiljøet er viktig, fordi veldig fort så blir det sånn at man bor på Melkeplassen og så reiser man og tar med seg ungene ut på Laksevåg for eksempel for å være med på Turn, eller til by'n eller Fyllingsdalen. At du har et idrettslag, noe som knytter folk til Melkeplassen, det tror jeg er en viktig ting” OR1

”Frøya er så viktig for at da har du et tilbud på Melkeplassen. Det er viktig at det faktisk skjer noe i nærmiljøet eller lokalmiljøet. Jeg ser alle gutta og for så vidt også jentene oppi gata hos oss er med å spille fotball og dattera og er med og det er kjempestort å få lov til å være med” OR2

Imidlertid savner flere fritids - alternativer til fotballbanen.

”Man skulle hatt enda flere tilbud til ungdom” OR5

”Vi hadde jo en sånn driftig gutt oppi gaten hos oss som hadde lyst til å lage en sånn skaterampe. Og kommunen var oppe og kikket og det var veldig positivt og sånn. Men de fikk jo ikkje gjennomslag da til slutt. Selv om man hadde ideen så var ikkje viljen der fra de som kom fra bydelen” OR2

”Folk hakje noe sted å gjøre av seg i fritiden utenom å springe fra seg på Fotballbanen” OR3

Prixbutikken kan også være et naturlig møtested.

Foto 9. Prixbutikken sett fra Sverre Hjetlands vei

”Det er klart at i øvre delen av Melkeplassen så er det kanskje en annen type mennesker sånn sosialt sett, eller jeg mener ikke en annen type men kanskje en annen type mennesker. Men altså jeg tror prisen på en måte spiller en viktig rolle som et sånt samlingssted” OR1

Gjennom **dugnad** er det sannsynlig at folk blir bedre kjent med hverandre og utvikler sine sosiale nettverk. Etter mine intervju å dømme var dugnadsaktiviteten på Melkeplassen varierende fra nabolag til nabolag. Men jeg fikk inntrykk av at i de kommunale nærområdene var det dårlig oppmøte og vanskeligere å få med folk.

Foto 10. Dugnad i prosjektperioden

”Når vi har dugnad så er alle med hvis de har anledning” OR3

”Sånn som de var på 50- og 60 - tallet med Einar Gerhardsen og tjo og hei det fungerer jo ikkje i dag. I dag gruer man seg jo for dugnad. I dag e jo dugnad et sånn derre skremmeord. Og det ser du bare her også med de blokkene, de er jo private då, eller det er vel BOB som har disse, og der er det sånn at de som gjør dugnad får lønn fra en sånn dugnadskasse” OR2

”Av og til er det så gale med oppmøte at fellesoppgaver ikke taes” IR5

”Det er de samme som stiller opp hver gang, og det er ikke mange” IR3

”Det er jo fellesområder her som skal vedlikeholdes, men det er jo ingen som gjør noen ting. Det er meg som har gjort alt sånn her. Men du vet at så lenge de andre ser at andre gjør arbeidet så går de ikke ut” IR4

Hvorfor har dette vært et problem? De tillitsvalgte jeg snakket med fra de kommunale utleiekompleksene mente at folk ikke ville komme fordi de ikke fikk noe igjen for det:

”det var jo nåkken som fikk 30 kroner timen for dugnad her for en tid tilbake, og du vet då kom der veldig mange, og der ikkje var betaling, nei då stod vi akkurat som støtter der ute” IR2

Sambrukshuset er blitt en viktig møteplass for folk. Sambrukshuset var en viktig del av Melkeklassenprosjektet (vedlegg: 7.4 Prosjektplan) og ble i perioden 1993-95 til, etter ombygging av 3 leiligheter i Arne Abrahamsensvei 1 (se figur 10 (sambrukshuset)).

Foto 11. Ombygging til sambrukshus ("prixen" i forgrunnen)

I sambrukshuset foregår det mange aktiviteter og man har en rekke tilbud: det er kafètilbud, middagsservering, konfirmasjoner, fødselsdager, bryllupsdager m.m.. Huset er i hovedsak åpent for alle, men brukes mest av beboere i kommunale boliger.

de fleste brukerne kommer stort sett fra eldreboligene og de kommunale utleieboligene I1

Det er helt kjempebra å ha et sted der en kan samles og treffe venner og kjente IR8

Mer om hvordan kommunens arbeid er med på å påvirke nettverk på Melkeklassen og hvilke samarbeid og medbestemmelse nettverkene har muligheter for kommer jeg tilbake til i kapittel 5.2

5.3 Sosial kapital (del 2)

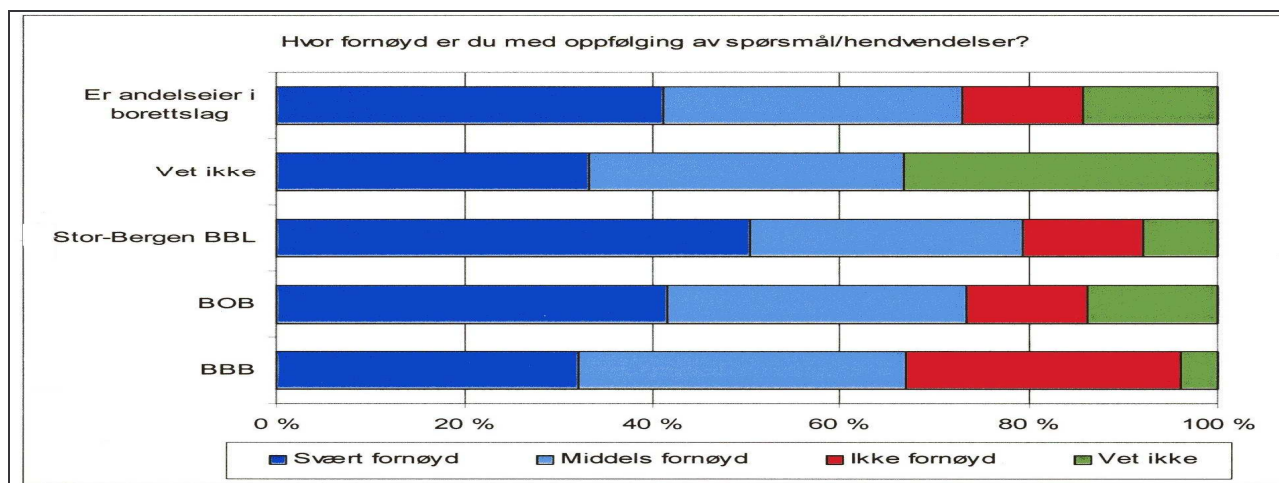
5.3.1 Beboernes medvirkning og makt

UP2: Hvilke muligheter for medbestemmelse og makt har beboerne i de tiltaksprosesser som er satt i verk?

Samtaleintervjuene viser at de kommunale beboerne ønsker tjenester med følgende kjennetegn: Oppsøkende, stabile, som behandler dem som et medmenneske, som forstår hva det vil si å ha angst/andre psykiske problemer og problemer med rus, som er tilgjengelige, og som gir en opplevelse av nærhet når brukerne føler behov for tjenestene. Brukernes bilde av hva som er gode tjenester til bostedsløse samsvarer med den beskrivelsen som tjenesteyterne gir. Samtidig legger flere av de offentlig ansatte fra samtaleintervjuene vekt også på andre (og antagelig for dem mer synlige) sider ved brukernes situasjon og behov – for eksempel det å sikre at de ikke lager kaos i leilighet, forebygger bråk i forhold til naboer, følge opp brukernes økonomi, følge brukerne til legebesøk, og sikre at brukeren møter til avtaler. Alle er svært negative til å bo i boligkompleks med stort innslag av personer med rusproblemer. Dette gjelder både for de brukere som er rusfrie i dag og de som er rusavhengige: Det er umulig å føle trygghet når de vet at det er mange som ruser seg i nærheten og det er mye uro. Det boligønsket de fleste har er å bo i sin egen leilighet.

Beboere og medbestemmelse

Figur 15 fra IKUBB-undersøkelsen viser at i forhold til BBB er beboerne i mindre grad enn andre fornøyd med blant annet oppfølging av henvendelser. Det var i tillegg misfornøydhet med oppfølging av husordensregler og vedlikehold på boligen blant annet. Men beboernes fornøydhet sier imidlertid ikke noe konkret om mulighetene som beboerne har for medbestemmelse.

**Figur 19. Fornøydhet med oppfølging av henvendelser (IKUBB: Norconsult 2003)
(Gjelder ikke Melkeklassen)**

Som jeg hevdet i 2.6.7 er effektiv forvaltningsmedvirkning i nabolag knyttet til å øke beboeres muligheter til å ytre seg og være deltagere i planlegging og nærmiljøløsninger. I Bergen har et slikt mål vært knyttet til prinsipp om medvirkning og medbestemmelse i planleggingsprosesser og forvaltningssituasjoner, både fra beboere i kommunale boliger og i andre typer boliger. I hvilken grad oppnår forvalterne denne målsetningen? Har sosiale nettverk på Melkeklassen makt til å få gjennomslag for sine synspunkt og til å generere forandringer?

Informasjonskontoret på Melkeklassen

I forbindelse med Melkeklassen-prosjektet etablerte BBB et eget informasjonskontor i Arne Abrahamsensvei. Kontoret ble bemannet med to prosjektmedarbeidere, og funksjonen deres skulle være å etablere kontakt med både kommunale beboere og andre, gi og motta informasjon, fange opp ønsker og ideer, og skape motivasjon og engasjement i forhold til prosjektet. Etter hvert såg man i tillegg et behov for en koordinator eller vaktmester for området. Koordinatoren hadde tilholdssted i ”områdebasen” sambrukslokalet, som beskrives senere. Funksjonene som ble knyttet til stillingen var mange: Å aktivisere beboere og brukere i arbeidet med vedlikehold av boliger, fysisk miljø og miljøforvaltning, samarbeide med og koordinere de ulike kommunalavdelingens innsats i området, utføre avgrensede vaktmesteroppgaver, utarbeide og følge opp handlingsplanen fra prosjektet i samarbeid med medvirkende kommunalavdelinger, og i tillegg ha driftsansvar for felleslokalene.

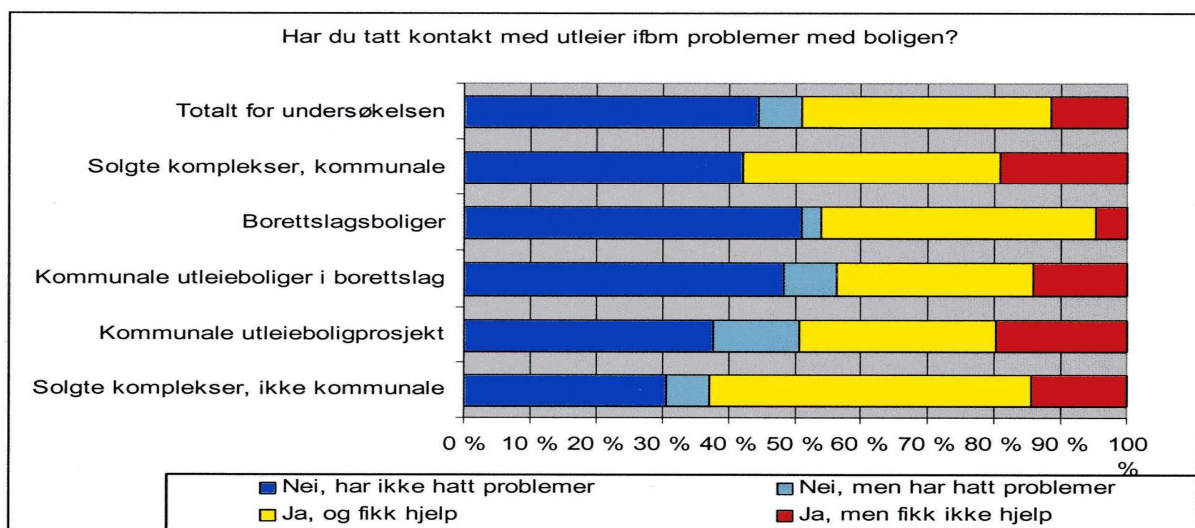
Påvirkningsfaktorer på nettverkene:

Ytringskanaler

Folk på Melkeplassen kan ytre sine synspunkt på forskjellige møter som høringer og nabolagsmøter i regi av de private boligbyggelagene eller BBB.

...”det viktigste prinsippet e at de har mulighet overfor kommunen å kanalisere sin frustrasjon og synspunkter” I2

De kan også sende brev, mail eller ringe og ta opp saker som fellesskapet er opptatt av. Dette er for øvrig noe som beboere kan gjøre som enkeltpersoner også (vedlegg: 7.4 Avisartikler - ”Bergensereren”). Alle jeg snakket med i både ikke-kommunale og kommunale boliger deltok på beboermøter. I undersøkelsen om boforhold og bokvalitet i Bergen, er det imidlertid beboere i borettslagsboliger som deltar i størst grad. Mange følte imidlertid at de ikke ble hørt, og som nevnt tidligere ble det fremhevet at det er problematisk med lang behandlingstid på klager. I følge kommunens undersøkelser (figur 16: IKUBB) er tendensen at andel som har hatt problemer med boligen og ikke fått hjelp størst i de kommunale utleieboligkompleksene (20%).

Figur 20. Kontakt med utleier i forbindelse bolig (IKUBB: Norconsult 2003)
(Gjelder ikke Melkeplassen)

Generelt sett stemmer mine observasjoner med IKUBB-undersøkelsen. Undersøkelsen finner at beboerne er i større grad fornøyd med boligbyggelagene som utleier. I forhold til BBB er

beboerne i mindre grad fornøyd med oppfølging av henvendelser, oppfølging av husordensregler og vedlikehold på boligen (vedlegg: 7.4 IKUBB).

I tillegg til de overfornevnte ”ytringskanalenene”, er det også mulig å snakke med bomiljøarbeidere og med tillitsvalgte tilknyttet området. Bomiljøarbeideren utfyller samme funksjon som den tidligere nevnte koordinatoren (”vaktmesteren”) for området. Tillitsvalgte og bomiljøarbeidere har to forskjellige funksjoner, med ulikt innhold og forankring. BBB sine tillitsvalgte er valgt blant beboerne i henhold til husleieloven, mens bomiljøarbeiderne er ansatt av BBB eller boligbyggelagene og er ikke leietakere. Leietakere i de kommunale utleieboligene er organisert i et tillitsvalgtsystem. Hvert boområde velger sine representanter som fungerer som bindeledd mellom beboerne og BBB i bomiljøspørsmål. BBB har ansatt 3 bomiljøarbeidere; en i hvert forvaltningsdistrikt.

”Før var det boligleder som tok seg av boligene, og med det menes driften av boligene. I og med at de som flyttet inn ble vanskeligere og vanskeligere å hankses med og at kombinasjonen av mennesker ble mer og mer usunn så ble det opprettet bomiljøarbeiderstillinger i 2001. Bomiljøleder har ikke bare ansvar for driften av boligene, men også for at nabolag og plikter medhørende boenhetene og nabolaget fungerer” II

Motivet bak bomiljøstillingene er at de skal lette samarbeidet med leietakerne og skape økt engasjement for nærmiljøet. Bomiljøarbeiderne skal drive oppsøkende arbeid i boområdene med fokus på: å ivareta kontakten med distriktets tillitsvalgte, tilrettelegge for dugnader, nærmiljøaktiviteter og gode fellesareal, og bistå beboere ved konflikter og andre problemer i bo-området.

På bakgrunn av ytringskanalenene nevnt over, kan man kanskje si at sjansen for deltagelse i avgjørelser om Melkeplassen er til stede. Beboerne har imidlertid ikke noen mandat i planforsamlinger eller lignende, men de har uttalerett. Hvis man sammenligner dette med medvirkningsstigen jeg omtalte i 2.6.2 kan man plassere beboere i de symbolske (tokenism) deltagelsestrinnene der man har anledning til å lytte og ytre seg. Snakker man om ikke-kommunale beboere på Melkeplassen blir det noe annet, i og med at de eier eller er deleiere i bolig og omkringliggende arealer, har større grad av innflytelse på avgjørelser som blir tatt.

Sosiale og personlige forhold

Har man ulike mennesker i et nabolag har man også forskjellige forventninger og forutsetninger til fellesskapet og sosiale nettverk. Eldre mennesker vil for eksempel ha andre preferanser og muligheter til å være med i, og bygge kontaktnett enn andre.

”Akkurat i dette siste året har vi regnet ut at det er åtte stykker som er død, så vi har jo mistet litt omgangskrets altså, og du vet det er jo ikkje så lett for oss gamle å gjerne å skaffe nye kontakter” IR1

Det er også mennesker som ikke vil være med i fellesskapet. Dette er oftere tilfelle i kommunale utleieboligkomplekser enn i andre nabolag. Det er også klart at når man har narkomane og alkoholikere som bråker og skaper uhygge, og ikke vil involvere seg med andre mennesker i nabolaget så vil dette ha innvirkning på sosiale nettverk. I borettslagene er det få som har problemer med fellesplikter som ikke er utført. Det er altså flest bosatte i de kommunale utleieboligkomplekser som har problemer med fellesplikter som ikke blir utført. I kommunens undersøkelse oppgir ca. halvparten at de har hatt problemer. Av dem er det både en stor del som har hatt problemer og ikke tatt kontakt med utleier eller har tatt kontakt med utleier og ikke fått hjelp. Slike tendenser gjenspeiles også i mine intervjuer.

”Vi gidder ikkje å klage mer. Det ekje det at vi ikkje blir hørt, men du må skrive det om og om igjen det samme gang på gang. Før var det tre klager og dermed skjedde det noe” IR3

”Eg ekje noe for hele bbb. Eg syns ikkje de gjør nok for oss. Når du gir beskjed at det er sånn og sånn og det bør gjøres noe, så tar det lang tid før du får respons. Der må du vente” IR5

”Bomiljølederen oppmuntrer om å sende skriftlige klager på problem. Folk har imidlertid også benyttet seg av dette, men de opplever at saksbehandlingstiden er lang og orker ikke å opprettholde presset og sende flere klagebrev slik at saksbehandlerne kan få føle at her er det virkelig noe å ta fatt i” I1

”Du føler at du må bruke altfor mye krefter for at noe skal bli gjort, det tar lang tid å få svar og hvis de kun har fått en klage på en sak så er det tydeligvis ikkje viktig nok til å ta tak i” IR2

Et mål for forvalterne av kommunale boliger på Melkeplassen er at mange av beboerne deres kun skal bo i leilighetene i relativt kortere tidsrom.

”Målet for bbb er at boligene deres skal fungere som et springbrett for å komme seg videre”

I2

”Jeg tror at man må ha en viss gjennomstrømming i hoveddelen av de kommunale boligene, og så må de som er vanskeligstilte som har fått bolig og trives der få fortsette å bo der” I3

Dette for å opprettholde et mål om at å bo i kommunal bolig i utgangspunktet skal være et sted å bo mens man forsøker å finne seg arbeid og inntekt slik at man etter hvert har råd til å leie uten statlig støtte eller eventuelt kjøpe seg egen bolig (ikke alle klarer dette). Man har derfor en viss gjennomstrømming av folk i kommunale utleieboligkomplekser. Dette påvirker nærmiljøet og naboforhold. Problem kan være at siden man bor i kommunal leilighet og kun skal bo der over kortere tid til man finner seg noe selv, ikke vil involvere seg for sterkt med andre beboere. Er det kanskje slik at noen gjerne ikke orker å være med på fellesgjøremål som dugnad av denne årsaken? Jeg fant ingen klare tegn på dette men rundt de kommunale boligene på Melkeplassen har det en stund vært et fåtall ildsjeler som gjør dugnad, og dette er stort sett kun folk som har bodd der lenge og kommer til å bli boende der en stund.

”Det er jo stort sett alltid de samme som kommer og er med på dugnadene her, man blir jo litt lei” IR2

Det er også rimelig å tenke seg at fordi noen vet at de allikevel ikke skal bo lenge i kommunale boliger, så vil de heller ikke involvere seg i hvordan de kan gjøre noe med sin egen hverdag på Melkeplassen. Dermed blir kanskje hvilke makt- og medvirkningsmuligheter de selv har i slike tilfeller ikke undersøkt.

Gjennom personlige attributter og sosiale forbindelser, i tillegg til tilrettelagte ytringskanaler kan individer og grupper altså være med å påvirke sin egen situasjon. Slike moment kan være med å skape eller bygge sosial kapital i betydningen (se teoridelen). I neste kapittel fokuserer jeg på bygging og bruk av sosial kapital på Melkeplassen.

5.3.2 Samtidig bygging og bruk av sosial kapital på Melkeklassen

På Melkeklassen har et mål vært å fokusere på beboernes *selvtillit* og selvfølelse gjennom satsning på å ”øke beboernes trivsel i området” (Økland, M.: 5, Prosjektplan for Melkeklassenprosjektet 1993-1995 (20.09.93)). Gjennom et slikt fokus kan man si at man har prøvd å utvikle Melkeklassens *identitetsressurser* (kap 2.3.1). Fysisk oppgradering av Melkeklassen gjennom opprustning av boliger og grøntområder kan hjelpe på folks selvfølelse og trivsel. I prosjektet ble det også satset på ”økt innflytelse og råderett” (ibid.) blant beboere. Dette kan kobles til bruk av folks *visjoner* (ibid.) for stedet og tillitsbygging. Ved at mange aktører og grupper har vært involvert i prosjektet som blant annet har gjenspeilet seg i tverretattlig -og medbestemmelsestankegang, har mange grupper fått et eierforhold til arbeidet. Dette har skapt et grunnlag for *dedikasjon og engasjement i forhold til lokalsamfunnet* (ibid.). En av IR sa:

På beboermøtene kan du si hva du mener og bli hørt. Du kan si noe og være med å bestemme, i hvert fall av og til. Og selv om det ikke er alle som tør å snakke i større forsamlinger så kan du jo bruke de beboertillitsvalgte. Du får også informasjon om hva som gjøres på Melkeklassen, og det er bra. Du føler at du er med på prosessen. IR4

Ved at man i prosjektet satset på å ”utvikle områdeorganisering og områdeforvaltning fremfor etatsforvaltning” (Økland, M.: 5, Prosjektplan for Melkeklassenprosjektet 1993-1995 (20.09.93)) med involvering av lokale aktører åpnet man også opp for å kunne dra nytte av *lokale kunnskapsressurser* (kapittel 2.3.1). Et eksempel på en slik bruk er kobling av eksterne og interne kunnskapsressurser (eller *eksterne og interne nettverk og tilgjengelige ferdigheter og kunnskap* (ibid.)). Dette ble eksempelvis gjort ved etablering av informasjonskontoret med 2 prosjektmedarbeidere i Arne Abrahamsensvei. Oppgavene ved kontoret bestod i å etablere kontakt med beboere og andre, gi og motta informasjon (kunnskap), fange opp ønsker og ideer m.m. Man fikk også representanter for beboerne eller beboertillitsvalgte, som skulle gjøre det lettere å fange opp lokal tilgjengelig kunnskap og ideer (sitat IR4 (over)).

Det var også viktig å presentere arenaer der man kunne dra nytte av de lokale ressursene. Sentrale prosjektmedarbeidere benyttet seg av ulike *steder for kommunikasjon* (kapittel 2.3.1). Det ble eksempelvis arrangert beboermøter. Disse møtene foregikk i nærområdet, ikke på rådhuset eller andre kommunale møtelokaler.

Nærmiljøarbeiderne, med flere, gjorde bruk av sine sosiale nettverk på Melkeplassen. En av forvalterne i området påpekte:

Det var veldig viktig for oss å knytte kontakt med de ressurser som var i området, og bruke dem aktivt i arbeidsprosessen. I6

Beboerne dro også nytte av sine kontakter (både beboertillitsvalgte og nærmiljøarbeidere).

Hvis du ville ha et ord med i laget kunne du bare ta kontakt med en av de som satt på informasjonskontoret i sambrukshuset I8

Nærmiljøarbeiderne og deres nettverk på Melkeplassen var i besittelse av kunnskap om hvordan man hadde gjort ting tidligere og hva ulike grupper i lokalsamfunnet forventet. Dette kan knyttes til *presedenser, prosedyrer og regler, samt lokalsamfunnets verdier og holdningsattributter.*

Gjennom ”samtidig bygging og bruk” -perspektivet på begrepet sosial kapital har jeg forsøkt å vise at utvikling og fysisk oppgradering av Melkeplassen har hatt betydning for stedets eksisterende sosiale kapital. For at denne utviklingen skal ha betydning forutsetter denne innfallsvinkelen til sosial kapital at interaksjonen er hyppig og har høy intensitet, noe jeg vil si har vært til stede i noen tilfeller på Melkeplassen. Ved at folk dukket opp på beboermøter og var villig til å benytte seg av tilgjengelige arenaer eller ”steder for kommunikasjon”, kan det sies at man har klart å etablere tillit til de involverte i prosjektet blant store deler av lokalbefolkningen. Tilliten har nok ikke nådd alle på Melkeplassen. Men involvering av representanter for beboerne (beboertillitsvalgte), eksempelvis, har nok bidratt til mer tillit.

Jeg har ovenfor prøvd å skille ut hvordan planleggingen og tiltak for Melkeplassen har bidratt til videre utvikling, eller *bygging*, av stedets sosiale kapital, noe som kan utnyttes hvis de sosiale relasjonene og nettverkene opprettholdes. Teorisammenhengen har også kastet lys over hvordan sentrale aktører i oppgraderingsarbeidet på forskjellige måter har benyttet seg av, eller *brukt*, lokalsamfunnets ressurser og nettverk.

5.b BYPOLITISKE TILTAK OG ARBEIDSMÅTER

(ANALYSEDEL 2)

For å operasjonalisere ”bypolitikk” fokuserer jeg i mine underproblemstillinger 3 og 4 på begrep om tiltak, arbeidsmåter og aktører på Melkeklassen.

5.4 Nærmiljøtiltak for Melkeklassen

Underproblemstilling 3: Hvordan kan iverksatte tiltak og tiltaksprosesser ha påvirket segregasjonen og dens effekter på Melkeklassen?

Et kjernepunkt for arbeidet med Melkeklassen har vært å finne gode svar på hvordan kommunen kan bidra til å utvikle gode bo- og nærmiljø, og hvordan kommunen kan organisere sine tjenester bedre med hensyn til dette. I arbeidet med å registrere ressursene på Melkeklassen ble det tydelig at det allerede var mange ressurser og engasjerte aktører i området. Et slående trekk var imidlertid det manglende helhetsperspektiv som preget Bergen kommunens ressursbruk i området. BBB var den forvaltningsenheten som fikk hovedansvaret for å utvikle helhetstankegangen, dette var viktig for og skulle gi BBB ny og verdifull erfaring.

Innsatsen på Melkeklassen ble fokusert og organisert rundt følgende innsatsområder:

- Bedre det fysiske og sosiale bomiljø
- Etablering av fellesarena/sambrukshus(skulle ha mange funksjoner)
- Opprustning av grøntareale
- Trafikksikringstiltak
- Samarbeid mellom offentlige og private aktører

Disse fokusområdene ble utviklet på bakgrunn av beboersamtaler, HEMIL-rapporten og kommunens perspektiver og behovsanalyser.

Ved å fokusere på Wessels inndeling i kompenserende og forebyggende tiltak mot segregasjon vil jeg prøve å svare på hvilke virkninger tiltakene kan ha hatt for segregasjon på Melkeklassen. Jeg går først gjennom konkrete kompenserende og forebyggende tiltak, før jeg

i konklusjonsdelen diskuterer hvordan tiltakene kan ha påvirket segregasjon på Melkeplassen. Det er viktig å minne på at forebyggende og kompenserende tiltak i mange tilfeller overlapper hverandre. Forebyggende tiltak kan virke kompenserende akkurat som kompenserende tiltak kan virke forebyggende.

5.4.1 Kompenserende tiltak

Som nevnt i teoridelen kan kompenserende tiltak knyttes til negative konsekvenser av segregasjon. Virkemidler som konservativ materialforvaltning, økte rammer pr. innbygger i helse- og sosialtjenestene, overvåking og sikring ble av Wessel (1997) nevnt som eksempler på kompenserende tiltak. Jeg følger lignende eksempler i min gjennomgang av situasjonen på Melkeplassen. Først vil jeg imidlertid påpeke bakgrunnen for tiltaksbeslutningene på Melkeplassen.

Tilstand og behov

Utførte tekniske tilstandsvurderinger og beboerundersøkelser viste at de kommunale boligene på Melkeplassen hadde lav men variert standard. Husene hadde stort sett ikke fått oppgradert elektro- og VVS- anleggene siden de var nye 30-40 år før. Mange hus hadde nedslitte oljefyringsanlegg. **Husene** var generelt uten isolasjon og værhud.

Foto 12 og 13. Nedslitte hus før prosjektstart

Takene bar preg av manglende vedlikehold, noe som blant annet gav lekkasjer. De aller fleste kjøkken og bad var ikke skiftet siden husene var nye. Innvendige overflater hadde varierende standard, avhengig av beboernes egeninnsats.

”beboerne skjøtter sin egen leilighet hvis de får et forhold til det” I7

Uteområdene bar preg av manglende vedlikehold, men dette var i ferd med å forbedres gjennom en skjøtselplan. Beboerne klagde spesielt over manglende lyd- og varme-isolasjon. Rapporter viste også et klart fravær av vedlikeholdstjenester, noe som opplevdes som problemfylt også med hensyn til egeninnsats. IR var i tillegg opptatt av at kjøkken, bad og inngangsparti ble oppjustert.

Det er mye som kan sies om standarden på kjøkken og bad som vi hadde tidligere, og det var jo viktig for oss å skrike ut om dette og at vi trengte forbedring av dette. IR1

Et samlet inntrykk av boligene på Melkeplassen var at de var representative for de dårligste av kommunens ordinære utleieboliger, og representerte således en utfordring for dem.

Tiltaksbeslutningene

Ulike **løsningsstrategier** for opprustning av Melkeplassen ble vurdert: rive og bygge nytt/tynde ut, selge, ombygging og rehabilitering. Et overordnet hensyn for valg av strategi var at løsningen måtte ha en lærings- og overføringsverdi; løsningene på Melkeplassen måtte kunne overføres til det øvrige bomiljøet som kommunen hadde ansvar for. Valget falt på **rehabilitering og ombygging av eksisterende boliger**. I prosjektperioden (1993-95) ble det investert 27 millioner kroner i rehabilitering av de kommunale boligene. I tillegg ble det bygget om 15 leiligheter til 10 serviceboliger for eldre innenfor en kostnadsramme på 7,1 millioner.

”Vi merket en offensiv fra kommunen, de rustet opp området nede rundt prisen og ”stylet” det hele opp og fikk det til å se litt sånn fornuftig ut der. Og det tror eg nok rettet på en del av det inntrykket som gjerne var fra før av, for då såg det jo rett og slett helt tragisk ut, kjipe forhold og tyskerbrakker var det eneste du såg liksom, mens no er det litt finere” OR2

Opprusting av grøntarealet ble sett på som viktig for å øke trivsel og aktivitetsmuligheter for befolkningen på Melkeplassen. En av mine informanter uttrykte seg slik

Vi følte at oppgradering av grøntarealer kunne være viktig, ikke bare fordi at dette var en av de tiltakene som relativt fort kunne gi synlige resultat fra prosjektet, men enda viktigere: for å øke trivsel blant beboerne I6

Foto 14. Opprusting av grøntområde under prosjektfasen

I prioriteringen av oppgaver ble det skilt mellom fellesareal og ”halvprivate” og ”private” uterom. Det var en strategi at arbeidet i de ulike ”rommene” foregikk parallelt. I forbindelse med rehabiliteringsarbeidet med de kommunale boligene ble det avsatt 5 millioner kroner til å oppruste ”private” og ”halvprivate” uterom. Det var allerede i forprosjektfasen utarbeidet en skjøtselplan for uteområdene.

5.4.2 Forebyggende tiltak

Tilrettelegging av **varierte boformer** er noe som er i fokus på Melkeplassen.

”Bredere tilbud er viktig. Vi må ha flere typer boliger: samlokaliserte, enkeltstående, for de som har litt problemer, for de som har større problemer, altså vi må ha den bredden. Bynært, litt landlig, enkelte ønsker det. Og så må vi også klare å erkjenne at vi ikkje kan møte alles behov” I7

Men et hinder for variert beboersammensetning er mangel på boliger, noe som er et problem i Bergen og på Melkeplassen

”Vi har knapt på boliger her i Bergen” I5

“Vi trenger flere boliger her i Bergen, sånn at man kan ha den nødvendige fleksibiliteten til å gi boliger til alle de forskjellige type menneskene som er vanskeligstilte” I6

”Vi har så knapt på boliger at noen ganger må vi bare fordele folk til der det rett og slett er plass” I4

På bakgrunn av tilstandsvurderingene og behovsanalysene ble det belyst at flere barnefamilier i boligområdet ville bidra til en mer variert beboersammensetning. For å få mer variasjon i beboersammensetningen på Melkeplassen ble det en ekstra vektlegging av å bedre oppvekstmiljøet for barn og unge. Flere innsatsområder ble knyttet til dette: Tydelig reduksjon av antall husbråk og vold/kriminalitet i området, flere opprustede grønne lunger og lekearealer med vedlikeholdsplan, bedre trafikale løsninger, et antall etablerte og nyttede aktivitetstilbud til barn og familier.

Å **utjevne kvalitetsforskjellen mellom boligområder** kan innebære en rekke tiltak. På Melkeplassen har det vært et mål å få inne- og uteområder rundt de kommunale utleieboligene opp på en standard som nærmer seg boligområdene rundt, i tillegg til å forbedre/bygge ut tilstøtende institusjoner og tilbud. Dette har vist seg gjennom forskjellige intervensjoner: 1. Fornyelse og reovering: Opprustning av boliger og lyd- og varmeisolering, oppjustering og ansvarsdeling rundt skjøtsel av grøntområder og utendørsområder. 2. Lokalisering og forbedring av institusjoner: Barnehageutbygging, samordnet vaktmester og servicesentral, nærhet til hjelpeapparatet/hjemmebaserte tjenester, etablering av serviceboliger, etablering av ungdomstilbud (fotballbane), forbedret skolesystem og etablering av grendahus som skulle bidra til økt aktivitet og økt samhandling mellom beboerne og ulike bomiljø.

I kapittel 2.6.6 pekte jeg på Wessels forebygging gjennom **individuell ressursutjevning**. Jeg nevnte eksempler som trygderetter, progressiv beskatning og boligsubsidiering). I 5.4 beskrev jeg kommunens mål med at beboerne deres skulle ha en utgiftsramme som står i rimelig forhold til inntekten. Hvis man da har en for lav inntekt til å kunne skaffe seg egen bolig vil

man få subsidier til å klare dette, eller i det minste hjelp til å finne seg ny bopel. Og hva som regnes som for lav inntekt og hvem som er ”kvalifisert” til å få tilskudd er det klare regler for. Det gis imidlertid uttrykk for at terskelen for å være ”kvalifisert” til å få subsidiering ligger for høyt.

”Jeg tror det er veldig viktig at de som ikke har kompt seg ut på boligmarkedet får mulighet til å få hjelp til det, men terskelen for å få hjelp er jo ganske høy da” I7

”Noe av det mest grunnleggende for økonomisk hjelp bør være forholdet mellom husholdningenes ressurser og utgiftsnivået på det stedet en bor” I6

Når man fokuserer på tilskudd savnes det en mer helhetlig innfallsvinkel. Det viktigste mine informanter legger vekt på som savnes, er et sterkere fokus på hvor man skal flytte folk, og hvem man skal ha i samme nabolag for å et velfungerende nærmiljø.

”når man skal tenke tilskudd er det viktig å tenke hvor er det man vil spre, hvor bredt vil man spre det. Og man må satse mer, og ikke så fragmentert. Man må se helhetlig på det, man må tenke at ok, enkelte trenger kanskje bare hjelp til å formidle en bolig og kanskje ikke kommunalbolig en gang, mens noen trenger sterkere oppfølging” I7

Det var også flere IR som gav uttrykk for at styringen og fordelingen av hvilke vanskeligstilte som flyttes hvor burde vært gjort annerledes.

”Det har jo fungert før, tidligere fikk vi jo være med å bestemme hvem som skulle få flytte inn. No e det jo BBB, men før var det boligselskapet 56 og då kunne du snakke. De var akkurat som i familie med oss. De kom hjem til oss og spurte hva de kunne gjøre for oss. Og då visste du hva som kom inn, men no er det bare BBB som gir ut nøklene og de har ingen anelse om ka som kommer inn” IR2

”bbb satser jo ikke på å finne naboer som passer sammen, de bare deler ut nøkler til de som trenger det” IR5

”vi burde fått mer å si, vi er tross alt de som er berørte her” IR2

I tillegg legges det vekt på at man må fokusere sterkere på den enkeltes behov. Og at det gjerne ikke er alle som vil integreres og ”sosialiseres” inn i nabolag.

”altså man snakker om integrering, men det bør ikke være integrering for en hver pris. Noen vil ikke bli a4. Altså man bør tenke integrering på flere premisser. Det er en tendens til at man snevrer normalitetsbegrepet, dette ser man gjennom den offentlige evalueringen av hva som er god livskvalitet som verdigrunnloven og grunnpilarene med arbeid, naboskap, altså dette er viktig for de fleste, men der er noen som blir ekskludert fra et sånt verdigrunnlag” I7

Jeg vil i tillegg til min diskusjon og bruk av Wessels eksempler på utjevning legge vekt på at medvirkning fra beboere og nettverksbygging i planleggingen og forvaltningen av Melkeplassen også kan være en form for individuell ressursutjevning. Kommunens strategi for individuell ressursutjevning på Melkeplassen kan for øvrig også knyttes til **samtidig bygging og bruk av sosial kapital på Melkeplassen** (5.3.2).

Som nevnt i kapittel 2.6.6 kan en del av **holdningsskapende arbeid** innebære å sørge for at personer med ulik bakgrunn møtes oftere i dagliglivet. Å skape møteplasser og situasjoner folk kan treffe hverandre vil da være viktig. På Melkeplassen har det i denne sammenhengen vært satset på dugnad, på sambrukshus, på utvikling av fritidstilbud, bygging av barnehage, sammensetning av klasser på skolen med fokus på sosial blanding.

”som offentlig ansatt skal man prøve å etablere møtesteder når folk er engstelige” I6

”angående folk i kommunale leiligheter: skal man opplyse om hvem man flytter inn? Er det etisk riktig da? Men det er klart at vi har et ansvar angående det å opplyse folk i nærmiljø og prøve å påvirke holdninger til folk” I2

Kommunen i Bergen ønsker også å være **informerende** overfor beboere på Melkeplassen. Et eksempel kan være det å informere om visse typer mennesker som bor eller skal flytte inn i området, som det ofte knytter seg fordommer og stigmatisering mot. Men kommunen søker også være en kanal der misfornøyde beboere kan få utløp for sine syn og meninger. Målet er å øke erfaringsgrunnlaget mellom folk og således bidra til forståelse.

”Erfaringsmessig så er jo naboer ofte engstelig når de får høre om visse typer folk som skal flytte inn. I sånne tilfeller er det viktig å komme fort på banen med de riktige folkene til stede”

I1

”Det er jo viktig at de alltid kan ringe og ha noen å snakke med” I1

”Hvis ingen vet noe i forkant og du går ut og sier: ”her kommer det noen som ruser seg”, så er det det samme som å være med på stigmatiseringsprosessen” I7

”Altså man må være tett på nabolaget og kjenne etter hva er det som rører seg og tenke: hva er det som rører seg blant beboerne, og er det noen man kan gripe fatt i av naboer, finnes det ressurspersoner, er det velforeninger, noe som man kan kanalisere det gjennom. Det viktigste prinsippet er at alle skal vite at det er en i kommunen som de kan kanalisere frustrasjonen gjennom” I7

Kommunikasjonsstrukturen mellom det offentlige og beboere kommer også frem i 5.3.1.

5.4.3 Sambrukshuset som kompenserende og forebyggende faktor

Området hadde frem mot Melkeplassenprosjektet ikke noe felles forsamlingslokaler. Ungdommens hus i Herman Gransvei er godt brukt av ungdomsgruppen på Melkeplassen. Både barnefamilier og de eldre etterlyste lokaler som muliggjorde samvær og aktiviteter i nærmiljøet på Melkeplassen. Sett i sammenheng med at en stor andel beboere på Melkeplassen ikke er knyttet til yrkeslivet, var det også store behov for ulike typer dagtilbud. Dette gjelder særlig for de eldre beboerne i området. Det ble i denne sammenheng belyst fra kommunen at et **sambrukshus** ville møte mange behov og gi muligheten for å arbeide med mange gode formål.

I 5.2.3 skrev jeg om sambrukshuset og dens funksjon som møteplass, i tillegg til de ulike aktivitetene som foregikk der. De aktivitetene som foregår i sambrukshuset kan også knyttes til forebyggende tiltak som holdningsskapende arbeid, blanding av grupper, utjevning av kvalitetsforskjeller, i tillegg til beboermedvirkning som jeg har vært inne på. Potensielt holdningsskapende funksjon kan det ha ved at ulike etniske og sosiale grupper mennesker

Foto 15. Sambrukshuset

møtes på huset og dermed kan være med å ”øke erfaringsgrunnlaget mellom disse gruppene” (kapittel 2.6.6). Ved dens møteplassfunksjon kan huset også knyttes til blanding av grupper. Sambrukshuset kan også heve kvaliteten til boområdet Melkeplassen ved eksempelvis at folk får økt sin livskvalitet eller at folk syns at det blir mer attraktivt å bo der.

Jeg syns det er fint for nabolaget her at du har mulighet for å ta i bruk et lokale til hva det måtte være. Jo flere muligheter folk har til å møte andre jo bedre sier no eg. Eg hadde ikkje syns det var like kjekt å bo her hvis du ikkje hadde hatt disse mulighetene. IR6

På bakgrunn av de ovennevnte funksjoner som huset kan ha, kan det også ha kompenserende effekter i og med at huset på grunnlag av disse kan ses som et tiltak som potensielt kan være med å redusere merbelastningene folk (eksempelvis mine ”insiders” og ”outsiders”) kan oppleve ved å bo på Melkeplassen. Potensielt fordi dette er avhengig av husets suksess som møteplass. Og som nevnt er det flest folk fra kommunale boliger som bruker huset, derfor har det i dag kompenserende effekt i størst grad for kommunale beboere.

Slik sett kan sambrukshuset på Melkeplassen både ha forebyggende og kompenserende egenskaper.

5.5 Forvaltningstilpasning for Melkeklassen-prosjektet

Underproblemstilling 4: Hvordan kan forvaltningsmekanismer og arbeidsmåter for Melkeklassen ta hensyn til fenomenene sosial eksklusjon og segregasjon sin egenart?

Som jeg konkluderte med i 2.6.7 ("nøkkelfaktorer og suksesskriterier") representerer medvirkning og samordning av ressurser og bedre ressursutnyttelse innenfor dagens tjenestenivå en klar utfordring for offentlig sektor. Jeg skilte ut utfordringer knyttet til å utvikle samarbeid på tvers av etats- og faggrenser, og forvaltningsnivå, i tillegg til det å etablere god organisering mellom offentlig og privat sektor, og beboere. Jeg la vekt på at "forvaltningsmedvirkning" kan være en nyttig metode i planlegging og forvaltning av steder, i tillegg til at forvaltningsmedvirkning i tiltak kan være en måte å lettere ta hensyn til fenomenenes (sosial eksklusjon og segregasjon) egenart. I dette kapitlet vil jeg søke å finne i hvilken grad man har nyttet seg av forvaltningsmedvirkning i arbeidet med Melkeklassen, noe som altså kan fortelle meg i hvilken grad tiltakene tok hensyn til egenarten til fenomenene sosial eksklusjon og segregasjon.

5.5.1 Forprosjektfasen

Bystyret i Bergen vedtok i budsjettet for 1993 å investere 30 millioner kroner over 2 år for å oppruste bomiljøet i et eldre sentrumsnært boområde (Melkeklassen). BBB ble pålagt å gjennomføre oppgaven som et utviklingsprosjekt. I utgangspunktet ble prosjektet innrettet mot utbedring av kommunale utleieboliger og bomiljøet rundt disse. BBB tok initiativ til å nedsette en tverretattlig arbeidsgruppe for å få vurdert ønsket om å utvide BBB-prosjektet til et tverretattlig prosjekt. Rådmannen og kommunaldirektørene pekte ut deltakere fra flere etater: 1 fra KBY (Kommunal Teknisk Utredning), 2 fra HOST (Hovedutvalget for Helse og sosiale tjenester), (henholdsvis fra Laksevåg bydelsadministrasjon og Laksevåg sosialkontor), Rådmannen, 1 fra KTU (Kommunal Teknisk Utredning), 1 fra FKK (Hovedutvalget for Fritid, Kirke og Kultur), 1 fra SKOLE og 4 fra BBB. Konklusjonen til arbeidsgruppen var at det i første omgang burde gjennomføres et tverretattlig forprosjekt. Forprosjektet skulle vurdere et eventuelt utvidet nærmiljøprosjekt for å få til en samordnet opprustning av det totale bo- og nærmiljøet på Melkeklassen.

På Melkeklassen er organisasjoner og lag godt representert. Men frem til oppgraderingsprosjektet på Melkeklassen startet var det lite kontakt mellom disse, beboerne, og offentlig virksomhet. Nok **hensyn til stedsspesifikke forhold** var noe jeg i kapittel 2.6 viste Madanipour la vekt på ofte manglet i tiltak. Dette ble sett på som en sentral utfordring for arbeidet med Melkeklassen, og et fokus ble å fremkalle og utvikle ressurser både i privat sektor og blant beboere i området. Tilrettelegging av en bedre områdeorganisering og områdeforvaltning ble sett på som et viktig virkemiddel for å få dette til. Dette kunne gjøres ved fokus på blant annet tverretatlig tenkning:

”Det kreves mye av den tverretatlige samordningen, og det kan man bare få til gjennom å gjentagende ganger sitte sammen å prate omkring forskjellige nærområder og enkeltpersoner, dette er det mange som erfarer: man hører stadig om de store tverretatlige samarbeidsprosjektene som prøver å snakke sammen på et overordnet plan og diskutere eventualiteter” I7

Jeg: ”Blir det ikke av og til ineffektivt på slike møter?”

”Eg tror nok at enkelte føler det, men eg tror absolutt at...vel eg har vel enda ikkje gått fra et møte og tenkt at dette var verdiløst kanskje nettopp fordi at man har kommet litt lenger i det å få et felles språk” I7

5.5.2 Områdeforvaltning og nærmiljøorganisering

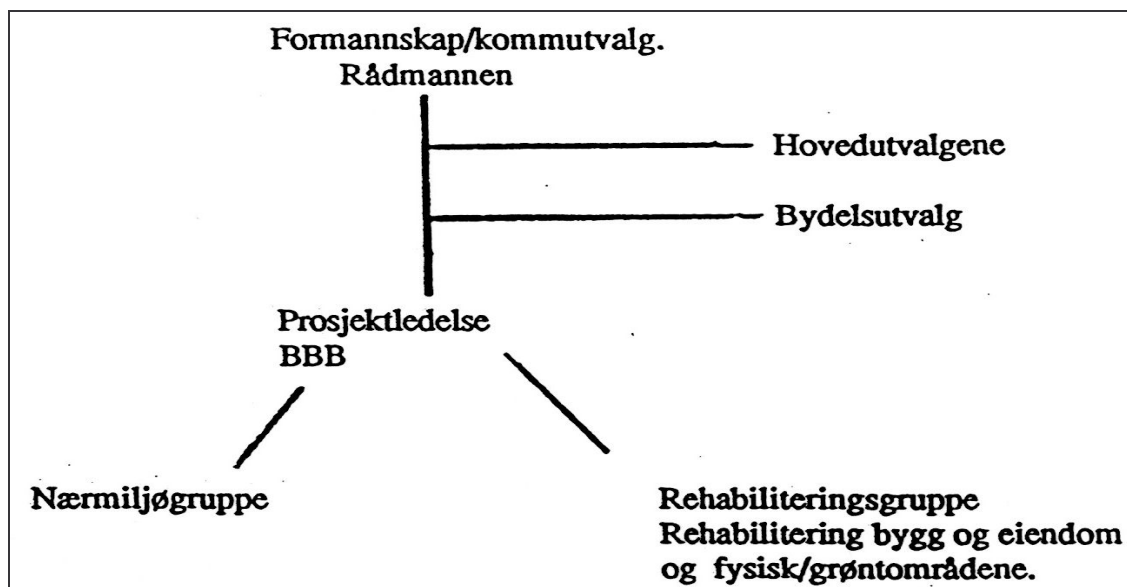
Den tverretatlige forprosjektgruppen med representanter fra blant andre planavdelingen, boligavdelingen og kommunalavdelingen arbeidet med å vurdere Melkeklassen som prosjektområde. Gruppen hadde jevnlig møter og diskusjoner der ulike tiltak og strategier ble belyst. Det ble gjennomført beboermøter med leietakerne i de kommunale boligene, og samarbeidsmøter med andre interessenter i området. Det ble også etablert et informasjonskontor på Melkeklassen som bidrog til økt kunnskap og innsikt og behov i området. Kontoret ble jevnlig besøkt av beboere, og andre interessenter i området. På bakgrunn av dette, diskusjoner og innkomne forslag, utarbeidet forprosjektgruppen tiltak og strategier for arbeidet på Melkeklassen. Dette grunnet ut i en prosjektplan. Prosjektforslaget var ute til høring i hovedutvalgene, BBB-styret, beboere og interessenter i området. Hovedpunktene i uttalelsene fra de ulike gruppene angående høringen finnes i ”Høringsutkast og løsningskisse” (Vedlegg: 7.4).

Den uttalte hovedstrategien for arbeidet med Melkeplassen ble på bakgrunn av forprosjektfasen å samordne ressurser på lokalsamfunnsnivå,- i et definert geografisk område, - Melkeplassen”. Samtidig skal tjenestene som ytes bli lettere tilgjengelig og tiltak innenfor de ulike livsarenaer (bolig/boligløsninger, fritid, kultur, sosial omsorg og sysselsetting) skal fremtre helhetlig og sammenhengende. Befolkningen/beboerne skal medvirke og ta ansvar for sitt eget nærmiljø og lokalsamfunn (Vedlegg: 7.4, Prosjektplan).

Samordningen skulle foregå mellom områdets tjenester og privat sektor/beboere, mellom bydelsspesifikke og byomfattende forvaltningsnivå og etater, mellom lag og organisasjoner og politiske utvalg, og mellom kommunale, fylkeskommunale og statlige instanser. Hovedprinsipper i samordningen var at man skulle sikre sammenheng og kommunikasjonslinjer mellom ledelse, administrasjon og virksomhetsnivå. Man skulle etablere fellesarenaer for beslutning. Videre ville man ha en smidighet og kort sløyfe fra tjenesteproducent til administrasjon og politikere. I tillegg var det et ønske om å forankre arbeidet lokalt ved å etablere lokale hørings- og påvirkningsorgan som bydelsutvalg og nyetablerte utvalg. Dette kan knyttes til en **helhetlig tankegang** som jeg var inne på kapittel 2.6. Man kan si at man her hadde en tverrsektoriell handlingsplan. Følger en KRD – St.meld.nr.31 (2002-2003) som jeg refererte til i 2.6.5, hadde man da også **boligosiale handlingsplaner** på Melkeplassen. I visjonene (forprosjektfasen) for prosjektet kan det også trekkes linjer til ønsker om ”**governance networks**” og ”**governance decisions**” (se figur 6) i planleggingen og forvaltningen av Melkeplassen. Som jeg viser under ble ønskene for en stor del innfridd. Men som jeg også kommer inn på under, hadde man samtidig som governance networks og decisions, også ”**government**” og ”**governance**” (figur 6).

Prosjektorganiseringen

Formannskapet og kommunalutvalget var politisk styringsorgan (**government 1**) for Melkeplassenprosjektet, mens rådmannen var administrativt styringsorgan (**government 2**). Hovedargumentene for dette var prosjektets sektoroverbyggende karakter samt arbeidet knyttet til å utvikle og prøve ut områdeforvaltning som grunnlag for den kommunale tjenesteyting.

Figur 21. Prosjektorganiseringen (Prosjektplan. "Bo bedre i Bergen" (BBB, 1993))

Bydelsutvalget fikk status som hørings- og rådgivningsorgan for prosjektet for blant annet å forankre prosjekterfaringer i det lokale politiske miljø. Prosjektledelse og samordning av gjennomføring hadde BBB (**government 3**) ansvaret for.

Nærmiljøgruppen (**government 4**) ble sammensatt av 4 representanter fra frivillige organisasjoner i området og 4 representanter fra forprosjektgruppen ved de ulike kommunalavdelingene. Dette var representanter fra henholdsvis FKK, fra HOST og fra BBB. Prosjektleder var sekretær og leder for gruppen. Hovedoppgaver var å sikre samarbeid med relevante aktører på lokalt plan (eller sikre **governance networks**) og utrede og prøve ut elementer i en områdeorganisering eller områdebase.

Ombygging- og rehabiliteringsgruppen ble sammensatt av representanter fra BBB sin utbyggingsavdeling, fra KBY, FKK, og KTU, samt beboerne gjennom sine tillitsvalgte. Det var også en representant fra StorBergen Boligbyggelag som fra før av hadde forretningsansvar for en rekke leiligheter i området og hadde utbyggingsplaner for Hamremarken (dermed kan dette knyttes til **governance networks**). Dette utvalget jobbet med organisering og gjennomføring av rehabilitering av bygg og eiendom og det trafikale samt løsninger for grøntarealet.

Kjernen i prosjektet var BBB's oppgaver og ansvar overfor de kommunale boligene på Melkeplassen. Dette fikk BBB til å vurdere og fokusere på en rekke punkter:

*Hvordan skulle en få til en bedre boligforvaltning, og hvordan få beboerne til å ta et økt ansvar for vedlikehold av bolig og utendørsområdene.

*Hvordan fungerte BBB i sin husvertrolle og hvilke forbedringspunkter kunne det være aktuelt å arbeide med.

*Hvordan organisere beboerne på en fornuftig måte med hensyn til medinnflytelse og ansvarsdeling.

5.5.3 Organisasjonsmangfold

Arbeidet med Melkeklassen hadde hele veien et mål om å integrere ulike aktører i prosessen, utenom de kommunale aktørene. Involvering av stedets beboere og hensyn til beboerressurser kan knyttes til en **”samtidig bygging og bruk av sosial kapital”** (se figur 4). I tillegg til beboerinvolvering er det også snakk om **”non-governmental-organizations”**, eller ikke-offentlige organisasjoner. Linjene kan dermed trekkes til både **”entrepreneurs, associations og civil society”** etc. (figur 6). På Melkeklassen er det som nevnt et rikt organisasjonsliv og de fleste av disse har vært og er involvert i arbeidet med Melkeklassen (Vedlegg: 7.4, Høringsutkast og løsningsskisse). Noen av organisasjonene på Melkeklassen kan kalles bobaserte organisasjoner. På Melkeklassen har vi StorBergen Boligbyggelag med ca.200 leiligheter. Disse omfatter Melkeklassen Borettslag med 60 leiligheter, Nyegården Borettslag med 64 leiligheter, og Nyegården 1 Borettslag med 82 leiligheter. Vestbo har ca.200 leiligheter. Og deres leiligheter omfatter Vestlien terrasse med 166 leiligheter, og Fjellheim Borettslag med 42 leiligheter. Melkeklassen velforening er et samarbeid mellom flere av disse borettslagene og representerer ca.400 leiligheter. Med bobaserte organisasjoner innbefatter jeg altså borettslag, boligsameier og velforeninger. Når disse samarbeider med offentlige aktører (eksempelvis BBB og BBE) skapes det enda et eksempel på **governance networks** på Melkeklassen.

Kartleggingen av området viste at flere av disse organisasjonene var og er aktive i området. Borettslagene og velforeningene representerer store ressurser i form av bygninger og tomtearealer med lekeplasser. Og organisasjonenes holdninger til prosessene som skulle settes i gang ble sett på som viktig for legitimitet, samordningsprinsippet og ikke minst kunne disse være med å gi tiltakene et positivt innhold og området et ansikt utad. I tillegg var det et uttalt fokus for Melkeklassen-prosjektet at **”Målsettingen for samarbeid med disse sammenslutningene må handle om å få til en bedre utnyttelse av de ressursene bo-baserte organisasjoner rår over med grunnlag i egeninteressen for bomiljøet”** (Vedlegg: 7.4:

Prosjektplan). Frivillige organisasjoner legger også ofte vekt på at kommunens etater ofte har vanskelig for å følge opp klientene etter utplassering i egen bolig, og understreker at de kan supplere kommunens arbeid.

5.5.4 Spesielle organisatoriske utfordringer

Når det gjelder samspillet mellom sosialtjenesten og boligforvaltere (boligetaten og bbb) i Bergen kommune fikk jeg inntrykk at der hadde det vært en del utfordringer og problem på nitti-tallet. Flere av problemene kan knyttes til taushetsplikten. Denne skapte en grense for kommunikasjonen mellom de ulike etatene. En av informantene sa det slik:

”Det har vært en sånn ikkje-kommunikasjon omtrent, hvor sosialtjenesten har holdt taushetsplikten som barriere, og boligsiden har gjerne hatt litt andre tenkemåter som gjerne er litt mer instrumentell” I7

Er det kanskje slik at taushetsplikten har skapt grobunn for forskjellige tenkemåter og arbeidsmetoder, siden kommunikasjonen har vært laber? I alle fall begynte etatene å samarbeide tettere på begynnelsen av 2000-tallet, noe som hadde effekt på tiltak som ble sterkere koordinert. Et kjernepunkt for et forbedret samspill ble å konstruere en kommunikasjonsstruktur der taushetsplikten ikke ble en bremsende faktor. Dette resulterte i et tyngre samarbeid med mange flere møter. En informant gav et eksempel på dette:

”Vi, altså sosialtjenesten og boligsiden har satt sammen oftere de siste tre og et halvt årene, med arbeidsgrupper og inntaksteam. Man har kommet seg forbi denne her taushetspliktbarrieren og man har kunnet diskutere på individnivå, og det har faktisk utvikla seg til at sosialtjenestene har møter utover det som har med de aller mest vanskeligstilte, og der bbb kommer og melder inn opplevelser og problemer med sine leietakere, og der de ser på mulighetene ved å intervensere fra sosialsida og hva man kan hjelpe med før det går galt. Slik har man eksempelvis forhindre en del utkastelser, egentlig med ganske enkle og banale metoder” I7

Behovet for å diskutere på individnivå etatene i mellom var stort og ble et viktig tiltak, selv om det var ganske stor avstand og skepsis i starten:

”På de første møtene vi var på var fremdeles fordommene til å ta og føle på. Noe sitter man helt konstruktivt og snakker om løsninger og hvordan man skal få ting til. Ærligheten til sosialtjenesten har vært sentral: De har eksempelvis vært helt åpen og fortalt at ”nå går det galt for ”Nils” i den og den veien, nå begynner det å bli rotete, kan dere komme inn og foreta en befaring”. Jeg vil si at man har fått en helt annen verden faktisk. Man har gjennom sterke samordning fått brukerne i sentrum noe som har resultert i et bedre tilbud” I7

Essensen er at en brutt taushetspliktsbarriere har skapt et videre utviklet samarbeid mellom sosialtjenesten og boligetaten. Sterkere samordning har bært frukter ved en mer effektiv planlegging for alle gjennom gjensidig nytte for etatene, men ikke minst brukerne.

Denne fortellingen om samordning og taushetsplikten kan fungere som et eksempel på hvilke gevinster man kan få ved fokus på samspill og medvirkning i tjenesteproduksjon til brukerne, eksempelvis beboere i kommunale utleieboliger på Melkeplassen. Den kan også gi et eksempel på **samordningsproblematikk i det segmenterte samfunnet** (se kapittel 2.6.3).

VI. OPPSUMMERING OG KONKLUSJONER

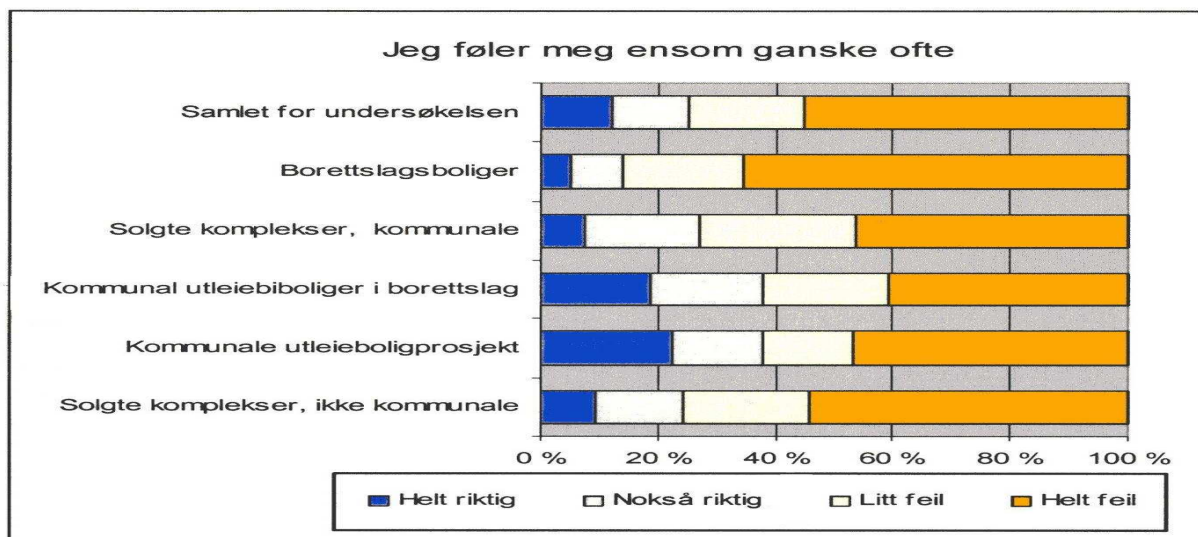
I dette siste kapitlet vil jeg i lys av min oppbygging av oppgaven med vektlegging av mine oppsummeringer og svar på underproblemstillingene, gi en konklusjon på hovedproblemstillingen.

For å kunne nærme meg **konsekvenser** av bypolitikken for mennesker på Melkeplassen, har jeg som nevnt henholdsvis fokusert på konkrete tiltak for Melkeplassen og en assosiert forvaltningsorganisering (UP 3 og 4), og sosiale nettverk på Melkeplassen og hvilke medvirkningsmuligheter som kan knyttes til disse (UP 1 og 2). Konsekvenser kobles på bakgrunn av dette både til virkninger av bypolitikken, og til virkninger av stedets egenart ved bypolitikken virkninger på akkurat dette stedet.

Oppsummeringer og konklusjoner av underproblemstillingene mine vil således gjenspeile ulike konsekvenser, av både bypolitikk og stedsattributter.

6.1 Oppsummering og konklusjoner av UP 1

Mitt generelle inntrykk når det gjelder hvordan sosiale nettverk er blant beboere på Melkeplassen (UP.1-del 1) bygger jeg på mine funn og standpunkt om at det ikke er store forskjeller i kontakt, tilhørighet og utviklede sosiale nettverk uavhengig av om man er kommunal beboer eller ikke. Respondentene i begge intervjugruppene mine hadde både venner og bekjente i nabolaget, og jeg fikk inntrykk av at de sosiale relasjonene var relativt sterke i begge grupperingene. Et avvik fra dette er de rusavhengige i de kommunale utleieboligene. Det kunne virke som om disse var mindre integrert blant andre folk enn blant andre rusavhengige i nabolaget. Alle beboerne (9) jeg snakket med fra de kommunale boligene påpekte dette. I rapporten står det at *"Beboere i kommunale utleieboligkomplekser ligger nær gjennomsnittet, men føler seg oftere ensomme"* (BBB-undersøkelsen: 30).

**Figur 22. Ensomhetsfølelse blant ulike typer beboere (IKUBB: Norconsult, 2003)
(Gjelder ikke Melkeplassen)**

Av figuren ser man at beboere i kommunale utleieboliger ligger litt over gjennomsnittet når det gjelder følelse av ensomhet.

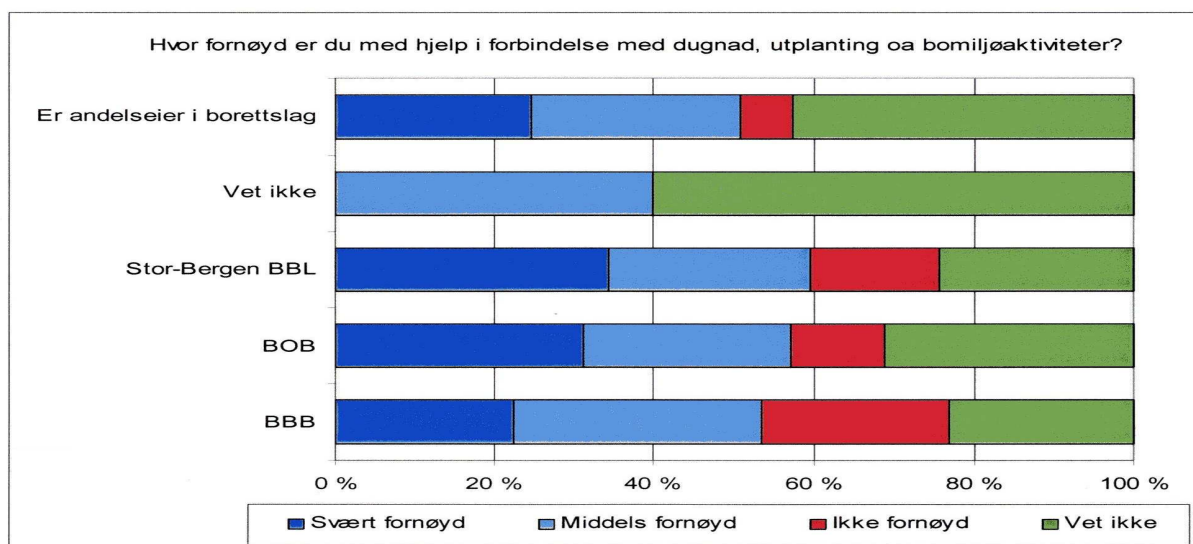
Er det kanskje slik at rusavhengige føler seg ensomme når de ikke drikker, siden de gjerne ikke har noe nettverk utenom med andre rusavhengige? Dette er nok ikke hele årsaken til større grad av ensomhet blant folk i kommunale utleieboliger, men jeg vil tro det har noe å si. Det kan dermed se ut til at det bør fokuseres sterkere på integrering av rusmisbrukere i deres eget nærmiljø. Det må understrekes at skal jeg sammenligne mine funn med andre mer kvantitative undersøkelser fra andre bomiljø, må jeg nevne mitt begrensede antall respondenter, og dermed et ganske uoptimalt sammenligningsgrunnlag. Allikevel ser jeg nytten av å sammenligne med kvantitative undersøkelser, da disse kan si noe om andre lignende bomiljø, og dermed kanskje også noe om hva man kan forvente å finne på Melkeplassen.

Nå har jeg diskutert sosiale nettverk innad i de to gruppene ("insidersene" og "outsidersene"). Kontakten mellom gruppene kommer sterkere i fokus i min neste diskusjon (hvor og hvordan dannes og påvirkes sosiale nettverk på Melkeplassen (UP1 -del 2)).

Selv om man har en opphopning eller segregasjon av kommunale utleieboliger i et avgrenset område på Melkeplassen, har man arenaer der mennesker derfra kan møte folk fra andre deler

av nabolaget og utvikle og pleie nettverk. Jeg fant at barnas aktiviteter og skolegang skapte grunnlag for en viss kontakt både mellom foreldrene i fra de to gruppene og innen gruppene, selv om ingen oppga at beboere fra den andre gruppen var en del av det faste kontaktnettet deres. Når det gjelder kontakt mellom barn fra de to gruppene var dette annerledes enn mellom foreldrene. Ungene hadde flere arenaer de kunne utvikle kontaktnettene sine (fotballbane, skole, barnehage, og ymse fritidsaktiviteter). Et annet sted som ble sett på som et samlingspunkt var prixbutikken. Ingen av intervjuobjektene oppga at de hadde blitt kjent med folk på prisen, men det kunne være et sted å hilse på "halvkjente" og gjerne slå av en prat med folk man kjente fra før.

En arena der folk kunne møtes innad i de to gruppene er dugnaden, hvis folk møtte opp da. Oppmøte var et problem blant kommunale beboere. Det var alltid de samme som møtte opp, og selv om folk hadde anledning til det, var det flere som ikke deltok. Blant ikke-kommunale beboere gav folk uttrykk for at alle som hadde anledning til det, deltok på dugnadene som ble arrangert. Mitt inntrykk ble at fornøydheten blant beboere i ikke-kommunale boliger angående deltagelse og hjelp i dugnad var større enn blant beboere i kommunale boliger. Dette kastes også lys over i den kommunale rapporten fra Bergen:

Figur 23. Fornøydhhet med hjelp til dugnad og bomiljøaktiviteter (IKUBB: Norconsult 2003) (Gjelder ikke Melkeklassen)

Det kan i lys av mine intervjuer se ut som om det på Melkeklassen er en mangel på arenaer der "outsiders" og "insiders" kan møtes. Mellom folk i umiddelbar nabolagsnærhet er det

mange naturlige møteplasser og det ser som om det er relativt godt utviklede nabolagsforhold, men mellom mine grupper kommer det ikke tydelig frem hvor god kontakten er, men ut fra tendenser i intervjuene kan jeg hevde at kontakten og møteplasser begrenser seg til arenaer i tilknytning til barnas aktiviteter og kanskje prix-butikken. Det inntrykket jeg allikevel sitter igjen med er at på bakgrunn av relativt utydelige forskjeller ut fra intervjuene, angående kontakt mellom gruppene, -og et relativt begrenset antall intervjuobjekter, har jeg ikke klart å gjenspeile store kontraster gruppene imellom. Dette i kontrast til Mjeldstad (2004) sine funn i sin studie av integrering av innvandrere i andre lignende boligområder i Bergen.

Et annet inntrykk som skilte seg ut, var at sambrukshuset i og for seg har vært en god ide som møteplass mellom gruppene. Man hadde en opprinnelig tanke om at huset skulle ha funksjon som møteplass for hele nabolaget, der blant annet møter mellom mine to grupper og møter innen gruppene skulle foregå. Imidlertid er det flest folk fra kommunale boliger som nyttegjør seg av huset. Tidligere var huset også ment som et sted der folk kunne henvende seg til nærmiljøarbeidere som skulle lytte og bringe videre ytringer og ønsker fra beboere. Medvirkning fra beboere i området var et viktig prinsipp i m-prosjektet, dette bringer meg videre til UP 2.

6.2 Oppsummering og konklusjoner av UP 2

For å finne hvilke muligheter for medbestemmelse og makt beboere på Melkeplassen har (UP2) valgte jeg, i tillegg til personlige og sosiale forhold, å fokusere på hvilke ytringskanaler og handlingsrom som er lagt til rette for deltagelse. Offentlige myndigheter har blant annet en nærmiljøarbeider i området. Jeg nevnte i 5.2.2 at for å opprettholde bygging av sosial kapital og utvikling i et område måtte man ha høy intensitet i interaksjonen mellom ulike parter. Jeg fant at det var en nærmiljøarbeider som er innom på Melkeplassen kanskje to ganger i uken. På bakgrunn av at beboere sier at de har et større kontaktbehov med bbb og nærmiljøarbeidere, er det rimelig å spørre seg om hyppigheten og intensiteten i interaksjonen mellom offentlige forvaltere og beboere er stor nok.

”skulle gjerne sett han her oftere” IR2

Det er naturlig å tenke seg at beboere i selveierleiligheter (blant annet respondentene i de ikke-kommunale boligene) på Melkeplassen vil ha et større handlingsrom enn beboerne i

kommunale leiligheter, når det gjelder beslutninger som gjelder hus, hage og fellesarealer. Når man er selveier, slipper en å forholde seg til offentlige instanser. De har større makt til egen forvaltning av bolig og grøntareale. I utgangspunktet skal kommunale beboere også ha makt til egenforvaltning. Men et slikt handlingsrom inneholder visse forutsetninger: Makten til kommunale beboere er avhengig og påvirket av den kommunikasjonsstrukturen (ytringskanaler) og beslutningsstrukturen mellom beboere og offentlige instanser som gjelder for stedet. I tillegg er de påvirket av personlige og sosiale forhold som gjør at de er mer eller mindre i stand til å dra nytte av tilrettelagte ytringskanaler. Ikke-kommunale beboere er i utgangspunktet mindre påvirket av slike strukturer enn kommunale beboere, og har et større potensial for å være "agent" på forandringer i nærmiljøet. Man kan si at de i utgangspunktet har større makt til å forandre sin egen hverdag enn beboere i kommunale boliger. Denne identifiseringen av forskjellen i graden av medvirkning og makt i planleggingen av området og deres egen hverdag, kan knyttes til "medvirkningstrappen" som jeg kom inn på i teoridelen (figur 8). Man kan si at mine "outsidere" kommer høyere opp på stigen enn "insidersene" i de kommunale utleieboligene.

Delegering av makt på denne måten er noe som også kan knyttes til ulike tiltak fra det offentlige, eksempelvis tiltak som går på forebygging og kompensering av segregasjonseffekter. Dette bringer meg videre på UP 3.

6.3 Oppsummering og konklusjoner av UP 3

Når det gjelder de kompenserende tiltakene (fornyning av boligene og opprustning av uteområdene) og hva disse har å si for segregasjon og dens effekter er inntrykket mitt relativt klart: Respondentene mine (både "insiders" og "outsiders") som har bodd på Melkeplassen både før og etter fornyingen, la eksempelvis vekt på at opprustningen har "rettet på en del det inntrykket som gjerne var her fra før av" (her menes det stigmaet om at Melkeplassen har vært et sted med mange problemer). Fysiske forbedringer som ble gjennomført har bidratt til å dempe negative segregasjonseffekter som eksempelvis stigmatisering og dårlig trivsel. Dette underbygges av utsagn fra begge respondentgruppene. (se kapittel 5.1). Kanskje en måte å tallfeste stigmaet rundt Melkeplassen er å fokusere på boligtakst?: Det er rimelig å tenke seg at siden boligprisene på ikring- og iblantliggende boenheter har steget like mye som andre sammenlignbare boliger i Bergen, så gjelder ikke stigmaet rundt Melkeplassen i like stor grad lenger. Det er nærliggende å tenke seg at Melkeplassenprosjektet har hjulpet på denne

utviklingen, og kanskje parallelt med en generell økning av trivsel. Jeg vil hevde at trivselen også har økt, både på bakgrunn av flere aktivitetsmuligheter ute og estetiske gevinster ved fornying av arealene, i tillegg til en forbedret vedlikeholdsstruktur.

Jeg vil si at oppnåelse av varierte boformer på Melkeplassen ikke er tilfredsstillende i forhold til et mål om å motvirke negative effekter av segregasjon. En utfordring er mangel på boliger og midler, noe som også forvalterne er opptatt av. Utjevning av kvalitetsforskjell mellom boligområder vil jeg hevde har gjort seg gjeldende. Ute- og inneområder rundt de kommunale utleieboligene har nærmet seg standarden til boligområdene rundt.

Bergen kommune har et mål med at utgiftsrammen til beboerne deres skal ha en utgiftsramme som står i rimelig forhold til inntekt. Dette kan sammenlignes med individuell ressursutjevning. Dette betyr også at folk vil klare seg på samme måte som andre grupper, men med færre midler. I hvilken grad kommunen oppnår dette har jeg ikke fått entydige svar på, men flere hevder at terskelen for å være "kvalifisert" til å få subsidiering er for høy.

Utvikling av fellesarenaer kan være med å skape holdninger (holdningsskapende arbeid). Når det gjelder dugnad og sambrukshus har det til tider vært problemer med dårlig oppmøte. Sambrukshuset har stort sett vært brukt av kommunale beboere. Det har vært større suksess når det gjelder nye fritidstilbud, bygging av barnehage og klassesammensetning der man har satset på sosial blanding. Det satses også på blanding når det gjelder hvem som blir plassert ut i kommunens boliger. I denne sammenheng satses det på god kommunikasjon. Kommunen søker eksempelvis å "komme fort på banen" og informere andre beboere hvis individer som folk ofte har et engstelig forhold til skal flytte inn.

Inntrykket mitt når det gjelder sambrukshuset, er at det i dag har en viktig funksjon for mange beboere på Melkeplassen. Men en utfordring ligger i å få enda flere fra ikke-kommunale boliger til å bruke huset. Jeg fant at potensialet til huset som forebyggende og kompenserende faktor er stor. Og når en vet hvilke gevinster og fordeler som ligger i et slikt potensiale, kan en spørre seg hvorfor det ikke satses mer på sterkere blanding av ulike grupper gjennom bruk av huset som møteplass. Mine intervjuer sa meg at det ikke er fullt så enkelt. Et viktig moment er tid. Det sier seg kanskje selv at arbeidsledige, uføre og eldre har bedre tid til å dra nytte av huset. Derfor er det også naturlig at disse gruppene bruker huset flittigere enn andre, noe som er tilfelle. Men jeg oppdaget også at et par av respondentene mine fra ikke-

kommunale boliger ikke visste om at det var et sambrukshus der i det hele tatt, som er åpent for alle. Her har gjerne de offentlige forvalterne et ansvar, når målet deres er husets funksjon som en potensiell møteplass mellom alle mennesker på Melkeplassen. Det er ikke sikkert folk som får tilbud om det vil ta i bruk huset, men bare det at tilbudet er til stede kan være positivt for folk, ved at folk ser at det satses noe for utvikling av bo-miljøet på Melkeplassen.

6.4 Oppsummering og konklusjoner av UP 4

Jeg fant i teoridelen at en nøkkelfaktor for tiltak mot sosiale eksklusjonsprosesser og segregasjon var arbeidsprosesser der man bygger på holistiske innfallsvinkler. Jeg skilte ut forvaltningsmedvirkning (governance) som en arbeidsform som tar hensyn til kompleksiteten som ligger i eksklusjons- og segregasjonsprosesser. Dermed vil en sammenligning av planprosesser for Melkeplassen med forvaltningsmedvirkning kunne gi en pekepinn på om arbeidsmåter for Melkeplassen tar hensyn til egenarten til sosial eksklusjon og segregasjon.

Melkeplassenprosjektet ble pålagt gjennomført som et (Vedlegg: 7.4 Høringsutkast og løsningsskisse) utviklingsprosjekt, med områdeforvaltning i stedet for etatsforvaltning. Med dette mentes det at man i planprosessen av stedet også skulle innlemme og samordne ressurser på lokalsamfunnsnivå (Vedlegg: 8.4 Prosjektplan). Dette kan betraktes som et ”**Governance-network**” (kapittel 6.3) med både offentlige og ikke-offentlige instanser. Jeg sammenlignet planprosessen av Melkeplassen med Giersig-modellen, og identifiserte ”governance-network” og ”**governance-decisions**” på Melkeplassen. På bakgrunn av dette og i følge min definisjon av begrepet governance kan det være rimelig å si at man hadde forvaltningsmedvirkning på Melkeplassen. I min videre oppkobling til figuren forklarte jeg litt nærmere hvilken type forvaltningsmedvirkning man hadde: Jeg belyste ”**modes of governance**”. Jeg viste ”governance-decisions” eller beslutninger ble tatt av offentlige organer på bakgrunn av deres aktøroversikt og koordineringsfunksjon. Dermed hadde man en type (mode) forvaltningsmedvirkning som helte mot øverste pilen midt i figuren, noe som sa at den reelle makten i Melkeplassenprosjektet lå hos offentlige aktører.

6.5 Sluttkommentar

Fenomen som sosial eksklusjon, segregasjon og sosial kapital er, som jeg har vist i oppgaven, komplekse fenomen, akkurat som også politikk for å motvirke negative utfall av fenomenene bør være det. Jeg må erkjenne at når jeg vil studere slike fenomen vil jeg få en forståelse av Melkeklassen ved hjelp av et kompleksitetsperspektiv. Dette resulterer i en ”litt-av-alt” – tankegang. Konsekvensen av dette blir at jeg bevisst unngår å gå i dybden flere steder, og utelater ut moment som kunne gjenspeilet fenomen enda mer inngående. Jeg ser eksempelvis at det i analysedelen kan brukes flere begrep om samme fenomen: (sosial kapital trenger ikke bare å handle om ressursproblematikk mellom og iblant beboergrupper, men også forvaltergrupper i mellom). Begrepenes kompleksitet og egenart fører også til store utfordringer når det gjelder praktisk gjenkjenning av disse, både for meg som forsker og for forvalterne. For å motvirke fenomenene bør forvalterne eksempelvis gis handlingsrom til: nedsetting av adhoc-grupper til å utrede delspørsmål, og utvikling av samarbeidsrutiner på tvers av sektorer, forvaltningsnivå og privat/offentlig sfære, noe som i seg selv tilknyttet store utfordringer. Slike grupper bør også arbeide ut fra et langsiktig perspektiv, da kjernepunkt i arbeid med mennesker og sted kan sies å være kontinuitet og det ”selvbærende nærmiljø”. Dette bringer meg inn på tanker om prosessplanlegging og prosjektplanlegging. Man sier at man har og har hatt prosessplanlegging på Melkeklassen, men stemmer dette? I dag er informasjonssenteret i sambrukshuset forsvunnet, oppgavene til nærmiljøarbeideren er for mange (han er blant annet også nærmiljøarbeider for nabolag i Årstad bydel), og han er heller ikke tilstede mer enn en gang i uken, noe som ble påpekt av mine respondenter var for sjeldent. Legger man til problematikken rundt hvordan man kunne sikre prosjektresultatene varig etter prosjektslutt, uten de ekstra ressursene som krevdes, vil jeg hevde at det bare til en viss grad har vært prosessplanlegging på Melkeklassen. Målet til forvalterne og planleggerne har vært igangsetting av prosesser, men innsatsen og ressursbruken har vært for spinkel til at jeg vil kalle dagens miljø for ”selvbærende”.

Forklaringer til hvor mye det satses kan knyttes til ulike barrierer for forvaltningsmedvirkning som jeg var inne på i kapittel 2.6.3. Et kjernepunkt i uttalelser fra mine informanter, ser ut til å være ressursproblematikken. Det hevdes at ressursmangler skapte mangler i kontinuitet og oppfølging av tiltakene etter prosjektslutt, noe som jeg eksempelvis la vekt på var viktig for å opprettholde kontakten, ikke minst tilliten blant beboerne (se 5.2.2 og ”**samtidig bygging og bruk av sosial kapital**”). Årsaker kan være **politiske barrierer** som at midler forsvinner når

by-regjeringer (som bystyret i Bergen) med andre prioriteringer overtar. Eller man kan peke på **organisatoriske barrierer** (6.2.3). Samordningsproblemet mellom sosialsiden og boligetaten på bakgrunn av taushetsplikten kan fungere som et eksempel (kapittel 6.2.3).

Nevnte barrierer kan kalles **systemproblem**, og kjerneelementene er altså ressursmangler og tilknyttede kontinuitetsproblemer. Det kom frem at mine informanter (forvaltere) var klar over disse utfordringene, og hadde det vært opp til dem, hadde det vært avsatt flere midler for en bedre områdeforvaltning. Innsatsen i et område er imidlertid direkte knyttet til politiske beslutninger og prioriteringer. Derfor er det også viktig å få politiske aktører til å erkjenne slike problemer og ta hensyn til slike erkjennelser. Et dilemma er imidlertid at politiske aktører ofte hevder de er i besittelse av, og tar hensyn til slike erkjennelser: de hevder ofte at de forfekter forskningsbasert kunnskap, men stemmer dette? Er det kanskje slik at politikere bruker forskere og forskning til å smykke seg med, og blindt kun fokuserer på forskning som understøtter deres ideologi? Man ser i hvert fall tendenser til at samfunnet bryter ned grenser for hva politikere kan kalle forskningsbasert kunnskap, noe som kan være problematisk hvis man hvis man vil oppnå en kunnskapsbasert planlegging av nærområder. For å gjøre noe med systemproblemer, må man da også først erkjenne at politikk og politikere styres mer av ideologi enn av kunnskap og empirierfaring som forvalterne og forskerne er i besittelse av.

Det gjelder altså å få politikerne til å prioritere å innse at det kreves mye for å sette i gang prosesser som utvikler nabolaget sin evne til selv bærende problemløsning, ofte omtalt som sosial kapital. Eller er det slik at mange politikere egentlig er klar over problemet, men er påvirket og ”tvunget” av institusjonelle og politiske strukturer? Igangsatte tiltaksprosesser krever midler, det blir for tynt når man i en prosjektfase yter penger for så å ikke i stor nok grad følge opp i etterkant. Når forvalterne må ta stilling til hvordan man kan opprettholde igangsatte prosesser og samarbeid i etterkant av ordinære driftsfaser uten de ekstra midlene som kreves, er det tydeligvis for dårlig. Konsekvensene blir ekstra utgifter for samfunnet. Og man risikerer å ødelegge tilliten fra innbyggerne i området, noe som kan være veldig vanskelig og ressurskrevende bygge opp igjen. Jeg er nok redd for at ”man” må investere mer for virkelig å spare ressurser. Når jeg sier ”noen” og ”man” refererer jeg til hvor midlene stammer fra, og da mener jeg ikke offentlige forvaltere som ut fra mine intervjuer stort sett er klar over problemstillingen her. Jeg snakker om politikere med politiske prioriteringer, om styringsstrukturelle utfordringer, og om samordningsproblemer i det segmenterte samfunnet. Kompleksiteten i slike problemstillinger er stor. En kan også spørre seg om man har råd til

ikke å fokusere på, og ta inn over seg disse problemstillingene, i et samfunn som krever riktige løsninger på sine problem for å kunne opprettholde sine velferdsideal.

Det kunne vært interessant å videre se på hvilke økonomiske konsekvenser ”halvgjorte” stedsprosjekt kan ha, ved kanskje å fokusere på makroøkonomiske regnskap eller kanskje bomiljøregnskap.

VII. VEDLEGG

7.1 Intervjuguider

Jeg utviklet 3 intervjuguider for de ulike intervjugruppene (kommunale beboere ("insiders"), ikke-kommunale beboere ("outsiders") og informantene).

SPØRSMÅL TIL BEBOERE I DE KOMMUNALE BOLIGENE:

Syn på nabolaget som sted å bo: (intro for å gi en god atmosfære for videre intervju):

(Fra respondenten, meg selv, og hva respondenten tror "outsiders" syns om nabolaget).

- *Hvordan vil respondenten identifisere/ avgrense nabolaget?
- *Hva er fordelene med å bo her?
- *Hvilke problem kan knyttes til å bo i nabolaget?
- *Hvordan blir nabolaget vurdert av intervjueren (meg selv)?
- *Hvordan tror respondenten at "outsiders", kanskje spesifikke "outsiders" (lokalt politi?), som de har hørt kommentarer fra, syns om nabolaget?

Personlig Historie:

- *Hva er alderen din?
- *Sivilstand?
- *Hvilken utdanning har du?
- *Får eg lov til å spørre om inntekten din? (sosialhjelp/uføre?)
- *Kor mange bor det i leiligheten din (evt. hvem er de)?
- *Hvor kommer du fra? (evt. dine foreldre fra)?
- *Hvor lenge har du bodd her?
- *Hvor mange kvadratmeter er leiligheten?
- *Ka syns du om standarden?
- *Har du bodd andre steder? (evt. hvor, og hvorfor flyttet du)?
- *Hvem eier leiligheten? (evt. når kjøpte du, pris, hvordan finansierte du det, hva er leien på)?
- *Har du andre utgifter på leiligheten, hvilke, og hva er prisen? (eks.:strøm, tjenester fra kommunen, forsikring, varme osv.)
- *Er noen av utgiftene til boligen dekket av offentlig støtte, og hvordan er denne støtten organisert?
- *Er der et system for å ta seg av utvendige reparasjoner, skifte vinduer, grøntområder, og hvordan er dette evt. organisert?
- *Hvis du gjør forbedringer av leiligheten innvendig med egne midler, vil du da få penger tilbake hvis du flytter ut?

Syn på den sosiale strukturen og sosial integrering i nabolaget:

Hovedfokus vil her være hvordan hverdagslivet er erfart i dette nabolaget.

- *Hvordan vil en typisk dag fortone seg for deg? (kan jo være det fortelles om pkt under her, men da må du kutte disse).
- *Er dette et trygt nabolag? (Er d spesielle steder på Melkeplassen som du syns er utrygt/ubehagelig å ferdes?)
- *Hvis du søker arbeid, tror du at det at du bor på Melkeplassen vil ha noe å si?
- *Hvilke jobber har du hatt? (evt. hvilke hindringer for å få arbeid føler du at du har)?
- *Er du i arbeid? (hvis, hvordan fikk du denne jobben)?
- *Ka syns du om kontakten mellom naboene her?
- *Hvem har du kontakt med i nabolaget?

- Hvor ofte treffer dere hverandre?
- I hvilke sammenhenger møtes dere, og hvor?
- Har du kontakt med noen utenfor nabolaget?
- Hvor ofte treffer du disse?
- I hvilke sammenhenger møtes dere, og hvor?
- *Er det spesielle konflikter eller problemer i nabolaget?
- *Er du med i noen organisasjoner? (idrettslag, kirke osv.)
- *Føler du det er noen grenser eller inndelinger på Melkeplassen: fysisk og sosialt ("oss-dem"-inndeling?)
- *Er det ønskelig med større interaksjon mellom de ulike gruppene i området? evt. hvordan?
- *Vet du om det har vært satt i gang tiltak for å oppnå integrering og kontakt mellom mennesker på Melkeplassen?

Syn på effektene av boligpolitikken som den er erfart i dette nabolaget:

- *Er det spesielle hendelser, endringer eller tiltak som har skjedd i løpet av de siste årene? Har disse forandret ditt syn på nabolaget, til det verre eller bedre?
- *Hvem mener du er ansvarlig for forandringer i nabolaget? Er det noen som har tapt/vunnet på endringer i nabolaget?
- *Ka syns du om:
 - utseendet til nabolaget(fysisk).
 - trafikk
 - lyder
 - forurensning
 - grøntarealer
- *Er det noe du ville endret både fysisk og sosialt for å skape bedre forhold i nabolaget?

Involvering i driften av bolig og aktiviteter i lokalsamfunnet:

(Hvordan er det lokale boligsystemet drevet?):

- *Involverer BBB beboerne når det gjelder styring og å ta avgjørelser?
 - Deltar du i dette? (evt. hvorfor ikke)?
- *Er det noen som faller utenfor eller som ikke deltar, frivillig eller ufrivillig, i fellesskapet i nabolaget?
- *Har nye måter for medvirkning fra beboere blitt introdusert her, og ka syns du om dette?
- *Tror du at større deltagelse fra beboerne er viktig for å bedre hverdagslivet lokalt?
 - Hvorfor?
 - Hvorfor ikke?
- *Hva trenger å bli forandret for å få de fleste beboere involvert i gjøremål i nabolaget?
- *Hva syns du om opplegget fra BBB?
 - Har du evt. noen forslag til forandringer av de sosiale tjenestene fra kommunen?
 - Hva med frivillig arbeid? Kan dette bedre tjenester som allerede er gitt?

Håp og mål; fremtidige forventninger; ting å lære:

- *Hvordan tror du nabolaget vil utvikle seg fremover?
- *Kor tror du at du bor om 10 år?
 - Fremdeles i nabolaget?
 - Hvorfor?
 - Hvorfor ikke?
- *Hvis du fikk bestemme; hva ville du forandret i et kort eller lengre perspektiv i dette nabolaget?
- *Hva ville du forandret i boligpolitikken generelt?

SPØRSMÅL TIL IKKE-KOMMUNALE BEBOERE:

Syn på nabolaget som sted å bo:

- *Hvordan vil du avgrense Melkeklassen? Hvor går grensene til Melkeklassen?
- *Hva syns du er fordelene med å bo her?
- *Hva hvilke problem vil du si det finnes i nabolaget?
- *Fortelle litt om hva ditt inntrykk av Melkeklassen er.
- *Hva tror du andre folk (fra utenfor Melkeklassen) syns om Melkeklassen?

Personlig Historie:

- *Hva er alderen din?
- *Hvor mange bor det i leiligheten din? (Hvem er de?)
- *Hvor kommer du opprinnelig fra?
- *Hvor lenge har du bodd her?
- *Hvor stor er leiligheten din? (Hva syns du om leiligheten du bor i?)
- *Har du bodd andre steder? Og hvorfor flyttet evt. du derfra?
- *Hvem eier leiligheten din?

Syn på den sosiale strukturen og sosial integrering i nabolaget:

- *Hvordan vil en typisk dag fortone seg for deg?
- *Syns du Melkeklassen er et trygt sted å bo?
- *Hvis noen fra Melkeklassen søker arbeid, tror du at det at en bor på Melkeklassen vil ha noe å si?
- *Hvilke jobber har du hatt?
- *Hvem har du kontakt med i nabolaget?
 - Hvor ofte treffer dere hverandre?
 - I hvilke sammenhenger møtes dere, og hvor?
 - Har du kontakt med mange utenfor Melkeklassen?
 - I hvilke sammenhenger møtes dere, og hvor?
- *Er du med i noen organisasjoner? (idrettslag, kirke osv.)

Syn på effektene av boligpolitikken som den er erfart i dette nabolaget:

- *Kan du liste opp noen ting som du vil forandre for å skape bedre forhold for hverdagslivet i nabolaget?
- *Hva syns du om:
 - utseendet til nabolaget(fysisk)
 - trafikk
 - lyder
 - forurensning
 - grøntarealer
- *Har du eventuelle forslag til hvordan den lokale boligorganisasjonen kan forbedre disse fysiske forholdene?
- *Hvordan mener du beboerne kan bidra?

SPØRSMÅL TIL INFORMANTENE:

Informantens personalia, bakgrunn og erfaringsgrunnlag i nabolaget:

- *Stilling i dag: (hvor lenge, 1.hva går den ut på, 2.myndighetsområde og (3).fullmakter, (stillingen er underlagt?), 4.hvem samarbeider du med?)

*Lokalkunnskap om Melkeklassen?: (hvilke?: Kontorarbeid eller praktisk arbeid, eller begge?)

*Eventuelt spørsmål.: Hvor lenge har du jobbet med Melkeklassen?

Informantens oppfatning av miljøet på Melkeklassen:

*Hva er ditt inntrykk av Melkeklassen, er det spesielle fordeler eller ulemper med nabolaget sammenlignet med resten av byen?

*Hvordan preger det høye antall sosialboliger nabolaget? Positivt/negativt?

*Hvor mye fokus er lagt på det forhold at det er mange sosialboliger i dette området? Hva tror du en sterk konsentrasjon av en slik gruppe mennesker betyr for nabolaget, på godt og vondt?

*Tror du at en opphopning av sosialt svake i et område vil gjøre det vanskeligere for disse å bli integrert? Og er det tiltak i området som er med på å fremme sosial integrasjon, spesielt for de i de kommunale boligene?

*Hvordan vil du vurdere oppvekstvilkårene i området?

*Føler du Melkeklassen er i ferd med å bli et verre eller bedre område?

-indikatorer som: flyttemønstre, boligpriser, husbråk.

-spesielle negative eller positive utviklingstrekk?

Boligsystemets institusjonelle struktur og dets betydning for Melkeklassen:

*Hvordan er boligsystemet (på Melkeklassen) drevet?

-Struktur.

-Ansvarsfordeling.

*Hvilke sentrale forandringer i boligorganisasjonen og driften av denne har foregått siste tiåret?

-Hvilke resultater (spesielt sosiale) har dette hatt for nærmiljø (Melkeklassen)?

*Hvordan er samarbeidet tverrsektorielt mellom de offentlige tjenestene på den fysiske og sosiale delen?

*Ser du sammenhenger og evt. hvilke sammenhenger ser du mellom dagens boligsystem (inkludert tjenestene til BBB) og nabolagsproblemer (på Melkeklassen)?

*Spørsmål om lokal styring og avgjørelser (på Melkeklassen).

-Hvordan kan beboere (på Melkeklassen) påvirke politikken relatert til de lokale boligjenestene og evt. hvordan kan de påvirke?

-Hvordan er de lokale innbyggerne (på Melkeklassen) engasjert i avgjørelser på det lokale plan?

*Bør sosial bostøtte gis i form av subsidier av fysisk bygging av leiligheter eller personlige subsidier til de som ikke har midler til å være med i boligmarkedet? (Begrunnelse av svaret).

Informanten sin vurdering av ulike tiltak eller initiativ: (denne blir kun aktuell hvis han/hun har arbeidet med melkeklassen)

- *Hvilke positive/negative virkninger har tiltaket(ene) hatt lokalt?
- *Korttidseffekter/langtidseffekter?
- *Hvilken oppfølging trengs? Er den til stede?
- *Hvordan vurderer du tiltaket/initiativet?
- *Tro du at tiltaket har endret eller vil endre den generelle oppfatningen av problem i nabolaget mht sosialklienter?
- *Hva tror du er beboernes vurdering av tiltaket(ene)?
- *Hva kunne vært gjort annerledes?
- *Mener du det blir gjort nok i forhold til miljøet på Melkeklassen. Hva annet kan eller burde vært gjort?

5.Fremtidige forventninger og utfordringer:

- *Hvordan tror du området vil utvikle seg i fremtiden?
- *Hvilke forutsetninger må være til stede for en ønsket utvikling?

6.Persondata:

- *Kjønn:
- *Alder:
- *Utdanning:
- *Tidligere arbeidserfaring:

- *Navn:
- *Adresse:
- *Stilling:
- *Telefonnummer:
- *Sted/Dato:

7.2 Intervjuobjekter

Respondenter:

- IR1 Dame, ca. 75 år, gift, alderstrygd, 2 barn, bodd på Melkeklassen siden 1953
- IR2 Dame, ca. 55 år, gift, trygdet, tillitsvalgt, bodd på Melkeklassen i 20 år
- IR3 Dame, ca. 60 år, skilt, uføretrygdet, bodd på Melkeklassen i 17 år
- IR4 Mann, ca. 80 år, gift, alderstrygd, 2 barn, bodd på Melkeklassen i 50 år
- IR5 Dame, ca. 50 år, samboer, uføretrygdet, bodd på Melkeklassen i 13 år
- IR6 Mann, ca. 45 år, samboer, uføretrygdet, bodd på Melkeklassen i 5 år
- IR7 Mann, ca. 70 år, gift, alderstrygd, 3 barn, bodd på Melkeklassen i 30 år
- IR8 Dame, ca. 70 år, gift, alderstrygd, 3 barn, bodd på Melkeklassen i 30 år
- OR1 Mann, ca. 40 år, gift, to barn, i arbeid, bodd på Melkeklassen i 6 år
- OR2 Mann, ca. 35 år, gift, et barn, i arbeid, bodd på Melkeklassen i 5 år
- OR3 Dame, ca. 30 år, samboer, i arbeid, bodd på Melkeklassen i 12 år
- OR4 Dame, ca. 25 år, ugift, under utdanning, bodd på Melkeklassen i 3 år
- OR5 Mann, ca. 55 år, gift, to barn, bodd på Melkeklassen i 8 år
- OR6 Dame, ca. 25 år, samboer, bodd på Melkeklassen 3 år

Informanter:

- I1 Bomiljøarbeider, BBB
- I2 Bomiljøkoordinator, BBB
- I3 Boligtildeler, BBB

- I4 Boligsjef, Boligetaten
- I5 Hovedrådgiver, Byrådsavdeling for Byutvikling
- I6 Sjefsplanlegger (f.t. på OU-sekskj.), Plan og Analyse, tidligere prosjektleder for Melkeplassenprosjektet.
- I7 Prosjektleder for prosjekt bostedsløse, Sosialtjenesten

7.3 Litteraturliste

Agar, M. H. (1986). *Speaking of Ethnography*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Allen, J., Cars, G. & Madanipour, A. (2000). *Social exclusion in European neighbourhoods: Processes, experiences and responses*. Unpublished research report for the European Commission, Targeted Economic and Social Research, Contract No SOE2-CT97-3057 (unpublished). <http://www.improving-ser.sti.jrc.it>

Alvesson, M. & Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion*. 360 sider Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod. Studentlitteratur, Lund.

Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2000). *Reflexive Methodology: New Vistas for Qualitative Research*. London: Sage.

Anderson, I. & Sim, D. (2000a og b). *Social Exclusion and Housing: an Introduction*. I Anderson, and D. Sim (eds) (2000) *Social Exclusion: Context and Challenges*, Coventry, Chartered Institute of Housing, s.220-229.

Arnstein, S. (1969). *A Ladder of Citizen Participation* i LeGates, R. T. & Stout, F. (2003) *The City Reader*. Third edition. Routledge.

Beauregard, R.A. & Haila, A. (2000). *The unavoidable continuities of the city*. I *Globalizing cities: a new spatial order?* Ed. P. Marcuse and R. van Kempen. Oxford: Blackwell.

Beem, C. (1999). *The Necessity of Politics. Reclaiming American public life*. Chicago: University of Chicago Press.

Bell, D. (1973). *The coming of post-industrial society*. New York: Basic Books.

Berger, P. L. & Luckman, T. (1966). *The social construction of reality*. New York, NY: Anchor Books.

Bolt, G., Burgers, J., & van Kempen, R. (1998). *On the social significance of spatial location; Spatial Segregation and Social Inclusion*. s.83-95. Netherlands Journal of Housing and the Built Environment. Vol 13. Delft University Press, Delft

Bourdieu, P. (1983). *The Forms of Capital*. S.241-260 i Richardson, J. (edit 1986): *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Connecticut; Greenwood Press.

Burchardt, T. mfl. (1999). *Social Exclusion in Britain 1991-1995: Social Policy and Administration*. Vol. 33, Nr. 3, September, s.: 227-244.

- Burchardt, T., Le Grand, J. & Piachaud, D. (2002a). *Introduction*. I T. Burchardt, J. Le Grand, and Piachaud (eds) *Understanding Social Exclusion*. Oxford: Oxford University Press, s.1-12.
- Calas, M. & Smircich, L. (1992). *Re-writing gender into organizational theorizing*. I Reed, Michael and Hughues, Michael *Rethinking Organization*. London: Sage.
- Cameron, S. & Field, A. (2000). *Community, Ethnicity and Neighbourhood: Housing Studies*, Vol15, Nr.6, s.827-844.
- Castells, M. (1989). *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process*. Basil Blackwell, Oxford
- Cole, I. & Goodchild, B. (2000). *Social mix & the `Balanced Community*. s.351-359 I *GeoJournal, Special issue*, 2000.
- Coleman, J. S. (1988). *Social Capital in the Creation of Human Capital*. American Journal of Sociology. University of Chicago Press, Chicago, s.95-120.
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Commision of the European Communities (1993). *Background report: social exclusion-poverty and other social problems in the European Community*. ISEC/B 11/93. Luxembourg: office for the Publications of the European Communities.
- Cox, E. (1995). *A Truly Civic Society: Boyer Lectures 1995*. Sydney: ABC Books.
- Dalland, O. (1993). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- de Haan, A. (1999). *Social Exclusion: Towards a Holistic Understanding of Deprivation*. Villa Borsig Workshop Series. Sussex, University of Sussex, s.1-14.
- Defilippis, J. (2001). *The Myth of Social Capital in Community Development*. Housing Policy Debate, 12, 4, s.781-806.
- Dictionary of the Social Sciences, 1964.
- Duncan, C. M. (1999). *Equality and social capital in poor rural communities*. Artikkel presentert ved *Social Capital and Poor Communities: Building and Using Social Capital to Combat Poverty Conference*, New York City, USA, Mars 1999.
- Dunn, K. (2000). *Interviewing*. I: Hay, I., editor, *Qualitative research methods in human geography*, Oxford/Melbourne: Oxford University Press.
- Durkheim, E. (1971). *The Elementary Forms of Religious Life*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- European Commission (1997). *Evaluating EU Expenditure Programmes: A Guide*. Brussels: European Commission.

Forrest, R. (2000). *What constitutes a 'balanced' community?* I Anderson, I. & Sim, D. (eds.) (2000), *Social exclusion and housing: context and challenges*, Coventry: CIH.

Giersig, N. (2005). "Urban Governance" and the "European City": *Illustrating the Interconnectedness of Two Contemporary Debates*. The Research and Training Network on Urban Europe. http://www.urban-europe.net/working/04_2005_Giersig.pdf

Gilroy, R. & Speak, S. (2000). *Barriers, Boxes and Catapults*. I Madanipour, A., Cars, G. & Allen: *Social Exclusion in European Cities*. The Stationary Office/ Regional Studies Association, Jessica Kingsley Ltd. London 1998.

Gilroy, R. & Woods, R. (1994). *Housing Women*. London: Routledge.

Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Aldine.

Goodwin, M. & Painter, J. (1996). *Local governance, the crises of Fordism and the changing geographies of regulation*. *Transactions, Institute of British Geographers* 21: s.635-48.

Gregory, K. J. (2000). *The Changing Nature of Physical Geography*. London: Edward Arnold.

Halvorsen, K. (1989). *Å forske på samfunnet*. Oslo: Bedriftsøkonomens forlag.

Halvorsen, K (1993). *Å forske på samfunnet, en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Bedriftsøkonomens Forlag.

Hanifan, L. J. (1916). *The rural school community center*. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 67: s.130-138.

Hanifan, L. J. (1920). *The Community Center*. Boston: Silver Burdett.

Hellevik, O. (1991). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. 5. reviderte utg., 2 opplag, Universitetsforlaget AS, Oslo.

Holt-Jensen, A. (1999). *Geography. History and concepts*. Institutt for Geografi, Universitetet i Bergen.

Holt-Jensen, A. (2002). *The 'Dual City Theory' and Deprivation in European Cities*. Paper til XVI AESOP congress, Volos Greece July 2002.

Husserl, E. (1982): *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy, First Book: General Introduction to a Pure Phenomenology* (CTRL + klikk for å følge linken). Translated by Fred Kersten. The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.

Imrie, R. & Thomas, H. (1999). *British Urban Policy: An Evaluation of the Urban Development Corporations*, Sage, London.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Random House. New York.

- Jørgensen, S. (1983). *Fysisk miljø og sosial atferd i nærmiljøet*. Senter for samfunnsforskning, Universitetet i Trondheim.
- Kearns, A. & Forrest, R. (2000). *Social cohesion and multi-level urban governance*. Urban Studies, vol 37, nr 5-6, s. 995-1017.
- Kilpatrick, S. & Bell, R. (1998). *Review of Research ... VET for people from rural/non metropolitan areas* (Adelaide, National Centre for Vocational Education Research).
- Kilpatrick, S. & Bound, H. (2001). *Training brokers: networks and outcomes in regional Australia*. Australian and New Zealand Journal of Vocational Education Research, 9, 1.
- Knight, V. R. & Gappert, G. (1989). *Cities in a Global Society*. Urban Affairs Annual Reviews, vol. 35. s.34-35. Beverly Hills, Calif.: Sage Publications.
- KRD - St.meld. nr.23 (2003-2004): 5.3.4 Rammebetingelser.
- KRD - St.meld. nr.23 (2003-2004): 8.4 Private aktører og frivillige organisasjoner.
- KRD - St.meld. nr.31 (2002-2003): 6.2.1 Fokus på svake grupper.
- KRD - St.meld. nr.31 (2002-2003): Boks 6.5 Boligsosiale Handlingsplaner.
- Kvale, S. (1994). *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Ley, D. (1977). *Social geography and the taken-for-granted world*. Transactions, Institute of British Geographers.
- Ley, D. (1996). *The new middle class and the remaking of the central city*. Oxford: Oxford University Press.
- Lipietz, A. (1998). *Rethinking Social Housing in the Hour-Glass Society*, i Madanipour, A., Cars, G. & Allen, J.: *Social Exclusion in European Cities*, The Stationary Office, London.
- Madanipour, A. (1997). *Ambiguities of urban design*. Town Planning Review.
- Madanipour, A., Cars, G. & Allen J. (1998). *Social Exclusion in European Cities*. The Stationary Office/ Regional Studies Association, Jessica Kingsley Ltd. London 1998. s.1-127, s.177-210, s. 235-288.
- Malpass, P. & Murie, A. (1994) *Housing Policy and Practice*, London, Macmillan 4th Edition.
- Marcuse, P. (1998). *Space over Time: The Changing Position of the Black Ghetto in the United States*. I Netherlands Journal of Housing and The Built environment, Vol 13. Delft University Press.
- Martin, S. & Sanderson, I. (1999). *Evaluating public policy experiments: measuring outcomes, monitoring processes or managing pilots?* Evaluation, 5(3): 245-58

- Martinson, L. (2005). *Mutual Benefit. Rethinking Social Inclusion*. Doctoral Dissertation, Stockholm 2005, Royal Institute of Technology, KTH.
- McGrail, K. M., Ostry, A., Salazar T. V. & Sanmartin, C. (1998). *Determinants of Population health: a synthesis of the literature*. Health Canada.
- McCracken, G. (1988). *The Long Interview*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Mjeldstad, K. (2004). *Integrering av innvandrere i boligområder: En studie av tre by-nære boligområder i Bergen*. Hovedoppgave i Geografi, Universitetet i Bergen.
- Mollenkopf, J. & Castells, M. (1991). *Dual city: restructuring New York*. New York: Russell Sage Foundation.
- Myhren, G. (1998). *Det gode sted og planleggingen av det*. Hovedfagsoppgave i Geografi, Universitetet i Bergen.
- NBO (Nordiska Kooperativa och Allmannyttiga Bostadsforetags Organisation) (1998). *Rom for alle. En rapport om segregasjon og boligsosiale tiltak i de nordiske land*. NBO/NBBL, Oslo.
- NEHOM (2003). <http://www.nhh.no/geo/NEHOM/>
- Pacione, M. (2001). *Urban Geography, A Global Perspective*. New York: Routledge.
- Percy-Smith, J. (2000). *Introduction: the contours of social exclusion*. I *Policy Responses to Social Exclusion*. Percy-Smith, J. ed, Open University Press. Buckingham
- Portes, A. (1998). *Social capital: its origins and applications in modern sociology*. Annual Review of Sociology. 24, s.1-24.
- Portes, A. & Light (1995). *Social capital for Development*. I World Bank Group (1999). Ved <http://www.worldbank.org/>
- Putnam, R. D. (1993). *The Prosperous Community: The American Prospect*. Vol. 4 nr.13. The American Prospect, Washington DC
<http://www.prospect.org/print-friendly/print/V4/13/putnam-r.html>
- Putnam, R. D. (2004). *Social Capital: What is it?*
<http://www.bowlingalone.com/socialcapital.php3>
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (1995). *Bowling Alone: America's declining social capital*. Journal of Democracy. 6, 1 (Jan): s.65-78.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: the collapse and revival of American community*. New York, Simon and Schuster.

- Ratcliffe, P. (1998). *Race, housing and social exclusion*. Housing Studies, Vol.13, Nr.6, s.807-818.
- Room, G. ed. (1995). *Beyond The threshold: the measurement and analysis of social exclusion*. Policy Press. Bristol
- Rose, G. (1997). *Situated knowledges: positionality, reflexivities and other tactics*. Progress in Human Geography. 21 (3), 305-20.
- Røed, I. (2004). *Nærmiljøarbeid i et flerkulturelt område- Studie av drabantbyen Fjell i Drammen*. Hovedfagsoppgave i Geografi, Universitetet i Bergen.
- Sack, R. D. (1992). *Place, Modernity, and the Consumer's World: A Relational Framework for Geographical Analysis*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Sassen, S. (1991). *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press, Princeton, N.J.
- Saunders, P. & Tsumori, K. (2002). *Poor Concepts, "Social Exclusion, Poverty and the Politics of Guilt*. Policy, Vol.18, Nr.2, s.32-37
- Schatzki, T. (1991). *Spatial ontology and explanation*. Annals of the Association of American Geographers.
- Schuller, T. (2001). *The complementary roles of human and social capital..* Isuma: Canadian Journal of Policy Research, 2, 1, s.18-24.
- Sekne, I. m.fl. (1996:24). *Og den som kommer aller sist - Boligsegregasjonen i Norden og den nye underklassen*. Nordiska Kooperativa och Allmannyttiga Bostadforetags Organisation (NBO) 1996.
- Sen, A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny*. Office of Environment and Social Development, Asian Development Bank.
- Silver, H. (1994). *Social Exclusion and Social Solidarity: three paradigms*. International Labour Review, Vol. 133, Nr 5-6, s.531-579
- Skansen, R. (2001). *Byfornyning som redskap i kampen mot sosial eksklusjon- En case-studie fra Craigmillar Edinburgh, Skottland*. Hovedfagsoppgave i Geografi, Universitetet i Bergen.
- Social Exclusion Unit (1997). *The Social Exclusion Unit Leaflet*, London: Cabinet Office.
- Social Exclusion Unit (1998). *Bringing Britain Together: A National Strategy for Neighbourhood Renewal*, Cm 4045. London: The Stationary Office.
- Sommerville, P. (1998). *Explanations of social exclusion: where does housing fit in?* Housing Studies. Vol.13, Nr 4, s.761-780.
- St.meld.nr.11 (1990-91) Om storbyenenes økonomiske situasjon.

St.meld.nr.14 (1994-95) Om levekår og boforhold i storbyene.

St.meld.nr.49 (1997-98) Om boligetablering for unge og vanskeligstilte.

St.meld.nr.50 (1998-99) Utjammingsmeldinga. Om fordeling av inntekt og levekår

Strumse, E. (1993). *Hjemløshet og rusmiddelmissbruk: Forskningsbasert kunnskap, eksempler på tiltak og situasjonen i Bergen*. (ISBN 82-7669-002-5)

The Blackwell Dictionary of Sociology. A User`s Guide to Sociological Language, (1995).

The Concise Oxford Dictionary of Sociology, (1994).

The Fountain Dictionary of Modern Thought, 1988. Vobruba, G. (2000). *Actors in Processes of Inclusion and Exclusion: Towards a Dynamic Approach. Social Policy and Administration*. Vol 34, Nr 5, s.601-613.

Tonboe, J. (1993). *Rummets sociologi*. Akademisk Forlag, Danmark.

Tönnies, F. (1957). *Community and Society (Gemeinschaft und Gesellschaft, 1887)* (Charles P. Loomis, Trans.). East Lansing: Michigan State University Press. Turner, M. (1996). *The Literary Mind*. Oxford: Oxford University Press.

Tuan, Y. F. (1976). *Humanistic geography*. Annals of the Association of American Geographers.

Tuan, Y. F. (1991). *Language and the Making of Place: A Narrative- Descriptive Approach*. Annals of the Association of American Geographers.

Vestbye & Røe (2004). *Samtidig bygging og bruk av sosial kapital*. NIBR-notat: 2004:101.

Vobruba, G. (2000). *Actors in Processes of Inclusion and Exclusion: Towards a Dynamic Approach*. Social Policy and Administration, Vol 34, Nr 5.

Wacquant, L. (1997). *Three pernicious premises in the study of the American Ghetto*. International Journal of Urban and Regional Research, 21 (2), s.341-353.

Wacquant, L. (1998). *Negative Social Capital: State breakdown and social destitution in America`s urban core*. S. 25-40 I Netherlands Journal of Housing and the Built Environment, 13.1.1998.

Wessel, T. (1996). *Eierleiligheter, Framveksten av en ny boligsektor i Oslo, Bergen og Trondheim*. Universitetet i Oslo. Universitetsforlaget.

Wessel, T. (1997). *Boligsegregasjon*. Prosjektrapport 220-1997, Byggforsk, Oslo.

Wheelan, S. (1999). *The impact of Globalisation on Urban Development, Parts One & Two*. World Socialist Website; <http://www.wsws.org/articles/1999/jul11999/ubn-j28.shtrr>

Woolcock, M. (2001). *The place of social capital in understanding social and economic outcomes*. Isuma: Canadian Journal of Policy Research, 2, 1, s.11-17.

Woolcock M. & Narayan D. (2000). *Social capital: implications for development theory, research and policy*. World Bank Research Observer, 15, 1, s.225-49.

World Bank Group (1999). *How is social capital measured?* The World Bank, Washington. <http://www.worldbank.org/poverty/scapital>

Young, M. & Wilmott, P. (1957). *Family and Kinship in East London*. Harmondsworth: Penguin.

Aarsæther, N. & Hagen, A. (2001). *planlegging.no!/: Innføring i samfunnsplanlegging*. S.45. Kommuneforlaget AS, Oslo.

7.4 Artikler og dokumenter

Artikler:

Feiret 50 år med kjempekake	-Bergens Tidende (09.03.1999 kl.08:45)
Mann død av overdose i Bergen	-Bergens Tidende (24.04.2001 kl.13:24)
Mer sopp i leiligheter	-Bergens Tidende (12.12.2001 kl.10:44)
Fiasko for boligreform	-Bergens Tidende (10.09.2002 kl.06:00)
Buss? Nei takk, har ikke råd	-Bergens Tidende (01.03.2003 kl.06:00)
Frykter narkomane i nabolaget	-Bergens Tidende (11.08.2003 kl.06:00)
Klart preg av avstraffelse	-Bergens Tidende (12.02.2004 kl.06:00)
Angrep politiet med kampvåpen	-Bergens Tidende (04.12.2004 kl.13:28)
Blokkprisene til værs	-Bergens Tidende (05.10.2005 kl.16:11)
Flyktet fra millionprosjekt	-BA (05.09.2000 kl.07:00)
Ikke grevling i taket, men hamster i bosset!	-BA (26.07.2001 kl.09:00)
Småbarnsmor (31) forsøkt knivdrept	-BA (27.12.2001 kl.10:17)
Slik kan du påvirke kommunen	-Bergenseren (September 2004)
Drømmen om det gode bomiljø	-BOB bladet (Nr.2 - mai 2005)

Dokumentliste:

BBB og forprosjektgruppen	-Prosjektplan. "Bo bedre i Bergen". Melkeplassenprosjektet 1993-1995
Bergen Formannskap og BBB	-Høringsutkast og løsningskisse. Prosjektplan for Melkeplassen 1993-95. (F.SAK NR. 7593-01.11.93).
Bergen Formannskap og BBB	-Formannskapsvurdering. Videreføring av Melkeplassen-prosjektet" -forsøksdrift med områdeforvaltning, 15. nov. 1995- 31.des. 1997. (F.SAK NR. 607/95- 06.12.95).
Bergen Kommune, BBB, bob, Norconsult, Husbanken og StorBergen	-Integrasjon av Kommunale Utleieboliger i Borettslag og Boligbyggelag i Bergen. En undersøkelse av boforhold og bokvalitet og en evaluering av salg av boliger til boligbyggelagene, Bergen desember 2004. (som jeg altså har kalt IKUBB)